AIDAI

1951
NR. 4

TURINYS

APRIL, 1951

AIDAI-ECHOES, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunk Port, Maine. Subscription $5.00 yearly in U. S. A.; single copy 50c.; Canada $5.50, single copy 55c; Foreign, $6.00.

Entered as second class matter at the Post Office at Kennebunk Port, Maine February 7, 1950, under the Act of March 3, 1879.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1951 METAI BALANDŽIO MĖNUO Nr. 4 (40)

ŽMOGAUS SUMASINIMAS

BR. ZUMERIS

Pažvelgę į žmonijos istoriją, atskirų tautų augimą ir mirimą, civilizacijų bei kultūrų iškilimą ir jų žlugimą, matome, kad pasaulyje visais laikais grumiasi dvi priešingų polių galybės: iš vienos pusės pavidalo, kosmo ir tvarkos; gi iš antrosios — sudaužymo jėgos arba šitos tvarkos chaosas.

Šių dienų gyvenime anų dviejų galybių kautynes matome keistame reiškinyje. Tai mūsų gyvenamojo momento reiškinys, kuris regimas visur ir visiems. Su Ortega y Gasset mes nustebę paklaustume: "Kas šitas reiškinys"? Kodėl jis keistas? Juk viskas savo vietoje?" Mes matome pasaulį gydant praėjusio karo žaizdas, skubiai pripildomus ištuštėjusius karo ginklų sandėlius, matome pasaulinės politikos scenoje vis dažniau iškylančius karo vadų siluetus, o privačiame gyvenime jaučiame rytojaus netikrumą, kylančias kainas, garsiai rėkiančias reklamas, puikius kinus ir teatrus. Pasakytume — nieko nuostabaus!

Tačiau tarp viso to yra vienas svarbus reiškinys — anas nepaprastasis mūsų dienų reiškinys. Pirmiausia mūsų akys nustemba nepaprasta žmonių daugybe. Kur tik pažiūri — minios žmonių. Miestuose namai perpildyti nuomininkų; restoranai — svečių; traukiniai, tramvajai, automobiliai — keleivių; sporto aikštės netalpina žiūrovų, o valstybės ir net ištisi kontinentai perpildyti gyventojų. Iš čia kyla vadinamieji "gyvenimo erdvės" ieškojimai ir ekspansiniai didžiųjų valstybių žygiai į svetimas, tokias pat perpildytas, teritorijas.

Pati žmonių daugybės problema kyla iš nepaprasto žmonių padaugėjimo. W. Sombart nurodo, kad nuo 6-to ligi 18-to šimtmečio, vadinasi, 12 amžių laikotarpyje, Europos gyventojų skaičius neprašoko 180 milijonų. Tuo tarpu nuo 18-to šimtmečio ligi 1914 m., t. y. truputį daugiau nei per šimtą metų, Europos gyventojų skaičius pakilo nuo 180 milijonų ligi 460 milijonų. Tą patį reiškinį matome ir apvalai visos žemės gyventojų skaičiuje. 1800 m. visoje žemėje buvo apie 850 mil. žmonių, gi prasidedant mūsų amžiui, šis skaičius jau buvo pašokęs ligi 1800 mil. Vadinasi, daugiau nei dvigubai. Tačiau žmonių daugybė, kylančios minties atžvilgiu, tėra tik išviršinis fizinis reiškinys. Savyje ji nėra blogybė. Atmetus politines užmačias ir tartpautiniu mastu tvarkant žemės erdvę ir ekonomines gėrybes, bent šiandien jokių trūkumų nebūtų. Šį kartą mums svarbu žmonių daugybėje iškilusi ne fizinė, bet dvasinė ypatingo būdo krizė. Ši ypatingo būdo krizė yra šiandieninis žmonių daugybėje paties žmogaus sumasinimas. Tam tikru atžvilgiu žmogaus šaindien nėra. Jo vietą užėmė masė, kuri yra būdinga tuo, kad ji nėra pasislėpusi ir nematoma, bet išeina kaip pavidalas, kuris jau regimas visiems ir visur. Jos atžvilgiu pasaulis stovi sunkiausios krizės akivaizdoje, nes masė išeina į viešumą ir užima individo vietą.

Tačiau iš kitos pusės masė nėra 20-jo amžiaus sensacija.

Maždaug prieš 2500 metų jau senojoje Egipto civilizacijoje užtinkame žinių apie dideles revoliucijas ir neramumus. Senajame Testamente pasakojama apie murmančias prieš Mozę žydų mases. Naujajame Testamente ne individai, bet masės reikalavo ir įvykdė Kristaus mirtį. Toliau masių horizontuose iškyla Atėnų demagogai ir kalbėtojai, viduramžių kryžiaus karai, su socialiniu šūkiu išeina valstiečių sukilimai reformacijos laikais, o prancūzų ir rusų revoliucijos nusirita net į Azijos gilumą. Visi šitie reiškiniai savo esmėje yra masės pasireiškimo išdavos viešajame gyvenime. Nuo mūsų laikų masės jos yra skirtingos ne tiktai tuo, kad jos buvo ne masė, bet

masės, ir kad jos susiformavo, nuėjo ir, pasakytume, dingo. Jos nepaliko viešpatauti, nes jos nebuvo visuotine prasme masės, bet buvo tik reikalo pašauktos ir jo palaikomos masės. Jos buvo iš esmės priešingos mūsų masei, kuri iškyla nūdieninėje tikrovėje ne tam tikruose regijonuose, kaip tam tikro tikslo apraiška, bet kaip pastovi situacija pasauline prasme. Vakarų civilizacija savo visumos apimtyje dar nieko panašaus ligi šiol neturėjo. Siauresne prasme — masė buvo griūvant antikiniam pasauliui ir masei viešpataujant išmušė paskutinė Romos imperijos valanda.

Savo verte masė priklauso negatyviai ir griaujančiai gyvenimo galiai. Šia prasme masė yra barbarijos Magna Charta. Kaip tokią, jau anuomet ją suprato Hegelis, įspėjamai sušukdamas: "Masė išeina". Goethe sakė: "Aš matau ateinančius bedievybės laikus". Comte rašė: "Be naujos dvasinės jėgos mūsų laikotarpis bus griuvimo laikotarpis". Gi Nietzsche savo dekadencijos kritikoje visu pilnumu pranašauja ateinantį europietiškos kultūros bankrotą — nihilizmą. . . ."Viskas tarnauja ateinančiai barbarijai . . . aš matau kylantį nihilizmo potvynį . . . mūsų kelyje viskas slidu ir pavojinga. Ledas, kuris mus laiko, pasidarė plonas. Kur mes dar einame, ten tuojau niekas negalės eiti". Spengleris savo knygoje "Untergang des Abendlandes" prikišamai išveda visos mūsų civilizacijos neišvengiamą žlugimą. Visa tai nėra šių dienų desperatiški šūkiai. Šias pranašingas mintis iškėlė praėjusio šimtmečio protaujantieji vyrai, kurie jau tada įžiūrėjo, jų manymu, per tautas, valstybes ir kontinentus atžygiuojančią mūsų civilizacijos mirtį — masę.

Masės rūšys

Pati masė kaipo tokia nėra lygi viena kitai. Atsižvelgiant į masės lygį, jos situaciją, stovį ir patį susidarymo momentą, įžiūrima net kelios masės rūšys. Pav., gali būti masės ramios ir aktyvios. Rami masė yra nelyginant sukietėjusi lavina, kuri netolimoje praeityje buvo ugninga ir grasino. Tačiau jos sustingimas tėra tik laikinas. Ji vėl pradės veikti, kada atitinkamos ir atitinkamame momente jėgos duos veikimo impulsą. Aktyviosios masės yra apimtyje ir dvasioje to uždavinio, kuris jas pašaukė ir suformavo. Šitie du atvejai gaunami, apsprendžiant masę jos padėtimi.

Atsižvelgiant į masės susiformavimą ir sudarymą, iškyla du svarbieji momentai: akutinis masių sudarymas ir progresyvinis sumasinimas. Šituo atveju turėsime du iš pagrindų skirtingus dalykus. Akutinis masės sudarymas savo esmėje yra žmonių masės, o progresyviniame sumasinime jau randame patį masės žmogų.

Kaip minėjome, akutinis masių sudarymas yra skirtingas nuo progresyvinio sumasinimo. Pirmuoju atveju turime žmonių mases; antruoju — masės žmogų. Tokiu būdu akutinis masių sudarymas nėra žmogaus sumasinimas šiandieninė prasme. Akutines mases sudaro tam tikras gyvenamojo momento reikalas. Jos būna pašaukiamos reikalingo tikslo. Tikslui atsiekti čia jungiasi ne masės žmonės, bet individai. Juos sujungia bendro tikslo reikalingumas, kurį sudaro tam tikrame laiko tarpe susidėsčiusios žmonių gyvenimo aplinkybės: revoliucijos, plėšimai, badas, panika, nepasitenkinimas valstybine santvarka ir t. t. Šie faktoriai yra laikini. Vienaip ar kitaip jie būna išsprendžiami ir tikslas realizuojamas tikrovėje. Žmonių masės, netekusios jas vienijančio tikslo, savaime išsisklaido. Imant esmėje iš tikrųjų čia nė nebuvo masės. Čia buvo tik reikalingumo arba efekto viena linkme sudaryta žmonių dauguma. Atskiras žmogus šitoje daugumoje buvo taip ilgai, kol jis buvo sąlygojamas bendro reikalingumo. Šiam sąlygojimui išnykus — atskiras žmogus savaime atitrūksta nuo daugumos.

Kas kita yra progresyvinis sumasinimas. Čia neveikia laikiškai sąlygojami įvykiai, bet yra tai nuolatinis stovis ir pastovi situacija. Jeigu akutiniame masių sudaryme atskiras veikia kaip skaičius daugumoje, dar neatsižadėjęs asmenybės teisių ir atsakingumo, tai progresyviniame sumasinime "atskiras nėra daugiau jis pats, bet yra tik automatas, kurio veikimo nekontroliuoja jo valia" (G. Le Bon). Tokiu būdu progresyvinis sumasinimas yra nuolatinis individo užgniaužimas, nes jam trūksta jėgos savarankiškam apsisprendimui. Akutinis masių susidarymas randamas visais laikais, visada ir visur. Apie šitokias mases kalbama istorijoje prieš Kristų ir po Kristaus. Jas užtinkame visose civilizacijose ir svarbiuose žmonijos gyvenimo persilaužimo momentuose. Gi progresyvinis sumasinimas yra istorinio išsivystymo reiškinys, kuris stovi glaudžiame sąryšyje su proto suabsoliutinimu, technikos įsigalėjimu ir mašinos viešpatavimu virš žmogaus.

Masės žmogus

Kas yra masės žmogus? Pasakytume, kur daug žmonių, ten yra masė. Šis tvirtinimas kaipo skaičius atitinka masės fizinę išorę, tačiau jis nieko nepasako apie pačios masės esmę. Masės žmogaus atžvilgiu negalime pasakyti, kad kur maža žmonių, ten jau nėra masės žmogaus. Žmonių dauguma dar nėra masė, nes šia prasme masė apibrėžiama dauguma. Pačiai masei žmonių skaičius nėra nustatytas. Masėje daug nereiškia masę, o skaičius vienas — asmenybę. Ortega y Gasset savo knygoje "Masių sukilimas" sako: "Galima iš vieno vienintelio žmogaus sužinoti, ar jis masė ar ne".

Savo prigimitmi žmogus priklauso bendruomenei. Jis ateina į daugumą, joje gyvena ir pasilieka. Tačiau šitoje daugumoje jis neišsilieja į daugumos erdves, bet daugumoje jis pasilieka individas arba, kitaip tariant, jis gyvena kaip individas daugumoje individų. Jis sudaro tam tikra prasme daugumą ir šitos daugumos apimtyje jis yra nelyginant kvantitas, tačiau daugumoje jis yra kaip nepamainomas kvalitas, t. y. tas nepamainomas ir nepakartojamas individas, kurio veiksmai yra jo veiksmai, kūryba — jo kūryba ir kuris pagaliau yra galimybė pats sau.

Priešingybė individui yra masė. Masė yra kaimenė. Šitoje kaimenėje atskiras žmogus yra kvantitas. Jis yra kaimenės priemonė. Pats vienas jis yra niekas, nes jo troškimai, idėjos, asmens savybės, gyvenimo bei elgimosi forma ir patys galimumai jam priklauso tiktai kvantite. Masės žmogus neklausia, kokiu talentu jis apdovanotas, ką jis turi padaryti, ką jis gali ir ko negali daryti. Jis nestato savo reikalavimų ir pasilieka be veržimosi, užsimojimų, nuo laiko ligi laiko tas pats ir toks pat. Tai "vidutinis" žmogus. Nietzsche šitą žmogų vadina "silpnuoju", o jų daugumą "suma silpnųjų". Šita "suma" surišta bendro galvojimo ir nusistatymo vieno tikslo atžvilgiu. Tačiau masės žmogus negalvoja. Jis neturi tikslo. Už jį galvoja, apsprendžia ir tikslą nustato vadas. Po civilizacijos uždanga šiuose žmonėse dega paslėptas laukiniškumas, kuris momento reikalingumui išmušus, paleidžiamas su vado šūkiu jo nurodyto tikslo linkui. Masės žmogus neklausia tikslo reikalingumo ar jo vertės. Jam svarbu leisti degti aistroms. Čia įtūžimas gali veikti nesaistomas ir nevaržomas, nes masės žmogui atpuola bet koks atsakingumo jausmas, bet kokia tolerancija, žmoniškumas ar susivaldymas. Šitos savybės priklauso žmogui-asmeniui. Masės žmogus yra paleistas barbaras-instinkto žmogus, kuris teturi tik dvi savybes: įtūžimą ir fanatizmą. Šituo atveju charakteringa, kad alkanos masės, ieškodamos duonos, sudaužo kepyklas, kuriose pati duona kepama.

Tikrasis gyvenimo stilius yra asmenybė. Masė neturi asmenybės profilio. Jos profilis yra "visi". Užtai masė nekenčia visa to, kas nėra pažymėtas "visi" ženklu, nes toks "nepažymėtasis" jau yra atskiras, kuris nėra sunormuotas masei kaipo nulis, turintis tą pačią teisę būti nuliumi ir tuo džiaugtis. Pati masės sąmonė yra "visi" sąmonė. Jos veikimas apribojamas visų prasme. Masės žmogus daro tai, ką visi daro; tiki taip, kaip visi tiki; galvoja taip, kaip visi galvoja; mano taip, kaip visi mano; elgiasi taip, kaip visi elgiasi. Šitoks žmogus Heideggerio knygoje "Būtis ir laikas" yra pavadintas lietuviškai neišverčiamu "Man". Pats "Man", atskirai paėmus, yra bereikšmis ir nieko nepasakantis. Tai masės žmogus: pilkas, nesąmoningas, neatsakingas, savo valios nekontroliuojantis automatas. Pats vienas jis yra nepastebimas ir neasmeniškas "Man". Šito žmogaus buvimas, tariant Jasperso žodžiais, yra "buvimas be egzistencijos".

Žiūrint iš istorinio taško, kiekviena epocha turėjo savo socialinį žmogaus tipą; vienoje buvo krikščionis, antroje — riteris, trečioje — prekybininkas ir t. t. Šituo atžvilgiu mūsų dienų socialinis tipas yra masės žmogus. Jis matomas visose mūsų dienų gyvenimo srityse. Nietzsche sako: "Visa mūsų sociologija nepažįsta kito instinkto, kaip kaimenę". Ji užėmė socialinio gyvenimo sceną, apsipavidalino ir, kaip matomas pavidalas, užėmė vadovaujančias vietas. Nuo viršaus ligi apačios matomi masės kontūrai. Tikrasis ir vadovaujantis mūsų gyvenimo asmuo yra masė, o visame mūsų gyvenime "nėra daugiau herojų, bet yra tik choras" (Ortega y Gasset).

Sumasinimo priežastys

Viduržemio jūros pakrantėje prieš du tūkstančius su viršum metų mažoji Graikija sukūrė mūsų civilizacijos, racionalinės filosofijos ir pozityviojo mokslo pradmenis. Paralelėje trijų didžiųjų pasaulio kultūrų: Kinijos, Indijos ir Europos, priekin išėjo europietiškoji kultūra ir jos civilizacija. Ji apėmė pasaulį. Dinamiškas europietis radikaliai ėmė žengti prieš keturis šimtus metų savo universaliu mokslu ir technika, kuri šiandien tapo viso pasaulio vienoks ar kitoks likimas. Apvalai imant, prieš tris šimtus metų Galelėjus, Kopernikas, Kepleris, Newtonas, Kolumbas, Machiavellis, ir kiti europietiškai žmonijai sukūrė naują pasaulio vaizdą. Prasidėjo nauja epocha. Gimė naujas žmogus — šios epochos liudytojas. Ištisus šimtmečius, ligi 19-to amžiaus pabaigos, Vakarų žmogus kaskart smarkėjančiu tempu žengė išviršinės pažangos plotmėje. Atidengtas didžiulis gamtos mokslų laukas, padaryta daug technikos išradimų, jie pritaikyti pramonei ir ūkiui. Tokiu būdu buvo įkurtas vientisas mechanizuoto pasaulio organizmas ir formali milžiniška organizacinė sistema, apjuosianti visą žemės rutulį.

Žmogus yra protaujantis kūrėjas. Jis turi protauti ir kurti, nes to reikalauja gyvenimas. Žmogui protavimas yra būtinas, nes protavimu remiasi jo galėjimas veikti. Žmogus turi veikti, kad galėtų gyventi. Protavimo ir veikimo galingume glūdi žmogaus galimumai gyventi žemėje, nes tik protaudamas ir veikdamas žmogus tegali kurti. Kūryboje žmogus pirmuoju atveju įprasmina savo buvimą žemėje; antruoju atveju jis sukuria pasaulį, kuris būtinai reikalingas jo egzistencijai. Pamotė gamta jam nieko nedavė. Iš visų gyvių žmogus ateina į šį pasaulį didžiausias vargšas ir iš visų silpniausias. Ir štai čia iškyla grandiozinis paveikslas: žmogus gamtoje fiziškai silpniausias, tačiau iš visų gudriausias ir išmintingiausias. Nuo amžių žmogaus prigimtyje glūdi milžiniškas uždavinys: pažinti pasaulį ir jį apvaldyti. Protu žmogus pajėgia suprasti pasaulio galingumą ir savo menkumą. Reikia pagelbinių priemonių, kurios įgalintų šią gigantišką kovą laimėti. Tam tikslui žmogus pasigamino aparatą, — priemonę viešpatauti ant žemės ir gaivališkų gamtos jėgų. Aparatą žmogus sukūrė iš materijos ir medžiagos. Tai jo kūrybos vaisius ir įrankyje įkūnytos mintys prieš amžinąją pasaulio baimę.

Aparato išradimas įgalino technikos įsigalėjimą. Senajame Testamente randame pasakojimą apie pirmąjį žmonijos technikos kūrinį — Babelio bokštą. Šito bokšto statyba įnešė į žmonių giminę sąmyšį. Ten skaitome, kad Dievas sumaišė žmonių protus ir kalbas. Tai buvo perkelta prasme. Antruoju atveju technika yra negyva ir besielė. Žmogus, ją ugdydamas, sudėjo didžiausias kūrybos jėgas ir įkūnijo šviesiausias ateities viltis. Tačiau šitam savo kūdikiui jis negalėjo

įkvėpti sielos ir šilimos. Bedvasis kūrinys ilgainiui veikė savo kūrėją dviem aspektais: išviršiniais laimėjimais, kur žmogus buvo technikos valdytojas, ir vidiniais pralaimėjimais, kur technika žmogaus dvasios pasaulį subordinavo savo galiai. Čia pasireiškė mistiškojo Babelio padariniai: žmogus tapo bedvasis ir šaltas. Jis paskendo suautomatinto darbo procese. Čia, pavyzdžiui, galime paklausti, ką gauna darbininkas savo dvasios pasauliui, jeigu jis nuo 8 val. ryto ligi 12 val. pietų ir nuo 1 val. ligi 5 val. vakaro suka varžtus. Visą laiką tokius pat varžtus ir į tą pačią pusę. Asmuo yra galvojimo, jutimo ir norėjimo vienybė. Ar ugdo šias vertybes ilgalaikis automatiškas varžtų sukimas? Ar daug čia įdėta kūrybos ir dvasinio veržlumo? Toks varžtų darbininkas nuosaikiai ir palengva visa savo dvasine būtybe neišvengiamai užmušamas. Nenuostabu, kad vienoje amerikiečių filmoje toks darbininkas, susiginčijęs su savo draugu, ėmė pastarąjį mušti tokiais rankų judesiais, kokius jis daro fabrike, sukdamas varžtus. Arba vėl — biuro tarnautojas. Metai po metų jis varto tą pačią kartoteką ir daro tuos pačius įrašus. Žmogus neatitaisomai mechanizuojamas. Dvasia, nuolat sugestijuojama automatiško darbo, ima dirbti automatiškai — pačiame darbe nedalyvaudama. Ji čia praranda kūrybos galią, o tuo pačiu ir prasmę pasaulio visumai. Darbas tampa šaltas, bedvasis ir nekūrybingas. Žmogus supranta buvimo prasmę kurdamas. Darbas yra kūrybos pagrindas ir kaipo toks yra žmogiškojo buvimo prasmingas išreiškėjas ir džiaugsmas. Tačiau kalbamu atveju darbas jau yra našta. Jis atliekamas kaip priverstina pareiga. Pagrinde šito priverstino darbo glūdi pinigas. Todėl ir pats darbas pradedamas ir baigiamas galvojant skaičiais — pinigais. Šituo atžvilgiu turime kvantito kultą. Ubi bene, ibi patria — nes gyvenimo prasmė ir aukščiausios dvasios vertybė iškeistos į piniginę vertę. Gi pats atskiras žmogus jau nėra daugiau kūrėjas, kaip nepamainomas žmogiškosios būties nešėjas ir tapėjas, o yra tiktai tas, kas daro ne tai, ką jis turi daryti, bet tai, kas jam reikia daryti. Šis "reikia" jam primestas iš viršaus paties reikalingumo, ir žmogus kaip žmogus yra subordinuotas reikalingumo valiai. Platesne prasme jis yra tik priemonė, o pati priemonė jau yra vertinama tik tiek, kiek ji yra naudinga. Todėl technikos ir materijos amžiuje kalbama apie žmonių medžiagą.

Iš kitos pusės tačiau, turėdami prieš akis telefoną, telegrafą, auto, geležinkelį, lėktuvą, teleskopą, mikroskopą ir t. t. ir t. t., susiduriame ir su ūkišku, moksliniu, politiniu ir valstybiniu aparatu. Viskas, aplamai paėmus, sudaro vientisą hierarchiją arba aparato viešpatavimą ant žmogaus. Žmogus kaip tik šitą hierarchiją nepaliko vien savo išorinio gyvenimo plotmėje, kuri čia yra jo tiesioginė pagelbėtoja ir padėjėja, bet perkėlė ją į gamtą, visatą ir savo dvasios pasaulį. Pati neaprėpiama visatos erdvė su milijonais dangaus kūnų ir žvaigždžių sistemų buvo išaiškinta kaip didžiulis mechanizmas, kuriame negyva bedvasė medžiaga varoma amžinų "geležinių" gamtos dėsnių. Buvo racionalizuoti gamtos reiškiniai. Remiantis neribota proto galia, prieita išvados, kad greit bus išaiškintos visos gyvenimo ir pasaulio paslaptys. Protas pasisiūlė būti vienintele žmogaus tikslo ir buvimo išeitimi. Padarius šiuos sprendimus, nesunku buvo prieiti prie to, kad vienintelė ir aukščiausia išmintis yra materializmas. Jo pavėsyje žmogus žygiavo apčiuopiamų daiktų diktatūroje, kupinas optimizmo, kad greit bus pasiektos civilizacijos viršūnės, kuriose jis, žmogus, bus absoliutus žemės ir gamtos valdovas.

Tačiau šitoje esminėje kryžkelėje padaryta gili klaida. Žmogus, žengdamas šviečiančiu civilizacijos keliu, toli pažino išviršinį pasaulį, bet užmiršo išvidinio pasaulio gelmes; kurdamas išlaukines gėrybes, jis leido žūti ir nesirūpino dvasios gėrybėmis. Pasirėmęs išviršine pažanga, žmogus savo viduje ėjo atgal. To pasėkoje ir patys siekiamieji tikslai, galutinėje išvadoje, jį apvylė, nes žmogus priėjo dvasinį bankrotą — šiandieninę nihilizmo pakalnę, kurioje žmogus atsidūrė kaip tik nuneigęs savo irracionalę būtybės pusę. Racionalinės ir iracionalinės savybės yra vienodai vertingos. Tik lygiai tarpusavyje santykiaudamos, jos sudaro pilną žmogų — asmenį. Vienos iškėlimas ir antrosios nuneigimas įneša neatitaisomą disharmoniją ir žmogiškosios būtybės suirimą. Tokiu būdu proto suabsoliutinimas ir paneigimas iracionalinės žmogaus pusės yra asmens sudaužymas, kurio išdava — masė.

Tačiau be šitų, čia nepilnai ir paviršutiniškai apibrėžtų priežasčių, žmogaus sumasinime ir vidutinio galvojimo niveliavimo procese dalyvauja ir daugelis kitų moderniojo gyvenimo faktorių. Jų visų iškelti čia negalime. Apsiribosime pabrėždami, kad, pav., ir kasdieninis mašinų bildesys, sirenų kaukimas, beprotiškas blaškymasis ir tempas nustelbia dvasios gelmių tylųjį balsą arba geriau — tikrojo žmogaus-asmens balsą, kuris yra žmogaus būties balsas. Arba vėl moderniškoji spauda ir radijas jau suformuotą mintį perskaito milijonams žmonių, kaip galutinę ir tikėtiną. Miestų namai statomi serijomis ir pagal vieną modelį. Žmogus, užuot savo viduje pergyvenęs grožį ir įvairumą, gauna atbaigtą vienodą plokštumą, o kad savo dvasios gelmėse pergyventų vertingumą, čia pat jam pateikiama dešimtys politikos ir propagandos šūkių, kurie rytoj bus iškeisti kitais. Galvojimo, sprendimo ir nuomonės tonas duodamas suformuotas ir apdirbtas iš viršaus.

Baigiant šias kelias pastabas, peršasis trumpa ir aiški išvada. Šiandien viešpatauja t e c h n i k a ir žmogus. Žmogus yra neįžiūrimas sraigtelis milžiniškoje aparatūroje, eilinis šokėjas didžiajame technikos muzikos orkestre, tačiau ne šio orkestro dirigentas. Technikos stebuklo kūrėjas — žmogus yra šito stebuklo vergas. Technika atsistojo pasaulyje, o žmogus — šalia josios. Gi iš tikrųjų turėtų būti atvirkščiai. Pasaulyje turi viešpatauti ž m o g u s ir technika. Iš kitos

JONAS RIMŠA
KERĖJIMAS
(1-ma "Aymarų trilogijos" dalis)

pusės, atsikreipdami į masės žmogų, randame, kad ne mašina sukūrė masės žmogų, bet netikusi moderniojo gyvenimo organizacija.

Baigiamosios pastabos

Protas yra neatskiriama žmogaus būtybės dalis. Tačiau pats vienas jis dar nėra žmogus. Žmogaus būtybę sudaro ne vien tik protas, bet ir širdis (iracionaline prasme). Tačiau nuolat žengiantis naujųjų laikų racionalizmo procesas teigė ir ugdė savo pažiūrą. To pasėkoje 19-tas amžius galutinai iškeitė aną pasaulį į šitą, dvasią į materiją, žmogų į įrankį. Čia mokyklos pasišovė išauklėti naują žmogų — naujos epochos nešėją. Jį išmokė įvairių mokslų, metodų; įdavė naujas moderniškas priemones, bet neįdiegė ir neišmokė istorinio atsakingumo. 19-tame amžiuje žmogus galutinai išraižė žemės paviršių, surašė knygose gyvūniją ir augmeniją, prikėlė mirusias kultūras ir civilizacijas, pasvėrė savo smegenis ir išmatavo kaukolę, o dievišką pradą savyje užmiršo. Jo trūkumas žmogaus dvasios viduje atvėrė klaikią tuštumą. Jei užpildyti ieškoma sensacijų, pavojingų nuotykių, kriminalinių romanų bei filmų su krauju, pistolietais ir mirtimi arba su pašėlusiu automobilio greitumu, tarytum norima pabėgti nuo tos tuštumos, kuri atsiveria dvasios gelmėse po mechanizuoto dienos darbo.

Dvi prigimtys dalinasi žmogaus paveikslą: protas ir širdis; dangus ir žemė. Iš žemės kyla tamsybės, o iš dangaus periferijų ateina šviesa. "Tarp dienos ir nakties, miego ir budėjimo, gimimo ir mirimo tęsiasi gyvenimas" (Bachofenas). Pats gyvenimo supratimas negali tilpti plokštumos ribose, nes išorinės mįslės sprendimo raktas glūdi gilumos mįslėje. Ant dabartinės nihilizmo bedugnės žmogaus išgelbėjimas teįmanomas ant lygiagrečiai pastatytos racionalinės ir iracionalinės linijos, nes tik iš čia bus matoma, kad gyvenimas nėra fiziška, matematiška ar chemiška formulė, kuri galima apskaičiuoti logaritmiška lentelėje; kad žmogus nėra vien neaiški biologinė būtybė, o pats pasaulis yra daugiau, nei bedvasė ir niūri materija. "Pasaulis yra gilus, gilesnis, nei diena parodo" (Nietzsche).

Pasinaudota literatūra:

Paul Reiwald — Vom Geist der Massen.
W. J. Revers — Persoenlichkeit und Vermassung.
Bachofen — Der Mythus vom Orient und Occident.
O. y Gasset — Aufstand der Massen.

E I L Ė R A Š Č I A I

J. A I S T I S

TARTUM PERLŲ NARAI

TARTUM perlų narai, kurie neria į mirtį —
Į akląsias gelmes, iš jėgų išmušti
Ir visai nukamuoti, išnirę tušti,
Atsikvėpusys leidžiąs į gelmę įnirtę

Ir vėl pirštais nuogais begraibydami šlykštų
Ir praskydusį dumblą kamuojas tenai,
Kol jų rankose perlas sušvyti žvainai,
Kad ant kaklo kažkam žėrėjimais trykštų . . .

Lygiai tu nuolatos vis ogioj kasdienybėj,
Vis skurde ir menkystėj rausies ir kenti,
Kad pasauliai kažkam neregėti, šventi

Išsinertų iš purvo troškimų didybėn
Ir nuskaidrintų buitį už saulę šviesiau . . .
Bet, kaip naras, tu ieškai to džiaugsmo ne sau . . .

ILGESYS

UžEINA ilgesys, kaip viesulas į mišką,
Ir blaškos, draskosi baisus;
Nei baltos bangos, putų šmėklomis ištiškę,
Nusilpęs graibstos debesų . . .

Laukų žolynai plasda žemėn prisišlieję
Ir verkia skundžiasi kniubsti;
Iš debesų skaisčiom čiurkšlėm į žemę liejas
Žaibų rūstybė per apsti . . .

Ūmai užeina — blaškosi, kvatoja, purto;
Nueina eisena rūsčia . . .
Širdis nuvargus ir tuščia

Pajunta vėl sugrįžtantį jo žingsnį kurtų,
Tarytum pilnas siaubo, sielvarto ir smurto
Bangas viską nušluojančias, plačias . . .

ŠEŠTOJI DIENA

VEŠLIAI žaliavo žemė neišdžiūvus
Ir skliaustuose spindėjo amžini darbai . . .
Dar žemės dumblas drėgnas, šaltas buvo,
Tai lipdomas iš rankų tu sunkus dribai . . .

Ne vergą, žemės viešpatį padarė
Tave, sutingusį inertiška mase;
Įpūtęs savo kibirkštį nemarią,
Tau kartų ilgesį paliko akyse . . .

Ir, atsistojęs prieš visatos mįslę,
Alsuodamas dievybės įkvėptu kvapu,
Jauti, kaip tvinksi, teka gyslom

Tas nuodėmingos žemės įgeidis kraupus:
Iš dumblo kilęs — žemėn nuolatos drimbi,
Tik retkarčiais Kūrėjo kibirkščia žibi . . .

LAPAI

KRINTA lapai, kaip paukšteliai iškėstais sparnais,
Lyg ieškodami dar vietos, kur nukrist:
Palytėję vienas kitą suskamba liūdnai
Ir vėl krinta nusigandę, netikri . . .

Lakūs, drąsūs ir išdidūs vasaros sapnai
Viens ant kito krinta kaupias po medžiu —
Ir svajonių skristi, veržtis viesulo sparnais
Nūn, po kojų galiai čežant, negirdžiu . . .

Putnam, 1949. 10. 22

PSICHOANALIZĖ

J. VENCKUS, S. J.

I. Psichoanalizės Kūrėjas: Sigmund Freud

Goethe yra pasakęs: "Mūsų filosofinė sistema yra dažnai ne kas kita, kaip tik mūsų širdies istorija." Taigi ir mes, norėdami tinkamai ir gerai suprasti psichoanalizę, pasistengsime susipažinti ir su Freudo širdies istorija, t. y. su jo gyvenimu, juo labiau, kad ilgame jo gyvenime atsispindi žymios mokslinės linkmės, nauji mokslo metodai ir žymūs naujųjų laikų išradimai. Jo gyvenimo laikotarpy daug kas pasikeitė: pasikeitė medicina, pasikeitė biologija, pasikeitė tautų gyvenimas ir pagaliau žymiai pamargėjo, net du kartu, ne tik Europos, bet ir viso pasaulio žemėlapis. Visi šitie reiškiniai, daugiau ar mažiau, yra įpinti, kaip pamatysime, į jo ilgą gyvenimą. Freudas pats yra pasakęs, kad jis sutrukdęs "pasaulio miegą."[1]) Jis priklauso prie tų pasaulio žmonių, kurie susidarė daug draugų, bet ir daug priešų, tai reiškia, kad jis iškėlė tokių minčių, apie kurias žmonija turėjo pradėti galvoti ir pagaliau apsispręsti, ar eiti su Freudu, ar atsigręžti prieš. Jisai pradėjo savo psichoanalizę kaipo naują gydymo būdą nuo isterijos, obsesijos, neurastenijos ir skrupulų. Psichoanalizė šiandien išaugo į didelį medį, ir jo šakos pasiekia tokias sritis, kurios atrodo tolimiausios nuo psichoanalizės, kaip, pavyzdžiui, socialiniai mokslai, auklėjimas ir grožinė literatūra. Psichoanalizė turi savo filosofiją, t. y. tokius principus, kurie nori tvarkyti visą žmogaus gyvenimą. Dar daugiau, ji nori būti nauja religija su savo neklaidinga hierarchija, kuri sprendžia, kas yra ortodoksiška ir kas yra eretiška.

Dabar pažiūrėkime, kas yra Sigmundas Freudas.

Sigmundas Freudas gimė 1856 m. gegužės 6 d. Freiberge, Moravijoje. Freibergas anais laikais priklausė Austro-Vengrijai. Mirė gi jis ištrėmime, kaipo nacių auka, 1939 m. rugsėjo 23 d., tris savaites po to, kai valstybė, kuri jį priglaudė ir davė pilietybę — Didžioji Britanija — paskelbė karą valstybei, kuri viešai sudegino jo raštus, kaipo "pornografinę žydišką produkciją", konfiskavo jo ir jo giminės turtą ir leido jam, vietoje koncentracijos lagerio, išvažiuoti į ištrėmimą. Ir tai nacių buvo laikoma didele malone ir išimtim, kuri buvo suteikta tik tam, už kurį užsistojo visas psichoanalitinis pasaulis ir dėl kurio pats prezidentas Rooseveltas skambino telefonu vokiečių pasiuntiniui Washingtone.

[1]) Hans Sachs: "Freud, Master and Friend." Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1944.

Visą eilę biografinių žinių mes randame jo "Autobiografijoje"[2]). Mums, lietuviams, įdomu iš jo paties sužinoti, kad Lietuva jo protėviams, kada jie buvo persekiojami, davė prieglaudą, darbą ir duoną, ir tai per kelis šimtmečius. Jis pats sako savo "Autobiografijoje": "Mano tėvai buvo žydai, ir aš pats pasilikau žydas. Aš turiu pagrindo tikėti, kad mano tėvo šeima labai seniai gyveno prie Reino (Koeln), kad per žydų persekiojimus keturioliktame ar penkioliktame šimtmetyje jie bėgo į rytus ir kad devynioliktame šimtmetyje jie emigravo iš Lietuvos per Galiciją į vokiškąją Austriją."

Sigmundo tėvas Jokūbas turėjo nedidelę audimo įmonę, gi motina, Amalia Nathanson, buvo labai inteligentiška ir graži moteris. Ji buvo antroji Jokūbo žmona ir du kartu jaunesnė už savo vyrą. Kada gimė Sigmundas, jos pirmgimis, ji teturėjusi dvidešimt vienus metus amžiaus. Jaunutė motina įdėjo į savo vaikutį visą savo meilę, viltį ir ateitį. Ji kažinkaip mistiškai tikėjo, kad jos sūnus Sigmundas būsiąs labai garsus pasaulyje žmogus. Ji savo svajonėmis nuaudė jam didvyrio rūbus. Pats Freudas vėliau sakydavo: "Žmogus, kuris yra buvęs savo motinos favoritas, turi nukariautojo dvasią. Šitas tikėjimas pergale dažnai atneša tikrą pasisekimą".[3]) Freudas vėliau, švęsdamas savo septintos dešimties gimimo dieną ir prisiminęs savo jaunystę, save vadina laimingu kūdikiu iš Freibergo, pirmgimiu savo jaunutės motinos sūnum.[3])

Tėvas buvo labai šaltas ir griežtas žmogus, kuris visomis jėgomis stengėsi išlaikyti savo šeimoje talmudiškai patriarchalinį autoritetą. Sigmundas ir augo, iš vienos pusės motinos be galo lepinamas, iš kitos pusės — rūstaus tėvo ujamas. Viso to pasekmė buvo, kad Sigmundas, dar kūdikis, savo motiną beprotiškai mylėjo, o savo tėvo iš visos širdies nekentė. Vėliau, tuos jausmus beanalizuodamas, jis ir gailėdavosi ir kentėdavo. Jis dažnai sapnuose matydavo savo tėvą. O kadangi Freudui sapnų aiškinimas ir analizavimas yra labai svarbi jo mokslinės sistemos dalis, todėl jis tą reiškinį, tą tėvo pasikartojimą sapnuose, pasekdavo ir vis pastebėdavo, kad ta antipatija jau prasidėjo tada, kada jis vos tik galėjo pastovėti ant kojų. Freudas prisimena iš savo jaunystės, kad jis, dar dvejų metų būdamas, pradėjo tėvui pavyduliauti savo jaunos motinos, pradėjo

[2]) Sigmund Freud: "An Autobiographical Study." Transl. by James Strachey. London, Hogarth Press, 1946.
[3]) Helen Walker Puner: "Freud, His Life and His Mind." Howell, Soskin, New York, 1947, psl. 13.
[3]) ibid. psl. 14.

sekti intymų savo tėvų moterystės gyvenimą. Kai Sigmundo tėvas mirė, tai sūnus laisviau atsiduso, tarytum akmuo nuo krūtinės nusirito, ir pirmą kartą jis pasijuto esąs laisvas žmogus.

Antisemitizmas, naujos pasikeitusios ekonominės sąlygos, t. y. mašinų įvedimas, industrializacija, kurios pasekmė buvo rankų darbo sumažėjimas, paskui tinkamų mokyklų nebuvimas Freiberge privertė daugel žydų emigruoti į didesnius pramonės centrus, kur daugiau darbo galimybių ir kur žydai yra mažiau pastebimi ir ujami. Freudo šeima nusikėlė į Vieną. Sigmundas tada turėjo apie ketverius metus amžiaus. Pirmieji metai naujoje vietoje buvo ypatingai sunkūs. Apie juos jis pats sako, kad jie nėra verti nė prisiminti.

Žydų kolonijos praeitis Vienoje buvo labai įvairi ir kartais labai liūdna. Žydai būdavo suvaromi į "ghetto", negaudavo pilnos pilietybės ir t. t. 1848 metų revoliucijos bangos įtakoje daug kas pasikeitė ir žydų atžvilgiu. Gauta laisve jie labai naudojosi. Jie grūste grūdosi į mokyklas. Ypatingai daug žydų atsirado medicinos fakultetuose. Sakoma, Vienoje buvę ligoninių, kur beveik visi daktarai buvę žydai. Mokslas pasidarė žydų aukso veršis, kurį pradėjo garbinti, nes mokslas yra galybė. Racionalizmas, kuriuo ir krikščionys buvo gerokai apsikrėtę, pasidarė žydų požymis.

Tokioje tai atmosferoje augo Sigmundas. Freudas pateko į gimnaziją, kur buvo visą laiką pirmuoju mokiniu. Jis turėjes nepaprastą, stačiai nuostabią atmintį. Jam užtekdavę vieną kartą perskaityti knygos puslapį, kad galėtų paskui beveik žodis į žodį viską pakartoti iš atminties. Gimnazijoje būdamas, mėgdavęs daug skaityti, ypatingai didvyrių gyvenimus. Jis buvo susižavėjęs Hanibalu, juo labiau, kad ir anas buvęs žydų kilmės. Jam labai patiko, kad Hanibalas nugalėjo Romą. Freudas Romos neapkentė visa širdimi. Jeigu būtų galėjęs, jis pats būtų sutikęs amžinojo miesto pamatų akmenis išritinėti, nes Roma jam buvo Katalikų Bažnyčios simbolis. Sigmundas taip knygas mylėjęs, kad jis jas iš visur nešdavęsis, skolindavęsis, pirkdavęs ir pinigų nesumokėdavęs. Paskui tėvas noromis nenoromis turėdavęs sąskaitas sumokėti.

Baigęs gimnaziją, sužavėtas Darwino teoriju, kurios ką tik buvo pradėjusios savo triumfalini maršą, ir Goethės veikalo "Die Natur", nutarė studijuoti mediciną. Freudas buvo laimingas, kad turėjo žymius profesorius, pavyzdžiui, žinomą fiziologą Bruecke, paskui didelį nervų specialistą Meynertą ir t. t. Jaunam, gabiam ir energingam studentui to ir tereikėjo. Gamtos mokslai daro pažangą, jeigu metodai tobulėja. Freudas sugebėjo garsiose laboratorijose išmokti metodų. Jis baigė medicinos mokslus 1882 metais ir labai norėjo tapti universiteto profesoriumi, bet anais laikais žydams buvo sunkus kelias į profesoriaus katedrą: jis turėjo pasitenkinti dar neįvertintomis paskaitomis mažam studentų būreliui apie psichoanalizę. Freudas pateko į miesto ligoninę, kur jis turėjo labai gerą ir gausią klinišką medžiagą. Jis pradėjo rūpintis *neurozėmis*. Neurozės dar ir šiandien tebėra gydytojų kryžius ir kankynė, nes tai yra ligos, kurios labai sunkiai pasiduoda gydomos. Freudas tai žinojo. Čia kaip tik jis ir atsistoja kryžkelėj. Jis sužinojo, kad Paryžiuje dirba žymus nervų ligų specialistas Jean Martin Charcot (1825—1893).

Anais laikais buvo bendra gydytojų pažiūra, kad kiekviena liga turi turėti kokią nors vietą, kokį nors organą, kuris nėra tvarkoje ir kurio sukrikimas pasireiškia kokiu nors simptomu. Isterija irgi negalėjo daryti išimties. Buvo manoma, kad isterija yra organinis moters įsčios sukrikimas. (Žodis isterija kilęs nuo hystera — įsčios). Tai ligai pašalinti būdavo atliekamos tam tikros operacijos, ekstirpacijos. Charcot nuopelnas yra tas, kad jis nuo tų operacijų atsisakė ir pradėjo gydyti isterijas hipnotizmu. Anų laikų mokslas hipnotizmo nepripažino. Hipnotizmas buvo laikomas tokioje pat vietoje, kaip astrologija, alchemija ar demonologija. Charcot turėjo gauti leidimą iš Prancūzų Mokslo Akademijos praktikuoti hipnotizmą. Freudas buvo toks laimingas, kad gavo stipendiją išvažiuoti į Paryžių ir dirbti Charcot ligoninėje, kuri vadinosi Salpetriere. Freudas Paryžiuje išbuvo nuo 1885 m. rudens iki 1886 m. pavasario. Jis išmoko labai daug Charcot klinikoje. Šalip klinikos jis jautėsi labai vienišas. Sakoma, kad jis laisvais popiečiais eidavo į Notre Dame katedrą, aišku, ne melstis, bet laipioti po bokštą tarp monstrų ir kitokių apokaliptinių statulų. Kad turėtų daugiau darbo, Freudas pasisiūlė išversti Charcot raštus į vokiečių kalbą. Tasai, žinoma, tuo apsidžiaugė. Tai buvo gera Freudui proga užmegzti draugiškus santykius su pačiu Charcot ir jo asistentais. Jam buvo leista matyti patys įdomiausi eksperimentai, kurie buvo atliekami studijų dėliai. Jis matė, kaip isteriniai simptomai buvo hipnotizmu įvesti į vieną vyrą. Pagal tada vyraujančią pažiūrą, buvo absurdiška, kad vyras gali sirgti isterija. Tai buvo pradžia skirti nervų ligas į organines (pavyzdžiui, nervų sistemos tumorai ir kt.) ir funkcionalines (isterija, neurastenija, obsesija arba fobijos ir skrupulai.) Visos funkcionalinės ligos vadinasi neurozėmis ir psichozėmis (šizofrenija, paranoja, maniška depresija).

Freudas Paryžiuje išbuvo metus. Jo garbei galima pasakyti, kad jis tuos metus praleido labai naudingai, laikėsi nuošaliai nuo padykusio Paryžiaus gyvenimo. Nuo visų tų pašalinių kelių jį sulaikė nenumalšinamas mokslo troškimas, moraliniai principai ir gal tos mergaitės prisiminimas, kurią jis mylėjo ir kuri jau kelerius metus laukė, kol Sigmundas baigs mokslus. Grįždamas iš Paryžiaus, pakeliui sustojo Berlyne, aplankė kai kurias ligonines. Sugrįžęs į Vieną, pagaliau vedė tą mergaitę, kuri ketverius metus laukė vestuvių dienos. Jo žmonos vardas buvo Marta Bernays. Ir žmonos giminės, kaip ir paties Freudo, tarpe buvo visa eilė garsių žmonių, pasiekusių ir universiteto katedras, jei jie sutiko atsižadėti savo žydiško tikėjimo ir tapti pro-

testantais. Marta buvo vokiškai auklėta ir kilo iš Hamburgo, todėl turėjo vissu tos šalies privalumus: buvo griežta, švari ir labai tvarkinga — tai ideali šeimininkė. Ji labai puikiai virdavo, žodžiu, kūno reikalai šeimoje buvo gerai aprūpinti. Į savo vyro psichoanalizės reikalus ji niekados nesikišdavo, matyt, mažai ir tesuprato.

Freudas, pagaliau sutvarkęs savo šeimos reikalus, pradėjo praktikuoti mediciną. Medikų Draugija pakvietė jį su pranešimu apie moderninę psichoterapiją. Visi daug laukė iš žmogaus, kuris mokslus baigė Paryžiuje. Visi tikėjosi sensacijos. Tiesa, buvo sensacija, bet visiškai nesitikėtos rūšies. Freudas, tarp kitų dalykų, pasakė, kad ir vyrai gali sirgti isterija. Gydytojai pakėlė maištą ir kiti demonstratyviai pasišalino iš susirinkimo, manydami, kad anas iš didelio rašto išėjo iš krašto. Tai Freudui labai pakenkė. Jis atsidūrė vienas, atstumtas savo profesijos draugų, be paramos, be protekcijos, be rekomendacijos. Jam nieko kito nebeliko, kaip neurotikai (kuriuos pats Freudas kartais "Narren" — kvailiais — vadindavo), kurie vėliau būriais į jo šaltą kabinetą plaukdavo. Taip būdavo šalta jo kabinete žiemą, kad pacientai patys sakydavo: esą, jų visos "asociacijos" tenai "sušaldavusios." Freudas daugiausia gydydavo hipnotizmu. Jo praktika rodė, kad hipnotizmas ne visados veikia, atsirasdavo daug pacientų, kurie visiškai nepasiduodavo hipnotizmui. Tada jis patyrė, kad Prancūzijoje, Nancy mieste, neurozes su dideliu pasisekimu gydo daktaras Liebeault. Paskui prie Liebeault prisidėjo Bernheim. Ši Nancy mokykla skiriasi nuo Charcot mokyklos tuo, kad sąmoningai vartoja *sugestiją*. Sugestija turi tą ypatybę, kad ją lengvai galima pritaikyti. Freudas, bebūdamas prie Charcot, paskui Nancy pastebėjo, kad neurotikų tarpe dažnai pasitaiko tokių, kurie turi seksualinių sukrikimų.

Freudas grįžo atgal į Vieną. Iš Paryžiaus jis parsivežė hipnotizmą, o iš Nancy — sugestiją. Jis vis dar nebuvo patenkintas. Štai vienas atsitikimas, kuris turėjo lemiamos reikšmės visai Freudo sistemai. Žymus daktaras Vienoje, cardu Joseph Breuer, turėjo ligonę, kurią jis vadino Ona O. Ji buvo dvidešimt metų amžiaus, paraližuota ir atrodė kaip ne viso proto. Ji susirgo, ilgai beslaugydama savo tėvą. Breuer išmėgino visokias priemones ir negalėjo atrasti toje mergaitėje nė jokios organinės ligos, nežiūrint to, kad jos kojos buvo paraližuotos, akys netvarkoje, negalėjo galvos palaikyti, negalėjo gerti, nors labai nuo troškulio kentėdavo. Breuer pavartojo hipnotizmą. Per hipnozę ji kalbėjo labai sunkiai suprantamais sakiniais apie savo sergantį tėvą, apie savo ligą ir kad dėl savo ligos nebegalėjo ilgiau slaugyti savo tėvo, paskui prisiminė iš savo jaunystės savo mokytoją, kuri iš stiklinės davė savo šuniui gerti. Ir ji tai nupasakojo su pasibiaurėjimu ir koktumu. Kai ta mergaitė atsibudo iš hipnozės, daktaras paklausė, ką ji kalbėjo. Mergaitė absoliutiškai nieko neprisiminė. Tada Breuer jai papasakojo, ką ji per hipnozę kalbėjo. Mergaitė prisiminė, atpasakojo visą istoriją, dar gerokai papildė. Ji labai susijaudino ir pradėjo verkti. Daktaras kantriai išklausė jos vargų, nuliūdimų ir nusiskundimų, kuriuos ji apsčiai apšlakstė ašaromis. Ir po kelių seansų mergaitė pasveiko. Freudas sužinojo apie šitą istoriją. Tai yra labai geras isterijos pavyzdys. Onos O. dramatiškas pasveikimas yra kaip koks didelis psichoanalizės stebuklas. Ko niekas kitas negalėjo pagydyti, psichoanalizė pagydė. Šituo psichoanalizė gavo egzistencijos teisę. Breuer šitam gydymo būdui pavartojo iš Aristotelio paimtą terminą, kuris vadinasi *katarsis*. Tai reiškia jausmų valymą per emocijas. Freudas dabar yra katarsio periode. Tai yra praėjusio šimtmečio pabaiga, apie 1890 metus. Freudas buvo pačiame gražiausiame kūrybiniame tarpe. Ir tai tęsėsi iki pirmojo pasaulinio karo. Freudas labai pasikeitė per karą. Jis turėjo Austrijos kariuomenėje du sūnus, dėl kurių sielojosi. Jis turėjo šešis vaikus: tris sūnus ir tris dukteris. Jisai nepripažino kitokio nemirtingumo ir kitokios amžinybės, kaip tęsti savo gyvenimą vaikuose. Nors jis ir labai rūpinosi jais, bet auklėti, kaip atrodo, jis jų nemokėjo. Nė vienas iš jų niekuo ir nepasižymėjo, tik gal jo jauniausioji duktė Dr. Anna Freud, kuri dabar Londone vaikus gydo psichoanalize. Neatrodo, kad jis būtų buvęs labai patenkintas savo moterystėje. Jis, be abejo, laikėsi moterystės ištikimybės. Tur būt, ir moterims nelengva yra būti didelių ir garsių vyrų žmonomis.

Kadangi Freudas savo sistemoje labai pabrėžia seksualinius motyvus, dėl kurių visa sistema yra kitų vadinama panseksualizmu, tai kyla klausimas, kaip pats Freudas laikėsi seksualiniuose dalykuose. Jo biografai pozityviai tvirtina, kad jis kaip studentais ir paskui gyveno tvarkingai. Apie seksualinį gyvenimą jis turi tamsią pažiūrą. Straipsnyje "Erotinio gyvenimo degradacija", parašytame 1912 metais, jis taria šiuos žodžius: ". . . kuris rimtai save tyrinėja, atras, be abejo, savo širdies gilumoje įsitikinimą, kad seksualiniame akte yra kažinkas žeminančio, kas sutepa ir suteršia ne vien tik kūną."[3]) Ir apie moteris jis turėjo ypatingas pažiūras. Jis jas laikė žemesniais sutvērimais už vyrus. Seksualinį gyvenimą, jis sako, galima studijuoti tik vyruose, moteryse tai esą labai sunku, nes:

1. moterys save apgaubia nenugalimu paslaptingumu ir tamsumu,

2. moterys labai nukentėjo ir nuskurdo dėl moderninės civilizacijos,

3. moterys nėra atviros, dar daugiau, jos yra apgaulingos,

4. jos jaučiasi gamtos nuskriaustos, jos geriau norėtų būti vyrais.

Kokia buvo Freudo filosofija ir religija? Jis buvo visiškas darvinistas. Jis buvo monistas, tepripažino tik medžiaginį pasaulį su potencijomis — užuomazgomis (Anlage). Potencija pereina į veiksmą, t. y. į naują realybę su naujomis potencijomis ir t. t. Ir tokiu evoliucijos keliu mes

[3]) ibid. psl. 287.

gauname šitą margąjį pasaulį. Religijos atžvilgiu jis buvo visiškas ateistas. Religija jam buvo obsesijos arba kompulsijos neurozė, paeinanti iš Edipo komplekso, kuri savo pagrinde turi seksualinį instinktą. Vietoje religijos jis norėjo pastatyti proto supremaciją. Freudo religijos evangelija buvo Anatole France'o: "La Revolte des Anges" veikalas. Kaip kai kurie angelai sukilo prieš Dievą, taip ir žmonės turi sukilti prieš Jį. Kada žandikaulio vėžys, kuris palietė visą burną, jam primindavo mirtį, jis ir ją provokavo: "Mirtie, ateik, jeigu turi ateiti, bet aš tau sakau: aš netikiu, kad ta šalis, kurioje tu gyveni, yra reali šalis . . . aš noriu žiūrėti į tavo veidą be vilties, be paguodos ir be tikėjimo."[4])

Ta vėžio liga jį labai privargino. Apie 15 operacijų jis turėjo pakelti, neskaitant mažesnių intervencijų. Prisidėjo ir dideli nemalonumai iš visuomenės. Jo sukurtoji psichoanalizė atrado daug priešų. Jo artimiausi draugai pasitraukė Freudas pradėjo vengti viešumos. Kada pagaliau jo psichoanalizė rado pripažinimą visuomenėje, pradėjo plaukti laiškai, pagyrimai, atlyginimai. 1930 metais Frankfurte jam buvo suteikta Goethės premija, tiesa, ne kaip mokslininkui, bet kaip literatui, nes jo veikalai ir iš literatūrinės pusės buvo atrasti vertingi. Jis pats vis dėlto nepasirodė iškilmėse, tik pasiuntė savo dukterį Dr. Anna Freud, kuri jį atstovavo. Ir visomis kitomis progomis, kada atvažiuodavo garsūs žmonės ar delegacijos su pasveikinimais, Freudo vis "nebūdavo namie". Matyt, senelis mąstydavo: "Jeigu pirmiau jūs manęs nematėte ir aš jums nebuvau reikalingas, tai ir dabar nereikia." Pasiliko sau labai mažą artimųjų būrelį, su kuriais draugavo. Savo motinai, kuri peršoko 90 metų, rodė meilės, kiek tik sugebėjo. Freudas labai mėgo gėles ir sakydavo: jis jas todėl taip mylįs, kad jos neturinčios "kompleksų" arba neurozų. Į mirtį žiūrėjo stoiškai, kentėjo skausmus kantriai, su psichoanalitiška rezignacija. Nieko religiško neprisileido iki pat savo gyvenimo galo. Jis nieko nelaukė iš žmonių, apie kuriuos jis niekados aukštos nuomonės neturėjo. Jis nieko nelaukė nė iš Dievo. Dievas jam buvo infantiliškos žmonijos iliuzija, kurią sukūrė, kada ji dar tebebuvo labai žemam evoliucijos laipsnyje, kada dar "Totem ir Taboo" tebesilaikė. Krikščionybės ir Romos, katalikybės simbolio, neapkentė visu žydišku užsispyrimu. Kada buvo Romoje, jam niekas neimponavo, tik Mykolo Angelo "Mozė". Tarp Mozės ir

[4]) Sigmund Freud: "The Future of an Illusion." Transl. by W. D. Robson-Scott, London, Hogarth Press, 1928.

JONAS RIMŠA

ALLEGRO

(2-ra "Aymarų trilogijos dalis)

savęs matė didelį panašumą: kaip Mozė išvedė tautą iš Egipto nelaisvės ir davė dešimt Dievo įsakymų, taip ir jis su savo nauju gydymu veda žmoniją iš ligų nelaisvės. Ir kaip Mozė davė naujus įstatymus, taip ir jis duoda žmonijai naujus įstatymus, paskelbtus psichoanalizėje.

Freudas užgeso 1939 m. rugsėjo 23 dieną. Jo liekanas sudegino, pelenus supylė į etruskų kilmės, dviejų tūkstančių metų amžiaus urną, kurią jis pats buvo atsivežęs iš Vienos į Londoną.

Ant tos urnos tik tiek užrašė:

Sigmund Freud 1856—1939

Užmigo tas, kuris sakėsi "prikėlęs pasaulį iš miego."

II. Psichoanalizė

Pradedant dėstyti Freudo sistemą, pravartu padaryti vieną pastabą. Visi žino, kad jis savo sistemoje labai paliečia seksualinę sferą ir iš šitos srities plačiai vartoja terminologiją, kuri rėžia ausį ir atrodo svetima mūsų krikščioniškam išauklėjimui. Aiškumo dėliai mes visgi negalėsime išvengti jo terminologijos. Skaitytojai yra prašomi nepalaikyti to už bloga. Jeigu psichoanalizė būtų pasilikusi gydytojo kabinete ir psichiatrijos laboratorijose, tai nebūtų reikalo ta tema rašyti platesnei visuomenei. Bet psichoanalizė yra labai paplitusi, todėl laikome svarbiu dalyku apie ją turėti tikslias pažiūras. Ypatingai plačiai pasklido psichoanalizė čia, Amerikoje, kaip tik toje šalyje, iš kurios pats Freudas mažiausia telaukė, — gal todėl, kad jis pakankamai nepažinojo Amerikos. Tiesa, jis buvo Amerikoje, bet tai buvo 1909 m. Nuo to laiko daug kas čia pasikeitė. Mažiausia psichoanalizė įleido šaknis romaniškuose arba lotynų kraštuose. Ir žmonės save klausia, kodėl taip yra? Ar todėl, kad esama kokių rasės ypatybių, kurios yra palankios ar nepalankios psichoanalizei? Gal todėl, kad romaniškos tautos yra katalikiškos. Žinoma, ne be to, kad katalikiškos tautos neturėtų seksualinių problemų, ar mažiau jų teturėtų, bet gal jos tuos klausimus kitaip sprendžia, negu anglo saksų tautos, kurios daugiausia yra protestantiškos ir liberališkos.

Psichoanalizės išsivystyme galima atrasti penkias fazes.

1. Pirmoje fazėje Freudas vartoja hipnozę, kaip ir kiti. Su hipnoze jis pastebėjo tris dalykus:

a. isteriški simptomai yra praeities emocionalinių sukrėtimų ir pakrikimų išdavos.

b. Tie nemalonūs sukrėtimai buvo sąmonės užgniaužti, nustumti su didesniu ar mažesniu pasisekimu atgal iš sąmonės. Freudas tą procesą vadina *represija*. Jeigu tie nemalonūs pergyvenimai ir širdies sukrėtimai ir dingo iš sąmonės, t. y. buvo užmiršti, nes žmogus *norėjo* juos užmiršti, norėjo jais atsikratyti, tai dar toli gražu nereiškia, kad tie sukrėtimai iš širdies visiškai pranyko, kad jie nebegali daugiau žalos daryti. Žmogaus psichė galima palyginti su geologiniais žemės sluogsniais arba jūrų sedimentacijos sluogsniais. Nemalonūs pergyvenimai turi dar tą ypatybę, kad jie yra apkrauti lyg kokia elektra. Iš jų gali kilti griaustinis.

c. Freudas pastebėjo, kad su hipnoze ne visados pasiseka šituos emocionalinius pergyvenimus atšaukti į sąmonę ir leisti perreaguoti katarsio keliu.

2. Antroje fazėje Freudas atsisako nuo hipnozės ir vartoja vien tik sugestiją. Jis uždeda ranką ant paciento galvos ir įkalbinėja jam, kad jis gali atsiminti tas emocijas, tuos nemalonius pergyvenimu, jeigu tik jis tikrai nori. Šita fazė buvo labai trumpa. Jis jau 1899 metais sugestijos nebevartoja. Tos dvi aukščiau minėtos fazės buvo ne Freudo, bet kitų atrasti metodai.

3. Trečioji fazė (paskui ketvirtoji ir penktoji) yra jau Freudo nuosavybė. Šitoje fazėje jis įvedė du labai svarbiu metodu:

a. Laisvų asociacijų metodą ir

b. Sapnų aiškinimo metodą.

Laisvų asociacijų metodas. Iš tikrųjų Freudas, kaip deterministas, t. y., kuris nepripažįsta laisvos valios, neturėtų kalbėti apie *laisvas* asociacijas, nes jam asociacijos yra taip surištos, kaip kad cheminiai procesai yra surišti tam tikroje eilėje. Laisvų asociacijų metodas yra Freudo "facon de parler." Jis vartoja verbalinę arba žodžių asociaciją. Analizatorius pateikia pacientui kokį nors žodį, pav., universitetas arba moteris. Pacientas turi pinti asociacijas aplink vieną ar kitą žodį, kitaip tarus, jis turi sakyti viską, kas jam ateina į galvą pateiktojo žodžio įtakoje. Jis yra pamokytas nesivaržyti, nesigėdyti, nebijoti. Analizatoriaus gabumas ir sumanumas turi sekti asociacijų eigą, tvarką ir reikšmę. Analizatorius turi stebėti ir laiką, kokiu greitumu ir tempu asociacijos vystosi. Kiekvienas tempo pakitėjimas yra labai reikšmingas dalykas. Ateina momentas, kada pacientas pradeda svyruoti, pasidaro atsargus, tarytum bijodamas paliesti žaizdą. Analizatorius čia pradeda ypatingai atsargiai vairuoti stengdamasis, kad asociacijos nenutrūktų. Analizatorius turi būti kantrus, ištvermingas ir indiferentiškas, t. y. neduoti analizės metu nė jokio vertinimo, nevartoti tokių žodžių, kaip: "tai prastai", "tai pavojinga", "tai gaila" ir t. t. Kai seansas pasibaigia, tada analizatorius gali duoti savo vertinimą. Kaip matome, metodas suponuoja *logišką asociacijų kontinuitetą*. Yra žymių psichologų, kurie labai abejoja, net pozityviai neigia šitokį kontinuitetą, nes mano, kad tada nebeturėsime laisvos valios. Bet ir šituo atveju metodas pasilieka vertingas, juo labiau, kad kol kas nėra geresnio. Šitas metodas, atrodo, pacientui geresnis už hipnozės ir sugestijos metodus, nes ne taip įkyrus. Asociacijos metodas turi vieną didelę kliūtį, tai paciento rezistenciją. Pacientas priešinasi atverti savo giliausius jausmus, kuriuos jis represijos keliu buvo nustūmęs į širdies gelmes.

Sapnų aiškinimo metodas nesusiduria su paciento rezistencija. Pacientas yra prašomas papasakoti savo sapnus analizatoriui. Šitas metodas

suponuoja, kad visi pergyvenimai, jausmai, įspūdžiai, nemalonumai žmogaus širdyje, kaip jautrioje fotografijos plokštelėje, *atsimuša* ir *pasilieka*, nors jie pačiam žmogui atrodo užmiršti ir neveiklūs. Arabų priežodis sako, kad Dievas mato ir juodą naktį ant juodo akmens juodą skruzdę. Išeina, kad nieko nėra juodo, kas ir juodą naktį žmogaus sielos nejuodintų. Kada žmogus budi, tai sąmonė sijoja tuos pergyvenimus: gerus ir gražius jausmus praleidžia, o nemalonius stumia atgal. Kada žmogus miega, tai tarytum šeimininko nėra namie, tada tie nesąmoningi dalykai (das Unbewusste, Unconscious) gali laisvai žaisti, palaidi nuo sąmonės, nuo moralės (inhibitions), nuo logikos ir realybės. Patyręs analizatorius ir iš šitų elementų gali spėti, ką pacientas yra pergyvenęs, ir kame glūdi koks emocionalinis sukrikimas. Analizatorius padarys iš sapnų savo versiją ir pateiks ją savo pacientui. Šisai pradžioje stebėsis, gal neigs, bet paskui prisipažins, kad kažinkas panašaus prieš tiek ir tiek metų yra įvykę. Tokiu būdu nemalonūs sentimentai perreaguos, ir pacientui pasidarys lengviau.

4. Šitoje fazėje Freudas įnešė naują elementą į savo sistemą, kuris visų yra laikomas pačiu svarbiausiu ir vertingiausiu. Tas elementas vadinasi *transferencija*. Lietuviškai galima išversti transferenciją į sužavėjimą (analizatoriuje) ir susižavėjimą (paciente). Visi žino, kokia paslaptinga jėga gali tekėti iš didelių kalbėtojų ir iš didelių muzikų į klausytojus, iš didelių pedagogų į jo mokinius ir iš kariuomenės vado į kareivius. Pasakojama, kad Napoleono kareiviai, pamatę savo vadą, stačiai būdavę apžavėti ir nė jokių pavojų nebebijodavę. Kažką panašaus turi mokėti sukelti ir analizatorius savo pacientuose. Pacientas turi pajusti didelę pagarbą, pasitikėjimą, admiraciją ir meilę analizatoriui. Tada jame pranyks represija, rezistencija ir tokiu būdu jis palengvins analizatoriaus darbą.

5. Penkta ir paskutinė fazė: *Emocionalinis paciento perauklėjimas*. Analizatorius, jau turėdamas rankoje visus analizės duomenis, stengsis pacientą įtikinti, kad jo reakcijos yra vaikiškos, nesubrendusios ir netinkamos jo dabartiniam stoviui, kad jis reaguoja į aplinkumos stimulus, kaip dešimties metų vaikas. Aišku, kad šitokios ir panašios pastabos emocionališkai veikia pacientą. Be abejo, šisai ryškiai reaguos ir stengsis geriau taikytis prie aplinkumos. Amerikiečiai mėgsta kalbėti apie "readjustment to the environment." Suprantama, kad kiekvienas pacientas, kuris nėra visiškai kvailas ir turi bent kiek savigarbos, stengsis mobilizuoti visas savo vidujines pajėgas, kad jo reakcijos būtų sveikos, normalios. Šitas priemones tegalima taikyti tik neurotikams, o ne tiems, kurie turi organines ligas. Pats Freudas turėjo porą labai nemalonių atsitikimų. Jis gydė pacientus nuo neurozių ir sakosi juos pagydęs, bet pacientai mirė nuo kitų ligų, kurių jis nepastebėjo, nes jo akys buvo nukreiptos vien tik į neurozę. Jam neatėjo į galvą patikrinti, ar kartais čia nesislepia, be neurozės, dar kitokių ligų.

Šitos penkios fazės buvo jau galutinai formuluotos prieš pirmąjį pasaulinį karą.

Psichinė žmogaus struktūra

Freudas nebuvo nei filosofas, nei psichologas. Ir jeigu yra kokių panašumų tarp Freudo ir Schopenhauerio ar Nietzschės (kas iš tiesų buvo ir pastebėta), tai Freudas ginasi tas mintis pasisėmęs iš jų. Priešingai, jis net giriasi tyčiomis nestudijavęs filosofinių ir psichologinių sistemų, kad neprarastų originalumo.

Iš tiesų, jo sistema išėjo labai originali, nė kiek nepanaši į tada vyraujančias ir apskritai visų priimtas sistemas. Jis padalino žmogaus psichę į tris dalis: *Id* (Das Es), *Ego* (Das Ich) ir *Super-Ego* (Das Ueber-Ich). Vokiška terminologija yra paties Freudo įvesta, gi anglų literatūroje vartojama lotyniškoji, kurią ir mes čia paimame.

Id filogenetiškai ir ontogenetiškai pati seniausia psichės sritis. *Id* aprėpia viską, ką žmogus gavo evoliucijos keliu, pradedant nuo bet kokios užuomazgos (Anlage) ameboje ir einant iki labai komplikuotų mechanizmų, kuriuos mes šiandien atrandame žmoguje. Trumpai tariant, *Id* apima visus instinktus (Freudas vartoja žodį "Trieb"). Visoje biologijoje instinkto sąvoka yra sunkiausiai apibūdinama. Kas nežino bičių, termitų ir paukščių gudrios, komplikuotos ir labai tikslingos statybos. Viskas ten taip sumaniai ir tiksliai padaryta, kad siekiamieji tikslai atranda realizaciją: tie gyviai dauginasi, maitinasi, išlaiko savo rūšį, labai gudriai, kartais stačiai rafinuotai, prisitaiko prie aplinkumos, ir vis tik sakome, kad jie neturi intelekto. Štai kokią instinkto definiciją duoda Freudas: "Instinktu mes pirmon galvon suprantame ne ką kita, kaip tik nuolatos tekančios iš vidujinio somatinio šaltinio stimuliacijos psichinę reprezentaciją."[5]) Atėjus pavasariui, paukščiukas, pamatęs šapalą ar plunksną, gauna psichinę reprezentaciją, kuri tą šapalą ar plunksną suriša su jo lizdeliu. Tos reprezentacijos yra somatiškai arba kūniškai stimuliuojamos, gal hormonų. Kitais žodžiais tariant, instinktas yra įgimta nuolatinė, spontaninė kokio nors vidujinio organo stimuliacija, kurios pasėka yra tam tikra psichinė reprezentacija. Pagal Freudą, instinktai yra vienintelis šaltinis visiems psichiniams procesams. Instinktai yra egoistiški, antisocialistiški, kurie neieško nieko kito, kaip tik pasitenkinimo, malonumo, kitaip tariant, elgiasi pagal *malonumo principą* (Freudas vartoja terminą "Lustprincip", angliškai: pleasure principle). Pradžioje instinktai turi visišką laisvę, kol prasideda vaiko auklėjimas. Visa primityvioji žmonija davė daugiau laisvės instinktams. Civilizacijos ir kultūros įtakoje instinktai turėjo pasiduoti represijai. Instinktų klasifikacija nėra lengvas dalykas. Seniau psichologai duodavo visą

---

[5]) Sigmund Freud: "Three Contributions to the Theory of Sex." In "The Basic Writings of Sigmund Freud." Transl. by A. A. Brill. Modern Library, New York, psl. 576.

JONAS RIMŠA
RITMAS
(3-čia "Aymarų trilogijos" dalis)

eilę instinktų: savęs išsilaikymo instinktą, bado, žaidimo (Spieltrieb), smalsumo (Wisstrieb arba Forschertrieb), lyties instinktą (Geschlechtstrieb) ir t. t. Freudas suprastino instinktų klasifikaciją, praktiškai kalbant, viską suvesdamas į du instinktus: libido ir destrukcijos instinktus.

Libido instinktas, arba *Eros,* apima savęs išsilaikymo instinktą ir rūšies (species) išlaikymo instinktą. Freudas "libido" terminui duoda plačiausią prasmę. Yra žmonių, kurie piktinasi žodžiu "libido", nes mano, kad tas žodis lietuviškai reiškia gašlumą. Cicerono raštuose, pavyzdžiui, žodis "libido" turi ir kitokių prasmių: "iracundia est ulciscendi libido."[6]) Daug psichologų ir plačioji visuomenė nedovanoja Freudui, kad jis visuose žmogaus veiksmuose atranda seksualinį komponentą: kūdikis čiulpia motinos krūtį, ar savo nykštuką, ar žaidžia kojytėmis, ar liečia bet kokią kūno dalį — visuose tuose veiksmuose kūdikis, anot Freudo, atranda seksualinį pasitenkinimą. Paskui Freudas teisinosi: nesusipratimas kilęs iš to, kad žmonės neskiria dviejų dalykų — neskiria seksualiteto (Sexualitaet) nuo seksualinio instinkto (Sexualtrieb), angliškai "sexual" nuo "genital".[5]) Išeina, kad esama lytinių pergyvenimų, kurie yra pasklidę po visą kūną (visą odą, ypatingai oralinę ir analinę mukosą), ir kita seksualinių pergyvenimų rūšis, kuri yra koncentruota reprodukcijos organuose. Daugel kritikų dėl to Freudo psichoanalizę pavadino panseksualizmu. Tas priekaištas darosi dar didesnis, jeigu prisiminsime, kad Freudas, galima sakyti, visas psichoneurozes (isteriją, fobijas, obsesijas) išveda iš seksualinio gyvenimo konfliktų. Jam kiekviena neurozė yra seksualinės kilmės. Jis prisipažįsta, kad žmonėms jo teorija dėl seksualinės pusės nepatinka. Jis ištarė tuos žodžius: "Die Menschen sind ueberhaupt nicht aufrichtig in sexuellen Dingen". Žmonės užsideda apsiaustą (Oberkleidung, Luegenhuelle), tarytum seksualiniame pasaulyje viešpatautų prastas oras.[7]) Freudas libido dalina į Ichlibido, angliškai Inversion libido (Narcismus, Homosexualitas), ir Objektlibido, angl. Extroversion libido (Heterosexualitas).

[6]) M. T. Cicero: Tusc. 3, 5, 11.

[5]) Ibid. psl. 585.

[7]) Sigmund Freud: "Ueber Psychoanalyse." Fuenf Vorlesungen gehalten zu 20-jaehrigen Gruendungsfeier der Clark University in Worcester, Mass. Sept. 1909 Wien, Franz Deuticke, 1947, psl. 43.

Destrukcijos instinktas arba mirties instinktas. Freudas primena, kad jau maži vaikai mėgsta daužyti ir plėšyti savo žaislus ir visa, kas jiems patenka į rankas. Kiti mano, kad daužymas vaikuose nebūtinai yra destrukcijos instinktas, bet gal kūrybos. Vaikas, suardęs savo žaislą į atskiras dalis, mano, kad ką nors naujo sukūrė, daugiau padarė.[8]) Freudas sako, kad savižudybės ir visi karai irgi priklauso nuo destrukcijos instinkto, todėl jis tą instinktą vadina ir mirties instinktu. Taigi išeina, kad žmogus svyruoja tarp bipoliarinių jėgų: jis ten palinksta, kur didesnės jėgos veikia. Apskritai kalbant, Freudas mėgsta dualizmą, priešingumus tarp dviejų dalykų, kaip K. Markso trilogijoj: tezė, antitezė ir sintezė. Freudas toliau pripažįsta žmoguje biseksualizmą, t. y. kiekvienas žmogus, be savo lyties elementų, turi daugiau ar mažiau elementų ir kitos priešingos lyties. Freudas taip pat pripažįsta instinktų ambivalenciją, t. y. kiekvienas instinktas gali vystytis savo paties lyties kryptimi, bet tas pats instinktas gali išsivystyti ir priešingos lyties kryptimi. Freudas savo teorija lengvai išaiškina perversijų atsiradimą žmoguje. Kiekviename žmoguje yra galimybių tapti perversijų auka, jeigu jis nebalansuoja savo instinktų. Perversija nėra kokia nors nauja ypatybė, kokiu nors būdu atsiradusi žmoguje, arba degeneracija. Perversija yra instinktų nesubalansavimas. Kiekviename yra galimybė tapti homoseksualu, fetišistu, sadistu ar mazochistu ir t. t. Kiekvienas gali seksualinių objektų atžvilgiu arba perdėti (Ueberschaetzung des Sexuellen) arba nedadėti (Frigiditas). Instinktai yra apkrauti energija (Cathexis). Pagal Freudą, nėra žmoguje kitokios psichinės energijos, kaip tik instinktų. Kaip prastas auklėjimas veda prie perversijų, taip prastas auklėjimas gali vesti ir prie neurozių. Freudas yra išsireiškęs: "Die Neurose ist sozusagen das Negativ der Perversion."[9]) Neurotikas nebesusitaikina su aplinkuma, nebesugyvena su žmonėmis, jis pasidaro neurotiku, tai yra jo kovos būdas su aplinkuma, žmonėmis, jam apsimoka būti neurotiškam. Tai yra jo vaikiškas kovos būdas.

2. *Ego* (Das Ich). Vaikas beaugdamas pastebi, kad aplinkuma nepriima jo užgaidų ir ožiavimosi. Jis negali visados gyventi, tenkindamas malonumus. Gyvenimo realybė yra kitokia. Tas policininkas, kuris tvarko "Id" ir jį laiko tinkamose ribose, buvo Freudo pavadintas *Ego* (Das Ich). Kaip *Id* vadovaujasi savo veiksmuose malonumo principu (Lustprinzip), taip ir *ego* turi savo vadovaujama žvaigždė. Tas principas vadinasi realiteto principu (Realitaetsprinzip), nes tik besitaikydamas prie realybės geriausiai išsilaikysi, t. y. paaukodamas dalį tų malonumų, kurių instinktai nori turėti.

3. *Super-Ego* (Das Ueber-Ich) yra tas savo klasės, savo tautos, savo laikų, savo religijos apšviestasis *Id* su *Ego*. *Super-Ego* yra ta sąžinė, kuri nusižengusįjį baudžia vidujiniais graužimais: "Tu nusikaltai." (Schuldbewusstsein, guilt principle). Kiekvienas žino, kad sąžinės graužimai gali būti didelė kankynė. *Super-Ego* yra moralinis žmogaus nusistatymas, ir yra daugiau negatyvus, nes pasako, kas draudžiama, kas neleistina, kas netinka, negu pozityvus. Anot Freudo, visa mūsų civilizacija ir kultūra remiasi ant *Super-Ego*, tik neaišku, kas ką pirmiau sutvėrė: ar kultūra sutvėrė *Super-Ego*, ar *Super-Ego* kultūrą.

Aiškiai matyti, kad Freudas labai simpatizuoja *Id*, kuris esąs slėgiamas, kaip tos proletariato masės, kurios kovoja, kurios kuria naujas gyvenimo formas, kurios yra įdomios, o *Ego*, kuris pirmutinis pastoja kelią vaikui šeimoje, apkarpydamas instinktus, ir *Super-Ego*, kuris pastato jaunam žemės piliečiui valstybės ir Bažnyčios reikalavimus, yra kaip kokie šalti ir beširdžiai biurokratai[10]) ir [11]).

Psichės Topografija

Freudas studijuoja psichę dvejopu atžvilgiu: topografiniu, arba statiniu, ir dinaminiu. Čia kalbėsime apie psichės topografiją. Freudas, beanalizuodamas Oną O., kurią jau pažįstame, pastebėjo, kad ta mergaitė turi dvejopas žinias: vienas būdama sąmonėje, ir kitas, kurių ji, būdama sąmonėje, visiškai neprisiminė, bet kurios per hipnozę iškilo aikštėn. Klasinė psichologija testudijuodavo sąmonės reiškinius (Das Bewusste). Freudui sąmonė nerūpi, jis negvildena tų sąmoningų psichinių faktų. Jam ypatingai rūpi visa tai, kas yra nesąmoninga (das Unbewusste, unconscious). Nesąmoninga yra tai, ko sąmonė, ir norėdama, negali prisiminti. Freudas prašyte prašo, kad jo termino "nesąmoninga" (das Unbewusste) niekas nemaišytų su "pasąmoniu" (das Unterbewusste, subconscious). Kodėl Freudas daro tokį skirtumą? Kas yra pasąmonio, tas kada nors buvo sąmonėje, o kas yra *nesąmoninga*, galėjo niekados nebūti sąmonėje, pavyzdžiui, visa tai, ką vaikas pergyveno iki septynerių savo amžiaus metų, kada paprastai sąmonė pasireiškia, kada, kaip sakoma, vaikas ateina į protą. Senoji psichologija nelabai tyrinėjo, kokios žinios vaikuose esti, kol jie ateina į protą. Buvo tik sakoma, kad vaikas neneša nė jokios moralinės atsakomybės už savo veiksmus, neturi nei nuodėmės, nei kaltės. Čia yra nepaprastas Freudo nuopelnas, kad jis tuos nesąmoningus psichinius faktus (Unconscious) iškėlė. Todėl jis savo psichoanalizę vadina "gelmių psichologija" (Tiefenpsychologie, depth psychology). Ir iš tiesų, retai per visą šimtmetį pasitaiko minčių, kurios būtų buvusios tokios vaisingos, kaipo Freudo "das Un-

---

[8]) Rudolf Allers: "The Successful Error." London, Sheed & Ward, 1941, psl. 124.

[9]) Sigmund Freud: "Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie", Wien, Franz Deuticke, 1947 psl. 39.

[10]) David Riesman: "Authority and Liberty in the Structure of Freud's Thought." Psychiatry, 1950, 13 : 167—187.

[11]) Sigmund Freud: "Civilization and its Discontents." Transl. by John Riviere, London, Hogarth Press, 1930.

bewusste."[12]) Jung ištarė tuos reikšmingus žodžius: "The unconscious personates."[13])

Atsižvelgiant į psichės topografiją, psichoneurozių ir psichozių kilmė pasidaro suprantama, pav., dvigubos personalizacijos reiškiniai pasidaro aiškūs, nes žmoguje yra du visiškai skirtingi šaltiniai: vieni sąmoningi ir kiti nesąmoningi, kurie tam tikrose sąlygose gali pasireikšti ir nustebinti.

Psichės Dinamika

Kokiomis jėgomis psichė, asmenybė formuojasi?

1. *Introjekcija* arba identifikacija. Paprastame gyvenime sakome: pasiduoti gero pavyzdžio įtakai. Mes semiame nuo pat mažens iš aplinkumos, iš pasaulio, ką randame gero, kas mums patinka, ir krauname į savo širdies aruodus visus savo tėvelių, mokytojų, draugų paraginimus, paskatinimus, duotus žodžiais ir pavyzdžius. Dalykas yra senas, tik nauji terminai vartojami: — introjekcija arba identifikacija. Amerikiečiai mėgsta vartoti išsireiškimą: "The assimilation of environment."

2. *Represija* (Freud: Verdraengung). Jau čia yra kita jėga, kuri reguliuoja ir formuluoja mūsų jausmus, visą mūsų asmenybę. Visi žinome, kaip greit užmirštame grąžinti paskolintą knygą, pasiskolintus iš kito pinigus; užmirštame, ką kiti yra mums gera padarė (lotynų priežodis: nemo scribit beneficia in calendario). Užmirštame todėl, kad nesame jau daugiau suinteresuoti, bet neužmirštame ir pykstame, kada kiti mums negražina skolos.

3. *Transferencija*. Paprastame gyvenime sakytume: "Mylėk savo artimą, kaip pats save." Transferencija reiškia savo jausmų pernešimą ant kitų. Meilė turi tą ypatybę, kad mes, ją teikdami kitiems, ne tik kitus darome laimingus, bet ir patys daromės turtingesni, vertingesni ir brangesni. Jeigu kitus mylėsime — ir patys būsime mylimi, o jeigu ne — pasidarysime egocentriški. Pagal Freudą, transferencija priklauso prie *libido* arba *eros* instinkto.

4. *Sublimacija*. Seksualiniai ir destrukcijos instinktai yra perkeliami į aukštesnius objektus. Instinktai, užuot tarnavę žemesniems tikslams, yra verčiami tarnauti aukštesniems, pavyzdžiui menui, mokslui, religijai. Pagal Freudą, tą sublimaciją atlieka *Ego* ir *Super-Ego*.

Visos viršuje paminėtos jėgos yra adaptacijos jėgos, o tos, kurios čia žemiau duodamos, yra apsigynimo jėgos.

1. *Projekcija*, arba noras mesti kaltę ant kitų. Jei pats ko nepadarei ir nesugebėjai padaryti, tada kitus kaltini, kad jie trukdė, kad nepadėjo, kad pavydėjo ir t. t.

2. *Konversija*, arba noras apsimesti. Jeigu žmogus nenori ko daryti, tai jam pradeda galvą skaudėti, tai ima prastai jaustis ir t. t. Įdomu tai, kad tokie žmonės iš tikrųjų nebūtinai meluoja, ar simuliuoja, bet tikrai pradeda jausti, ką sako. Jie įsikalba sau ligą. Vieni motyvai paverčiami kitais, kad atrodytų labiau priimtini. Jeigu stačiai pasakytų, kad nenori tai daryti, kas sakoma, tada susidarys konfliktų, o jeigu pasakys, kad yra nesveikas, tai paliks jį ramybėje.

3. *Racionalizacija*. — Racionalizacija bus tada, jeigu kas, norėdamas patenkinti, pavyzdžiui, savo seksualinį smalsumą ir nenorėdamas to atvirai pasakyti, apsimeta, kad reikia žmones, pasaulį, gyvenimą ir t. t. pažinti. Žodžiu, žmogus savo žemus motyvus supina sofizmais su aukštais motyvais, kaip antai — pasišventimo, meilės jausmais. Lietuviškas priežodis sako: "Kas nori šunį mušti, visados randa lazdą."

4. *Reakcijos formacija*. Žmogus, kuris nevaldo savo impulsų vienoje srityje, stengiasi kompensuoti tą silpnybę dorybėmis, paimtomis iš kitos srities. Žmogus gali gyventi su svetima moterimi ir jaučia, kad tai yra negera, bet stengiasi tą silpnybę pridengti padidintomis dorybėmis iš kitos srities, pavyzdžiu,, labdarybe. Gal jam nesunku tą dorybę vykdyti, nes yra turtingas, turi pinigų. Kiti giriasi savo nuveiktais darbais visuomenei, tautai arba savo skrupulingumu piniginiuose dalykuose. Reakcijos formacija yra nevykusi sublimacija.

Charakteringi Psichoanalizės Punktai

1. *Vaiko psichologija*. Freudo pažiūros į vaiką atrado didžiausią aidą pasaulyje, visuomenės sluogsniuose. Ir lengvai galima suprasti kodėl. Vaikas yra tėvams be galo brangus turtas. Jis yra brangus tautai, nes vaikas paveldi, pasisavina, ką tėvai ir tauta sukrauna. Lietuviškas priežodis sako: "Vaikų garbė tėvų švarkus dėvi". Vaiko negalima nemylėti. Pati tautos kultūra yra sprendžiama pagal tai, kokia pagarba ir rūpestis yra teikiami moteriai ir vaikams. Geriausias maistas — vaikams; gražiausi parkai, sodeliai — pirmon galvon vaikams; higieniškiausios patalpos irgi vaikams. Normaliam, nesofistikuotam žmogui vaikas atrodo toks nekaltas, skaistus, toks širdingas ir atviras. Vaikuose nėra vyliaus. Poetai mums sako, kad vaikučio akutėse šviečia rojus.

Ką dabar Freudas turi pasakyti apie vaikus? Pagal jį, vaiko psichė pereina tris stadijas: oralinę, analinę ir falinę (berniukuose). Freudas mano, kad vaikas, pereidamas tas stadijas, jaučia malonumus, kurie yra seksualinės rūšies. Vaikas, pasiekęs šeštus ar septintus metus, pereina į latencijos periodą, kada dėl nežinomų priežasčių seksualiniai momentai išnyksta iš vaiko akiračio. Ir tai tęsiasi iki dešimties arba dvylikos metų. Atrodo, kad tai labai atitinka tiesą. Kiekvienas bus pastebėjęs, kaip berniukai tame laikotarpy nuo mergaičių bėga, jas dažnai skriaudžia, su pa-

---

[12]) Karen Horney: "New Ways in Psychoanalysis." W. W. Norton & Co. New York. 1939, psl. 18.

[13]) Carl G. Jung: "The Integration of the Personality." Farrar & Reinehart, Inc. 1939, psl. 16.

nieka apie jas kalba. Dažnai tenka tėvams ginti mergaites nuo berniukų užsipuldinėjimų. Psichoanalizė turi tą naudą, kad ji sukėlė auklėtojuose susidomėjimą vaiko psichologija. Jau daugelis tėvų ir auklėtojų nebesako: "E, vaikas nieko nesupranta." Nuo vaikučio viską reikia šalinti, kas yra negera, ir tai jau reikia pradėti nuo pat gimimo.

2. *Edipo kompleksas.* Žodis "complex" yra labai dažnai vartojamas anglų kalboje, ypatingai "inferiority complex" išsireiškime. Kompleksu mes vadiname kiekvieną nemalonų, represijos keliu užmirštą pergyvenimą, kuris neigiamai veikia mūsų sprendimus, mūsų mintis; kitais žodžiais tariant, yra tai nemalonus pergyvenimas, dažnai sujungtas su pažeminimu, įžeidimu, į kurį vaikas prastai reagavo, tarytum kažinkas užsikirto, kaip volai mašinoje, arba kažinkas susimezgė, kaip siūlas siuvant. Daugelis psichologų teigia, kad kompleksai turi daug didesnės reikšmės vaikuose, taip pat ir suaugusiuose, negu kad paprastai manoma. Daug vaikų mokyklose nedaro tinkamos pažangos, nes mokytojas nesugebėjo pašalinti kompleksų susidarymo nuo vaikų. Daug šeimose persiskyrimų, savižudybių esti dėl įvairių kompleksų. Kompleksai kartais gali būti labai paprasti, kaip antai, kada moteris surinka, pamačiusi pelę. Sunku pasakyti, kodėl daugelis moterų tą kompleksą turi.

Freudas mano, kad patys tėvai, per savo nežinojimą, prisideda prie kai kurių kompleksų išsivystymo vaikuose. Jis sako, kad tarp daugel galimų kompleksų dažniausiai išsivysto *Edipo* kompleksas. Edipas buvo graikų dramos rašytojų legendarinis karalius, kuris užmušė savo tėvą ir vedė savo motiną. Dramos mintis yra paprasta: dievų buvo pranašauta, kad Edipas taip padarys. Žmonės žinojo tą pranašystę ir darė visas pastangas, kad taip neįvyktų, bet visgi įvyko. Poetas norėjo įrodyti, pamokyti, kad dievų valiai nepasipriešinsi: ką jie nusprendė, vistiek įvyks. Kitas svarbus punktas yra tasai: Edipas nežinojo, kad tas žmogus, kurį jis užmušė, buvo jo tėvas, ir moteris, kurią jis vedė, buvo jo motina. Freudas visa tai ignoruoja, tik palieka vieną mintį: vaikas įsimyli į savo motiną ir neapkenčia savo tėvo, kaip rivalo.

3. *Kastracijos kompleksas.* Gal kas pasakys, kad jis nieko neatsimena apie tuos kompleksus. Freudas jam atsakys, kad vaiko gyvenime yra vadinamoji "amnesia infantilis", t. y. vaikas tik retais atsitikimais atsimena, kas įvyko per pirmuosius šešerius jo gyvenimo metus. Tik ypatingai apdovanoti vaikai atsimena daugiau. Atrodo, kad pats Freudas priklausė prie tų, kurie labai daug prisiminė iš savo kūdikystės. Kada ateina falinis periodas, vaikai pastebi lytinius skirtumus. Mergaitė įsitikina, kad jos kūnas yra kitoks, negu berniuko, ir jai pasidaro gaila, kad ji nėra tokia, kaip berniukas. Ji pagaliau susitaikina su savo likimu, nuo tos valandos ji pradeda eiti tuo keliu, kurį jai likimas lėmė. Ji pradeda skirtis nuo berniukų ir pradeda žaisti su lėlėmis. Berniukas gi didžiuojasi savo privilegija, kad yra ne toks, kaip mergaitė, bet kad yra vyras. Jeigu jis pradeda perdaug bijoti, kad nenustotų tos privilegijos būti vyru, gali išsivystyti kastracijos kompleksas. Iš kastracijos komplekso gali kilti ekshibicionizmo neurozė.

4. *Neurozės.* Freudo yra padaryta neurozių klasifikacija, kuri dabar plačiai priimta. Iki Freudo neurozės buvo laikomos spinalinių nervų iritacijos pasėka arba smegenų anemijos išdava, arba įgimtomis proto silpnybėmis. Neurozės, kaip ir psichozės, priklauso ne prie organinių, bet funkcionalinių organizmo sukrikimų. Psichozės, kaip šizofrenija, paranoja, maniška depresija, melancholija, yra laikomos proto ligomis. Charakteringos toms ligoms yra *deliuzijos.* Nereikia sumaišyti deliuzijas su iliuzijomis ir haliucinacijomis. Iliuzijos ir haliucinacijos yra percepcijų arba jausmų klaidos, kaip antai: klausos, akių, uoslės, skonio ir pajautimo. Geriausias akių iliuzijų pavyzdys yra miražai, kada žmogus smėlio dykumose mato kaimus ant salų, kurie yra vandenų apsupti. Kai prisiartini, nieko panašaus nerandi. Haliucinacijos yra grynai subjektyvinės percepcijos, kai žmogus, pavyzdžiui, girdi skambalą, kada joks skambalas neskambėjo, t. y. nė jokio stimulo nebuvo, o klausa visgi reagavo. Girtuokliai dažnai turi haliucinacijas, arba ligoniai su dideliu karščiu. Iliuzijos ir haliucinacijos savaime nereiškia proto ligos. Deliuzija yra *mintijimo sukrikimas,* o ne jausmų; pavyzdžiui, jeigu kas sakosi esąs Amerikos imperatorius, arba jeigu kaimietė mergaitė pasipuošusi sėdi prie lango ir laukia karalaičio atjojant. Psichozės vadinasi proto ligomis. Valstybės įstatymai ligonius su psichozėmis vadina "insane." Psichoanalizė nesiima gydyti psichozių, tik neurozes. Neurozė nėra proto liga, bet tam tikras emocijų pakrikimas, kuris reiškiasi nemokėjimu ir nesugebėjimu prisitaikyti prie aplinkumos, prie savo luomo pareigų (angliškai: functional maladjustment). Charakteringa, jog Freudas moko, kad visų neurozių kilmė yra seksualinės prigimties ir kad jos ima savo pradžią iš kompleksų, kurie susidarė vaikystės dienose. Jis sako, kad labai paplitusi neurozė, vadinama isterija, genetiškai yra kilusi iš Edipo komplekso. Isterija yra konfliktas tarp *Id* ir *Ego.* Obsesijos yra regresija prie analinės-sadistinės stadijos, kuri, pagal Freudą, buvo normali stadija, kada žmogus buvo mažas kūdikis. Narcistinė (savimeilės) neurozė yra sukrikimas tarp *Ego* ir *Super-Ego.* Jai charakteringos yra grandiozinės mintys. Toks žmogus galvoja, kad jis yra didelis muzikas, dainininkas, rašytojas, menininkas ir t. t. Freudas mano, kad neurastenija, gal vienintelė neurozė, kuri atsiranda vėliau gyvenime ir daugelio medikų yra laikoma įtempto protinio darbo pasekme, taip pat yra lytinės kilmės. Jis sako, kad abusus matrimonii ir pratęstas lytinis savo kūno piktnaudojimas veda prie neurastenijos.

5. *Sapnų aiškinimo metodas.* Visi žino, kas yra sapnai ir kokie fantastiški jie gali būti, o kartais — tokie realūs. Freudas duoda sapnams didelės reikšmės, nes jie jam yra senų ir naujų, kartais užmirštų, nesąmoningų (unconscious) pergyvenimų vaisius. Jie išreiškia vaikystės ir vėlyvesnio amžiaus norus, troškimus ir svajones, kurie dėl kokios nors priežasties netapo realybe, dėl kurių jis nusivylė. Kas realybėje negalėjo įvykti, tas sapne įvyksta. Freudui sapnas yra psichinis aktas. Jam sapnai yra:

a. maskuotas įvykimas arba išsipildymas norų, kuriuos budint reikėjo represijos keliu atstumti, nuo kurių reikėjo atsisakyti, nes gal tėvai, gal religija juos draudė.
b. sapnas gali būti išskaidytas į elementus ir išaiškintas.
c. visi sapno elementai yra reikšmingi ir prasmingi.

Freudas mano, kad jis iš tam tikro sapnų kiekio galįs nustatyti žmogaus charakterį. Sapnai yra tos slaptos diplomatinės ir karinės telegramos, kurias žinovas turi iššifruoti. Tie žinovai, pagal Freudą, yra tie, kurie pripažįsta jo psichoanalizę. Freudas ir čia pasižymi, nes jis visiems sapnams duoda seksualinę reikšmę. Ką tik susapnuosi, jis vis atras kelią per visokius simbolius į seksualinę sritį. Jeigu sapnuoji, pavyzdžiui, kirmėles, gyvates, raktus, lazdą, vandenį, ugnį, saulę, tai Freudas pasakys, kad tu sapnavai apie seksualinius dalykus. Jeigu kas sapnuoja gražią pilį, tai tikrai sapnavo moterį, kurios trokšta.

6. Gal kas paklaus, kiek psichoanalizė praktiniame gyvenime padeda, ir ar daug šiandien yra žmonių, kurie naudojasi psichoanalizės terapija? Psichoanalizės terapija sunki ir daktarui ir pacientui. Pats Freudas negalėdavo per dieną perleisti daugiau, kaip dvylika pacientų. Seansui reikia skirti apie valandą laiko. Gydymas nusitęsia nuo kelių savaičių iki kelių mėnesių, po du seansu per savaitę. Kokios rūšies pacientai daugiau lanko? Nuo 20 iki 29 metų amžiaus yra daugiausia moterys (5% daugiau), nuo 30 iki 39 metų daugiausia vyrai (10% daugiau). Paprastai manoma, kad moterys daugiausia naudojasi psichoanalize, bet dabar iš tikrųjų yra daugiau vyrų, mat, prisideda karo veteranai, kuriuos valdžia gydo. Psichoanalitinis gydymas yra brangus, — už seansą reikia mokėti apie 15—20 dolerių.[14])

7. *Psichoanalizė ir Kat. Bažnyčios Išpažintis.* Yra teisinga, kad mokytojai, tėvai, auklėtojai ir kunigai labai daug žinių ir pamokymų gali pasiemti iš psichoanalizės savo auklėjimo darbui. Panašumas tarp psichoanalizės ir išpažinties yra tas, kad abiem atvejais reikia atverti savo širdies gelmes. Skirtumas gi tas, kad psichoanalistas turi prieš save nenormalius žmones, o kunigas turi normalius. Tiesa, kartais kunigas turi reikalą su skrupulantais, kurie yra obsesijos neurotikai. Yra kunigų, kurie iš principo su skrupulantais neužsiima ir juos tiesiog siunčia pas gydytoją. Didžiausias skirtumas yra tas, kad psichoanalistas vartoja tik grynai natūralines priemones gydant, kunigas naudoja sakramento malones, kurios veikia ex opere operato, vadinasi, aukštesnė jėga ateina į pagalbą.[15])

Pats Freudas yra pasakęs, kad, tur būt, nėra atsitiktinumas, jei psichoanalizės autorius buvo žydas. Jis norėjo tuo pasakyti, kad žydas, kuris yra pripratęs prie persekiojimų, galėjo sukurti tokią mokslinę sistemą, kuri turėjo drąsos nagrinėti dalykus, apie kuriuos tiek daug žmonių nedrįsta nė kalbėti.

Freudas yra genialus, kur jis laikėsi grynų eksperimentų ir observacijos. Kame prasideda faktų ir eksperimentų interpretacija, čia jau prasideda nuomonių skirtumas. Freudo nuopelnai yra tuo svarbūs, kad jis daug mokslininkų išjudino studijuoti sielos problemas. Ir labai jau didelis darbas yra padarytas. Psichologai ir psichiatrai nebegali psichoanalizės ignoruoti. Psichoanalizė turi ir pavojų, — jeigu ji patenka per anksti į vaikų gyvenimą su seksualiniais aiškinimais. Katalikų Bažnyčia, ta sena patyrusi žmonijos auklėtoja, žino jaunuomenės ir žmonijos seksualines problemas. Ji sako, kad reikia auklėti *visą* žmogų, o ne jo dalį ar kokią vieną sritį, nors ir seksualinę. Jeigu žmogaus protas ir valia tarnaus Dievui, tai ir instinktai bus tvarkingi.

---

[14]) Psychiatry: 1950, 13:232.

[15]) Rudolf Allers: "Confessor and Alienist." The Amer. Eccles. Rev., 1938, **99**:401.

JONAS MEKAS

SENAS YRA LIETAUS ŠNIOKŠTIMAS KRŪMŲ ŠAKOMIS

Senas yra lietaus šniokštimas krūmų šakomis,
tetervinų dundėjimas vasaros aušros raudonume —
senas yra mūsų šis kalbėjimas:

apie geltonus medžių, avižų laukus,
piemenų ugniakurus rudens šlapioj, vėjuotoj vienumoj,
apie bulviakasius, ir apie vasaros tvankas,
baltą žiemų blizgesį, važių dindėjimą begaliniuose
[keliuos. —
Ir apie sunkius rąstų vežimus, dirvonų akmenis,
apie raudonas molio krosnis, ir laukų klintis;
ir kai prie lempų, vakarais, rudens laukų pilkėjime —
apie rytojaus turgaus vežimus,
apie išskendusius, ištrinktus spalio vieškelius,
bulviakasių dienas.

Senas yra mūsų šis gyvenimas — ilgom kartom
nuvaikščioti laukai, įsispaudę dirvos —
kiekviena žemės pėda kalba ir kvėpuoja dar tėvais.
Iš tų pačių vėsių ir akmeninių šulinių
jie girdydavo savo grįžusias bandas,
ir kai išdubdavo jų pirkių aslos,
kai grįčių sienos imdavo lėtai byrėt
iš tų pačių duobių jie besdavo geltoną molį,
auksinį smėlį — iš tų pačių laukų.
Ir kai ir mes išeisim —
kiti sėdės ant tų pačių palaukės akmenų,
šienaus užžėlusias lankas ir ars laukus;
ir kai iš darbo grįžę sės užu stalų —
kalbės kiekvienas stalas, molinis ąsotis,
kiekvienas sienos rąstas;
jie prisimins plačias, geltonas smėlio žvyrduobes
ir vėjuje banguojančius rugių laukus,
mūsų moterų dainas linų palaukėse, —
ir šitą kvapą, pirmąkart naujoj troboj! —
šviežių samanų kvepėjimą.

O, senas yra dobilų kvepėjimas,
arklių prunkštimas vasaros naktim —
ir velėnų, ekėčių, plūgų čežesys,
malūnų girnų akmenys —
ir linų markų, lankų kvepėjimas,
daržų ravėtojų skarelių baltas mirgesys, —

senas yra lietaus šniokštimas krūmų šakomis,
tetervinų dundėjimas vasaros aušros raudonume —
senas yra mūsų šis kalbėjimas.

LEONARDAS ŽITKUS

SUSTINGUSIOS BANGOS

Be namų vargai vargus tarp svetimų
Ir buvai, žmogau, pavirtęs į šunytį.
Šiandien stovi tu laimingas prie namų, —
Bet namai tie, kaip ir laimė, pramanyti.

Žvelk nuo slenksčio į sustingusias bangas.
Dar meni — tave jos mėtė, kaip šunytį.
Kaip šunytis pralindai siauras angas,
Kad galėtum žmogumi krante trūnyti.

PASAKOS BROLIAI

Aš dainuoju nerasdamas naujo
Įkvėpimo nei žodžių naujų.
Teka upė iš pieno ir kraujo,
Bet ir pienas pavirsta krauju.

O krantu žengia pasakos broliai,
Užburti nuostabių spindulių.
Ir vis tolinas mėlyni toliai,
Ir neranda jie laimėn kelių.

ATSISVEIKINIMO ŽIEDAS

Segė žiedą man sesuo —
Aš beveik verkiau.
Staugė viesulas ir šuo,
Ir kaskart klaikiau.

Atsisėdau ant akmens
Tolimam krašte.
Dingo pasaka piemens,
Liko tik rašte.

Liko žiedas, kaip žaizda,
Gilumoj širdies.
Niekas niekur niekada
Taip nebežydės.

MERKELIS GIEDRAITIS

arba

LIETUVA DVIEJŲ AMŽIŲ SĄVARTOJE

ZENONAS IVINSKIS

MOTTO:

"... sklandžiai mokėdamas kalbėti gimtąja žemaičių kalba, (Giedraitis) nuoširdžiau ir našiau galės darbuotis čiabuvių gyventojų tarpe... Jis gi, tartum Dievo Apvaizdos įkvėptas, toks naudingas šiai vyskupijai, bet jis taip nepatinka tiems, kurie nemoka žemaičių kalbos."
(Iš Medininkų kapitulos rašto popiežiui 1575. VII. 23. Vat. Arch., Nunz. Pol. 8, 281 rv).

III. Žymesnieji jo gyvenimo bruožai iki 1575 m.

1. *Giedraičiai Lietuvos praeityje.* Per penkis šimtmečius (15—20 amž.) Lietuvos politiniame-kariniame, ypač jos *bažnytiniame* gyvenime, dažnai sutinkame kunigaikščių Giedraičių pavardę. Keturi tų kunigaikščių yra buvę vyskupais, ir vis Žemaičiuose. Du šimtu metų po Merkelio mirties pasirodė Steponas (Juozapas). Jis, tiesa, pirmiau buvo Livonijos, o paskiau Žemaičių vyskupas (1778—1803), sąmoningai pabrėždamas savo pranokėjo darbus (M. Valančius: Žem. Vysk. I 231). Stepono įpėdiniu tapo jo sūnėnas—pavyskupis Juozapas Arnulpas (†1838), o šio koadjutoriumi — Simanas (Mykolas) Giedraitis († 1844 m. Alsėdžiuose). Kitokių, jau žemesnių, dvasininkų Giedraičių yra buvęs visas būrys. Vienas kunigaikštiškos kilmės Giedraitis Jurgis (†1553) yra buvęs jėzuitas, priklausęs Vilniaus kolegijai (Jez. Arch. Lithuania, t. 61, 165). Kitas Giedraitis jėzuitas Juozapas (†1757) buvo jau iš bajorų nuo Pinsko (Lith. t. 65, 424 v.). Dar buvo ir trečias jėzuitas (Juraha Casimir Gedroyc), kuris 18-me amž. paskelbė savo pamokslus didikų žmonų laidojimo progomis (Sommervogel IV 887). 18-jo amž. gale gyveno vienas Giedraitis (Kasparas) — Žemaičių kapitulos kanauninkas, o 1802 m. Antanas Giedraitis buvo Vilniaus vyskupijos prelatas. Ten pat 1838 m. mirė prelatu kustošu Vincentas Giedraitis. Ignas Giedraitis 1893—1907 m. buvo Seinų seminarijos rektoriumi. Eilė Giedraičių per kelis šimtmečius aptinkami įvairiose Lietuvos parapijose. Vienas jų (Vladislovas) 17-me amž. klebonavo pačiuose Giedraičiuose. O 19-me amž. keturi Giedraičiai buvo Lietuvoje klebonais (Šiauliuose, Pašvitinyje, Rudaminoje, Mosėdyje, Jurbarke).

Šalia tų bažnytinių titulų ir vietų (vyskupijų, prelatų, kanauninkų, klebonų), Giedraičiai taip pat Lietuvos Kunigaikštystėje apsčiai pasireiškė civilinėse tarnybose ir karo srityse. Tiesa, jie valstybiniame gyvenime neužimdavo aukštų vietų. Kariuomenėje tačiau labiau prasimušdavo. Pav., 19-me amž. du Giedraičiai buvo generolai, vienas pulkininkas. Penki Giedraičiai aktyviai dalyvavo 1863 m. sukilime. Vienas Giedraičių tada buvo gydytojas, kitas — agronomas. Šitaip per penkis amžius lengvai galima pririnkti daugiau kaip puskapį žymesnių Giedraičių pavardžių. Neturime tačiau tikslo iš įvairių spausdintų versmių ir archyvinių šaltinių išlasyti bet kur pasitaikantį Giedraičių vardą. Tos plačiai pasklidusios (Boniecki: Poczet rodow, 61 p.) pavardės žmonių būtų galima žymiai daugiau surankioti, ypač iš paskelbtų "Lietuvos Metrikos" tomų. Nepaminėtas, pav., liko Mauricijus Giedraitis, vienas iš Radvilų panegirikos autorių (K. Estreicher: Bibliogr. Polska t. 26, 92 p.), ar koks Jokūbas Giedraitis, kuris Kražiuose po bažnyčios gaisro 1475 m. pastatė naują bažnyčią (Valančiaus: Ž. Vysk. I 73), ar koks dar Dubingių bažnyčios statytojas (1451 m.) Giedraitis ir t. t. Mums tačiau rūpi čia tik nurodyti bendrą labiau pasireiškusių Giedraičių giminės kryptį. Ir, kaip matome, labiau persvėrė ne civiliniai, o *bažnytiniai* pareigūnai. Religinio gyvenimo šaknis gausios giminės medyje, matyti, yra buvusi *gajesnė* už kitas. Jai pradžią jau padėjo šv. Kazimiero amžininkas Mykolas Giedraitis. Užbaigęs savo studijas Krokuvoje, jis pasižymėjo labai pamaldžiu gyvenimu, tapo užsidariusiu vienuoliu. Jis mirė kitais metais po šv. Kazimiero (†1485) ir pasiekė palaimintojo garbės (Niesiecki, K.: Herbarz Polski IV 87—93). Naujai apie jį rašė kun. A. Matulaitis, M.I.C. (Švent. gyvenimai, 1949, 662 p.).

Apskritai apie Giedraičius reikia pasakyti, kad daugumas jų įsijungė į lenkų kultūrą ar save laikė lenkais (19 amž.). Todėl labiau krinta į akis tie giminės atstovai, kurie, vienu ar kitu būdu palaikydami *lietuvybę*, atliko lietuvių kultūros istorijoje reikšmingą vaidmenį. Deja, tokių vyrų, be ano, su kuriuo rišama lietuviškos knygos pradžia D. Lietuvoje, tegalime paminėti tik Juozapą Arnulpą. Žinoma, čia jau nebeliečiame pozityviai pasireiškusios Giedraičių kartos nepriklausomos Lietuvos literatūroje, kariniame ir visuomeniniame gyvenime (žr. Liet. Enc. VIII).

JONAS RIMŠA PROCESIJA

Mums tačiau čia labiau rūpi atsakyti į klausimą: kokia yra Giedraičių pradžia ryšium su Merkeliu?

2. *Merkelio giminės kilmė.* Žvilgterėjus į genealogines knygas (Boniecki, Niesiecki, Wolff, Wl. Semkowicz) ir į žymesnius šaltinių rinkinius, aptinkame, kad Giedraičiai buvo kilę iš tokių kunigaikščių, kokių Lietuvoje ir 16-me amž. dar buvo užsilikęs nemažas skaičius. Pirmosios versmės juos vadina įvairiais vardais. Apie 13-jo amž. gausius dalinius, atskirų teritorijų kunigaikščiukus ("duces", "reges", "reguli", "kniazi", "hercogin" ir t. t.) Aukštaičiuose ir Žemaičiuose be perstojo kalba kronikos (Dusburgas, Eilėtoji Livonijos kronika, Volynijos metraštis ir t. t.). Giedraičiai irgi bus buvusi sena tos rūšies kunigaikščių giminė. Ji gal buvo pradėjusi reikštis jau tais laikais, kai Mindaugas 1219 m. su gausiu kunigaikščių būriu darė taiką su Volynija. Ten figūravo prie Ukmergės "Deltuvos kunigaikščiai", iškilo Daumantai (vėliau Daumantai-Siesiekiai Siesikuose). Giedraičių gi sritis buvo į rytus nuo Ukmergės kaimynystėje. Jų giminės vardo tačiau šaltiniai nepaduoda. Pats Giedraičių vietovardis, kurį, žinoma, reikia sieti su gimine, yra jau paminimas 1375 m. vokiečių ordino teriojimuose (Scr. rer. Pruss. II 103, 106).

Kildindama save iš Giedraičių srities, toji giminė rišosi su tariamu didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu Giedriumi, kuris esąs buvęs Narimanto Gediminaičio brolis. Taip jau rašė 16-tojo amž. gale ir žinomas kronistas M. Strijkauskis. Jis, tur būt, kaip vyskupo Merkelio globotinis, pareiškė tik tokią nuomonę, kokią buvo vyskupo namuose girdėjęs. Tokių teigimų istorijos dokumentais, žinoma, negalime patvirtinti. Giedriaus, kaip ir daugelio kitų legendarinių kunigaikščių vardai, atsirado 16 amž. Tada įgavo savo ryškų pavidalą toji teorija apie lietuvių kilmę iš romėnų. Tada galutinai susiformavo, aiškios lietuviškos sąmonės paveikta, savoji istoriografija. Į Lietuvos istorijos pradžią buvo privaryta visa eilė vardų, kurių niekur autentiškuose šaltiniuose neužtinkame. Chronologija taip pat buvo labai supainiota. O didikai, kunigaikščiai, net bajorai vis stengėsi kildinti save iš žymių, tikrų ar legendarinių, Lietuvos kunigaikščių.

Tos kritiškos pastabos tačiau jokiu būdu nepaneigia Giedraičių giminės *senumo.* O tai įrodo ir tas faktas, kad ji 16-me amž. jau buvo labai *išsišakojusi,* ir ji pasidarė tiek gausi, kad jau nebegalima tiksliai *nustatyti* giminystės ryšių tarp atskirų giminės narių, kurių vardai apsčiai sutinkami įvairiuose aktuose (Boniecki: 61). Be to, Giedraičiai buvo viena iš tų retų lietuvių kunigaikščių giminių, kurios dalis, palyginti, anksti nuėjo į *bajorus* (Wl. Semkowicz: Roczn. Tow. herald. we Lwowie, V, 1920, 51 p.). Šitaip atsirado iš jų ir bajoriškoji Bylimino šaka. H. Lowmianskis, pabrėždamas lietuvišką Giedraičių kilmę, pav., juos kildina iš "kunigų" grupės, vadin. "nobiles" (Studija nad dziejami spolecz. i panstwa litewsk. II t., 167—169). Seniausias žinomas dokumentais, kuris Giedraičius mini, yra iš 1399 (ar 1414, ar 1429 m.) lapkričio 27 d. Tada ėjo Vilniaus vyskupo ginčas su "kniazami Gedrojtskimi" (Cod. Dipl. Eccl. Viln. I 133, Semkowicz: o. c. 53) dėl ežero "Ojszelo" (Kuktiškių parap., Utenos apskr., rodos, Aisetos ež.).

1419—1433 m. Krokuvos universitete pasirodė studentas Hermanas, kuris tapo bakalauru, ir un-to sąrašuose vadinosi "princeps Gedrothiensis" (K. Morawski: Histor. un-tu Krak. II 67; Muczkowski: Statuta et liber promotiorum, 26; plg. Fijalek: Polska i Litwa, 137 p.).

Iš kitos pusės tačiau žinome, kad be kunigaikščio titulo 1431-34 metų politiniuose aktuose jau pasirodo trys Giedraičiai (Vainius, Gojulis, Jogaila). Ir tokios rūšies subajorintų Giedraičių Kazimiero laikais vis daugiau atsiranda (Wl. Semkowicz: Tradycja o kniazowskiem pochodzeniu Radziwillow, Kwar. Hist. t 34 (1920), 90 p.). Vienas jų — "G(kg)edroitski Birial" — pav., gauna žemės Nemencinoje (Lit. Metr.; Rusk. ist. bibl. 27, 23; plg. Lit. Metr.; t. p. 20 t., 32). Tuo pat laiku be titulų pasirodo dar du Giedraičiai (Vaitiekus ir Mikalojus) vėl Krokuvos un-te (Album studiosorum, 162, 169). Ir čia pat maišosi kunigaikščiai Giedraičiai (Semkowicz: Rocznik o. c. 53 p.). Šitas *suskilimas* į kunigaikščius ir nekunigaikščius (t. y. į paprastus bajorus) aiškiai matyti ir iš 1528 metų Lietuvos kariuomenės sąrašo. Ten yra atskiras "rejestr kniaziej i bojar Gedroickich", kurie turi karo atveju statyti, pagal išgales, atitinkamą raitos kariuomenės skaičių. Isskaičiuota iš viso 80 asmenų, kuriems reikia pastatyti 234 raitelius (Liet. Metr., Rusk. ist. bibl. t. 33, 58—60). Iš to matyti, kad visi Giedraičiai (ir kunigaikščiai, ir bajorai) nebuvo turtingi. Jie tevaldė nedidelius žemių sklypus. Šitoks Giedraičių *suskilimas* į dvi šakas *išsilaikė* iki pat mūsų laikų. Rusų valdžia, pav., 1865-80 eilei Giedraičių pripažino kunigaikščių titulus (tiksliau žiūr.: J. Dunin-Borkowski: Almanach Błękitny, 1908, 30 p.).

Bajoriškąją Giedraičių atžalą paliekame nuošaliai. Kaip sakyta, kunigaikščių Giedraičių gūžta turėjo būti Giedraičiai (į šiaurę nuo Vilniaus), kurie garsiomis (1920) "Giedraičių kautynėmis" (žr. Liet. Enc. VIII) su lenkais nuėjo į mūsų istoriją. Daugiausia vertingų žinių apie kunigaikščių Giedraičių valdytas ten žemes, kaimus, lygiai kaip ir visą sudėtingą genealogiją, yra pateikęs Wolffas (Kniaz. lit-rusc., 65-76 p.). Nagrinėjo tą klausimą Wl. Semkowiczius (Kwart. Histor. t. 34. 1920. 90-96; ten yra Giedraičių vadytų žemių žemėlapis; Roczn. Towarz. Herald; t. V, 53), H. Lowmianskis (Studija II 167-9). Tie autoriai, ypač Wolffas, duoda ir apie kitus Giedraičius įdomios medžiagos. Ji yra pateikiama tačiau iš spausdintų šaltinių. Iš Romos archyvų tais klausimais beveik nieko nauja nebegalima pasakyti, ir mums rūpi tačiau labiau tiesioginiai Merkelio protėviai. O juos atsekame čia iki senelio, palikdami toliau visą kitą giminės genealogiją nuošaliai (žr. A. Boniecki: Herbarz Polski VI, 13; Po-

czet rodow, 61 p.). Galima tiek pasakyti: 1524 m. mirē Baltramiejus Giedraitis, Merkelio senelis. Anas paliko du sūnus (Matą ir Kristupą) ir dukterį (Jadvygą). Mums labiau rūpi tik pirmasis, nes jis buvo Merkelio tēvas!

3. *Merkelio tēvai ir broliai.* Kunigaikštis Matas nors buvo ir ne eilinis, bet pačių žymiausių valstybēs pareigūnų poaukščių nepasiekē. 1547 m. jis žinomas Kernavēs ir Maišiogalos vietininku ("namiestnik"), o už dešimties metų Giedraičių vēliavininku ("chorąży"). Šitaip per visą gyvenimą į didesnius postus Matas ir neprasimušē: netapo jis nei vaivada, nei kaštelionu, jau nekalbant apie ministerius. Tiesa, 1560 m. jis minimas Vilniaus vietininku, dvaro maršalu, tačiau tuoj (†1561) mirē. Iš jo politinių žygių — paminētinas dalyvavimas 1550 m. delegacijoj į Maskvą pas Joną Žiaurųjį.

Matas du kartu buvo vedęs. Pirmoji jo žmona buvo kunigaikščio Krošinskio duktē Ona (Boniecki: Poczet rodow, 156 p.). Jai mirus, kunigaikštis nenašlavo ir vedē iš gausios giminēs Sofiją Narbutaitę (t. p. 196), kuri vyrą pergyveno. Iš tų vedybų (berods, tik iš pirmųjų) užaugo keturi sūnūs: Merkelis, dažnai Melchioru ar Malcheriu šaltiniuose minimas, Kasparas, Žygimantas ir Martynas Marcelis. Ar Merkelis, ar Kasparas buvo vyriausias, galutinai neaišku. Taip pat nepavyko nustatyti, ar dar buvo daugiau brolių ir seserų. Apie Kasparą tiek trumpai žinome, kad jis 1545 m. vasarą buvo Žygimanto Augusto "aulicus Lithuanus" — vadinasi, dvariškis (A. Chmiel: Zrodla do hist. sztuki I, 1911, 190 p., 200 p.), 1550 m. drauge su Merkeliu stojo į Karaliaučiaus un-tą, su juo drauge, kaip Kauno apskrities atstovas, pasirašē ir Liublino unijos aktą. O Merkelis ten figūravo kaip Trakų apskr. atstovas. 1581 m. Kasparas buvo Kauno pakamaris (teisējas). Mirē jis 1601 m. Apie Žygimantą nieko negirdime. Bet apie jauniausią kunigaikštį Martyną daugiau žinome. 1586 m. jis buvo Abelių, o 1589 m. Ukmergēs seniūnas. Garsiosiose Salaspino (Kirchholmo) kautynēse su švedais 1605 m. jis pasižymējo, vadovaudamas vyrų šimtinei. Videniškiuose (į rytus nuo Ukmergēs) 1617 m. Martynas Marcelis pastatē augustinijonams bažnyčią. Romos kūrijoje jį rekomendavo (1617. I. 4) ten aukštą vardą turįs Liet. kancleris L. Sapiega. (Fondo Borghese II 217, 2 r). Rašē ir pats kunigaikštis, už savo religinį uolumą gaudamas (1617. VIII. 19) giriamą atsakymą ("Martino Marcelio Duci in Gedroic et Windeniscki, Wilkomiriensi Capitaneo", Epist. ad Princ. t. 33; 330-32; Arm. 42, t. 15, f. 209, 211). Kitais metais Martynas gavo iš popiežiaus teisę turēti kilnojamą altorių ("Altare portatile", Sec. Brev. T. 550, 111). Dēl bažnyčių retumo tada žymieji Lietuvos didikai turējo paprotį išsiprašyti Romoje sau tokį altoriuką su relikvijomis. Mirē Martynas 1621 (Wolff, J.: Senat. i dygnit. W. Ks. Lit. 30 p.).

Merkelio giminēs iš senelio, tēvo ir brolių pusēs, jam gyvenant ir vēliau, plačiai šakojosi. Bet tai paliekame čia nuošaliai (žr. Boniecki VI, 14 p., Wolff: 65).

Apie patį Merkelį tačiau iki jo studijų užsieniuose (1550) nieko nežinome. Gimti jis turējo apie 1536 m., nes, skiriamas vyskupu, (1576) jis buvo laikomas 40-ties metų amžiaus (Acta Consist. Acta Camer. t. 11, 227).

Iš jo jaunystēs nēra jokių pēdsakų, ir jie prasideda tik tada, kai jaunas Merkelis pasileidžia į Vakarus.

4. *Studijos protestantiškuose universitetuose.* Kol Lietuvoje nebuvo jokios aukštosios mokyklos, vienintelē galimybē išprusti bei išsilavinti didikui ar bajorui buvo išvykti studijuoti į *užsienius. Laisvē* bajorui išvažiuoti į užsienį buvo įrašyta visose trijose Lietuvos Statuto redakcijose. Jų važinējimo pēdsakus nesunkiai aptinkame Vakaruose. O juos nustatyti palengvino un-tų archyvai.

Jau nuo 19-tojo amž. pirmos pusēs buvo imta spausdinti įvairių Vakarų Europos un-tų priimtų (imatrikuliuotų) studentų sąrašai, vad. "matrikeliai". Iš jų ir galima nustatyti, kur kokie lietuviai yra mokęsi, ar kur buvę įsirašę. Nors pavardēs lotyninamos, arba dažnai iškraipomos, tačiau kilmēs pažymējimas palengvina atsekti lietuvius ir juos nustatyti. Apie lietuvius studentus Karaliaučiaus un-te yra rašęs Th. Wotscke (Jahrb. f. Kultur u. Geschichte d. Slaven, VI, 1930), kalbējo apie juos I. Lappo (1588 m. Liet. Statutas I, 1934, 423-32). Iš pačių lietuvių pirmasai A. Šapoka plačiau susidomējo "matrikelių" svarba Lietuvai ("Židinys", t. 22, 1935, 316—327, 417-30). Juos sunaudojo senųjų rašytojų biografijoms prof. Vcl. Biržiška, prof. M. Biržiška. Karaliaučiaus studentų sąrašus išstudijavo Ant. Musteikis ("Karaliaučiaus un-tas lietuvių 16-tojo šimtm. kultūroje", 1948, mašinr. 135 p.). Būtų didelis įnašas Lietuvos švietimo istorijai, jeigu būtų surinktos ir *rūpestingai* ištyrinētos pavardēs *visų* didžiosios Lietuvos didikų, bajorų ir miestiečių, kurie įsimatrikuliuodavo Krokuvos, Vokietijos, Italijos ir kituose un-tuose. Nuo 15-tojo amž. pusēs ēmē rodytis lietuviai Krokuvoje, o 16-tojo amž. viduryje Lietuvos didikų ir bajorų jaunuomenē jau buvo įtrynusi tvirtus kelius į Vakarų Europos un-tus. Prof. M. Biržiška samprotauja, kad 16-tojo amž. pradžioje užsienio un-tuose kasmet įsirašydavo po 2-3 lietuvius, o šimtmečio gale jau po 11—12 įsimatrikuliuodavo. Tad, esą, 16 amž. per 500 lietuvių studentų lankē užsienio un-tus ("Aidai", 1950, Nr. 5, 211 p.).

Į užsienius buvo išruoštas ir Merkelis Giedraitis. Kaip tada dažnai buvo madoje, jis aplankē ne vieną un-tą.

Pirmiausia jis su broliu Kasparu 1550 m. žiemą (II. 12) buvo įmatrikuliuotas artimiausiame už sienos un-te, būtent, *Karaliaučiuje*: "Melchior Gedrotius, Lituanus, Nobilis, Caspar Gedrotius frater" (G. Erler: Die Matr. d. Albertus-Nniv. I, 13). Merkelis tada dar buvo gimnazisto amžiaus — galējo eiti 15-tus metus. Į un-tus tačiau bū-

davo priimami tada įvairiausio amžiaus studijozai. Pav., 1591 m. Tuebingene buvo priimti du dvylikamečiai (H. Hermelink: Die Matr. d. Univ. Tuebingen; I, 686). Apie pačias Giedraičių studijas Alberto un-te nieko nežinome. Nežinome taip pat, ar ilgai buvo M. Giedraitis palikęs Karaliaučiaus un-te. Bet esame linkę samprotauti, kad jis greit su broliu atgal grįžo ir čia buvo kokio nors dvaro mokytojo (J. Zablockio?) mokomas. Kad Merkelis antrukart išsirengė į Vakarus, tam turėjo būti kokios nors yaptingesnės priežastys. Jas randame sustiprėjusioje protestantizmo bangoje, kai kilmingųjų sūnūs dideliu uolumu buvo *siunčiami* į protestantiškus un-tus. Ir Merkelį, jau daugiau išprususį 25-rių m. jaunuolį, randame už dešimties metų vėl žiemos semestre (1560. II. 14) nebe Karaliaučiuje, o tikrojoje protestantų "tvirtovėje" — P. Melanchtono un-te, Liuterio mieste Vittenberge. Žygimantas Senasis buvo uždraudęs (1537) ten lankytis. Bet tas draudimas jau buvo užmirštas. Merkelis čia įrašytas jau vienas (be brolio) kaip "Melchior Goderitz Lituanus Nobilis" (C. E. Forstemann: Album Acad. Wittenberg, 1841, I. 370). Galimas daiktas, kad matrikelių leidėjas jam *nežinomą* pavardę iš gotiško rankraščio blogai išskaitė.

5. *Giedraitis Tuebingene ir jo ryšiai su Jurgiu Zablockiu.* Iki tol Karaliaučiaus ir Vittenbergo un-tuose jau buvo studijavę eilė lietuvių. Giedraitis tačiau ten trumpai tebuvo. Už pusės metų (1560. VIII. 14) jis ir dar 11 lietuvių (visi iš Didž. Liet. Kun-tijos) pateko bene pirmieji tokiu būriu į protestantišką Tuebingeno un-tą. Ten "Melchior Gedrotius" įrašytas pirmuoju. Devynių žymių jaunuolių grupei, kurioje yra ir Fr. Skuminas ir du broliai Valavičiai, vadovauja žinomas Abromo Kulviečio bičiulis Jurgis Zablockis, ir jis yra įmatrikuliuotas drauge kaip jų mokytojas — "praeceptor" (H. Hermelink: Die Matrik. d. Univ. Tuebingen, I, 413). Tada buvo dažnas paprotys, kad mokytojai drauge užsirašydavo į un-tą, prižiūrėdami savo auklėtinius; ir Zablockis taip darė ne kartą.

Apie jį "Tremties Metuose" rašė (1947, 409-16) prof. Vcl. Biržiška. Studijavęs su būreliu lietuvių Krokuvoje ir 1540 m. įsimatrikuliavęs Vittenbergo un-te kaip dviejų auklėtinių preceptorius, vėliau Vilniuje Kulviečio mokykloje jis ėjo vicerektoriaus pareigas. Ją greit uždarius, Zablockis pasitraukė į užsienį, bet vėl grįžo Lietuvon ir bajorų šeimose vertėsi, kaip vaikų mokytojas. Su savo mokiniais jis įsimatrikuliuodavo un-tuose. Auklėjo, be kitko, Eustacho Valavičiaus sūnus. Su jais ir kitais jų giminėmis ir pažįstamais jis atvyko ir į Tuebingeną.

Kodėl Giedraičio grupė, kuri iš Lietuvos buvo pirmoji Tuebingene, pasirinko tada dar negarsų un-tą? Gal čia nulėmė Zablockio *ryšiai* ir *pažintys.* Jis buvo jau pasižymėjęs kaip protestantiškų *lietuviškų* raštų gamintojas. Jo versta giesmė (be jo vardo) jau buvo išspausdinta Mažvydo Katekizme 1547. Zablockis iš pietų Vokietijos išplėtojo ryšius su Šveicarijos kalvinais, kuriuos jis lankė su savo keliais auklėtiniais. Jis buvo pas Kalviną Ženevoje. Jų tarpe galėjo būti ir Merkelis, nes šis tik nuo 1563 m. įsimatrikuliavo Leipcige. Prof. Vcl. Biržiškos nuomone, iš visų savo auklėtinių Tuebingene Zablockis labiausiai buvęs *susiartinęs* su daugiau išsilavinusiu Merkeliu, kurį globoti toliau nebeleido mokytojo mirtis Tuebingene 1563 (Vcl. Biržiška: o. c. 415 p.). Giedraičio ir Zablockio artimesnę bičiulystę, be kitų už tai kalbančių aplinkybių, galėtų, berods, paliudyti dar vienas faktas. Merkelis surašė ("Authore Melchiore D. Gedrocio") elegiją garbei mirusios protestantės, Balstogės baronienės Kotrynos Vesolovijienės, gimimu Valavičiūtės. Su jos sūnumis (Petru ir Jonu) ir drauge su dviem Valavičiukais Merkelis mokėsi Tuebingene. Savo trumpą darbelį jis ten dedikavo Petrui Vesolovijui (1561 m. pradžioje). Tai yra iš viso iki šiol žinomas *vienintelis* spausdintas leidinys (8 lapai in 40), kuris turi M. Giedraičio pavardę. Išspausdintas jis buvo Karaliaučiuje pas Daubmaną (Estreicher: 18 t., 133). Tame leidinėlyje buvo įdėta ir Zablockio 8-nių eilučių lotyniška epitafija (Vcl. Biržiška: o. c. 416).

Prof. Vcl. Biržiška tą ryšį tarp protestantų rašytojo Zablockio ir būsimo Žemaičių apaštalo užakcentuoja sakydamas, "kad, keletą metų gyvendamas Zablockio globoje, kas dieną su juo susidurdamas, o gal ir Lietuvoje Zablockio ruošiamas studijoms, Giedraitis iš jo ne kartą girdėjo ir Zablockio parašytąsias lietuviškas giesmes ir per Zablockį buvo susipažinęs su Mažvydo lietuviškomis knygomis, jeigu jų anksčiau nebuvo matęs, studijuodamas Karaliaučiuje". Šitaip įdomiai prof. Vcl. Biržiška bando surišti M. Giedraitį su protestantų pirmaisiais lietuviškais rašytojais, nes šis "norėdamas pakelti religinį savo vyskupijos lygį, pirmasis prisiminęs portestantišką lietuvių literatūrą, susirūpino ir katalikiškos lietuvių literatūros trūkumu ir suragino M. Daukšą išversti Ledesmo katekizmą ir Wuyko Postilę, o dar anksčiau, gal apie 1585 m. ir vertimu ano dar pilnai nepaaiškėjusio Canisiaus katekizmo, kurį gal ir pats mėgino išversti".

Nė kiek nemažindami protestantų rašytojų ir Zablockio įtakos, mes turėsime progos vėliau nurodyti *kitų svarbių* priežasčių ir ryšių, kurie prisidėjo prie pirmosios lietuviškos knygos Vilniuje pasirodymo. Protestantas Zablockis jaunuolio Giedraičio mokslinimesi, matyti, buvo suvaidinęs *didelę* rolę ir palikęs *šiltą* atsiminmą. Dar po 46-rių metų M. Giedraičio testamente (1609) vienu iš liudininkų dalyvavo tos pat giminės Erazmas Zablockis.

6. *Tolimesnės studijos ir Mikalojus Radvila Juodasis.* Kai mokytojas liko Tuebingene ir ten mirė, tais pat metais (1563) mokinys *iškeliavo* tolyn. 16-me amž. beveik visi žymiausių Lietuvos didikų ir bajorų sūnūs aplankydavo Leipcigą. Tad ir Merkelis jo *neaplenkė.* Jis ten įmatrikuliuotas 1563 m. "Godritz Melch. Lituanus" (G. Erler: die juengere Matrikel d. Univ. Leipzig, I, 139). Kad čia buvo tas pats Giedraitis, matyti iš

keletos kitų Tuebingene buvusių (iš Lietuvos) draugų pavardžių: Fr. Scumin, Joh. Wesolovius, Jos. Wolowitz. Ar iki tol Giedraitis visus penkis-šešis semestrus buvo praleidęs Tuebingene, nėra įrodymų. Reikėtų į tą abejonę teigiamai atsakyti. Išleidžiant Tuebingeno matrikelius, prie daugelio studentų pavardžių buvo pažymėta, kad jie yra įgiję bakalaureato, magistro ar daktaro laipsnius. Prie lietuvių grupės studentų pavardžių *jokių* pastabų nėra. Merkelis jokiame un-te laipsnio *neįgijo,* ir kai 1576 m. buvo skiriamas vyskupu, apie jį tiek tepažymėta: "išlavintas (eruditus) kanonų teisėje ir šventoje teologijoje" (Vat. Arch. Arch. Consist. Acta Camer. t. 11, 227). Žinoma, taip pat nieko tiksliau negalima pasakyti, ką ir kaip Giedraitis studijavo Leipcige. I. Lappo samprotauja, kad ir jis, kaip ne vienas ano meto lietuvis, vykęs dar studijoms į Italijos un-tus (Liet. Stat. I, 1 d., 446 p.). O prof. Vcl. Biržiška taria, kad M. Giedraitis dar buvęs grįžęs porai metų iš Leipcigo į Tuebingeną ("Tremties Metai", o. c. 415 p.). Nieko tačiau nei vienu, nei antru klausimu neįstengiame pasakyti dėl duomenų stokos.

Reikia skaitytis su faktu, kad Giedraitis lankė tik protestantiškus Vokietijos un-tus (Karaliaučių, Vittenbergą, Tuebingeną, Leipcigą). Apskritai daugumas vokiškų aukštųjų mokyklų tada buvo perdėm portestantiškos. Merkelio studentavimas *išimtinai* protestantiškuose un-tuose užveda ant minties, kad ir jis pats gal bus buvęs tada protestantas. Nors nėra jokių įsakmių ženklų, bet galima tarti, kad Merkelis buvo taip pat *pasidavęs* to meto Lietuvos bajoraičių pažiūroms, tada viešpataujančiam nusistatymui. Merkelis pateko į Vakarus tuo laiku (apie 1550 ir ypač 1560 m.), kada daugelis Lietuvos žymiųjų šeimų narių, belankydami Vokietijos mokslo įstaigas, *suprotestantėdavo.* Tiesiog pasidarė *mados* dalyku iš Vakarų grįžti "kitatikiu" — "eretiku". Tokiais jau buvo grįžę visa eilė užsieniuose išprususių ir neva labai apsišvietusių žymesnių bajorų bei didikų sūnų. Ir šitaip visos įtakingesnės ir politiniame gyvenime besireiškiančios Lietuvos didikų šeimos buvo virtusios protestantais, ypač *kalvinais.* Jais buvo tapę Kiškos, Chodkevičiai, Sapiegos, Pacai, Glebovičiai, Zavišos, Voinai (Vainiai), Valavičiai, Visnioviedkiai ... (J. Lukaszewicz: Gesch. d. reform. Kirche, I, 1848, 11 p.; Voelker: Kirchengesct. Polens, 1930, 161 p.; plg. Jul. Bukowski: Dzieje reform. w Polsce, t, I, 1883, 354 p.). Bet pats didžiausias kalvinų šulas Lietuvoje buvo, be abejo, Mikalojus *Radvila Juodasis* ("Czarny").

Būdamas turtingiausias Lietuvos kunigaikštis, Olykos (Volynėje) ir Nesvyžiaus ponas, kuris nežinojo savo *turtų* ir dvarų skaičiaus, tikras Lietuvos "karaliukas", Radvila Juodasis *nesigailėjo* didelių išlaidų protestantų knygoms leisti, pamokslininkams-teologams kviesti ir t.t. Jo *įtaka* dar ir dėl to buvo tvirta, kad jis Lietuvoje tada savo rankosna buvo suėmęs aukščiausią valdžią, turėjo trijų vadinamųjų "urėdų" (mūsiškai ministerių) postus. Jis buvo Vilniaus vaivada, Lietuvos didysis maršalas ir jos kancleris. Jo puseserė Barbora, nors ir trumpai, buvo tapusi Lenkijos karaliene ir Žygimanto Augusto žmona. O šis su Juoduoju labai *skaitėsi* ir visada paisė jo nuomonės.

Pirmieji Lietuvos jėzuitų šaltiniai, kurie prasideda nuo jų atvykimo Lietuvon (1569), vis pamini didelę Radvilos Juodojo įtaką krašte ir pas karalių ("buvo (Žygimanto Augusto) labai mėgiamas", Polonia, t. 65, f. 71 v.). Aprašo taip pat, kaip jis "iš miestelių ir kaimų išvarinėjo klebonus" (t. p. 75 r), o jo pavyzdžiu sekė mažesnieji. Radvila buvo pasidaręs tikras kalvinizmo *apaštalas.* Skaitoma, kad jis jau apie 1550 m. nutraukė santykius su Katalikų Bažnyčia, nes tais metais buvo pradėtos laikyti naujos pamaldos jo rūmuose Vilniuje. Taip pat tokios pamaldos tada buvo įvestos ir Biržų pilyje pas jo pusbrolį M. Radvilą Rudąjį. Lietuvos reformatai tremtiniai Čikagoje savo sinode (1950. XI. m.) paminėjo tą 400 metų sukaktį nuo reformatų tikybos įvedimo Lietuvoje.

Popiežiaus nuncijus vysk. Lippomano dar buvo daręs paskutines pastangas. Jis ilgu laišku bandė *atversti* Radvilą Juodąjį. Šis atsakė labai smarkiu laišku, ir ta visa korespondencija, — ko labiausiai nuncijus bijojo — 1557 m. buvo išleista (Relac. nunc. I, 14). Šitaip galutinai nutraukęs santykius su katalikybe, Radvila steigė kalvinų maldos namus (katalikai juos vadino "sinagogomis") Nesvyžiuje, Liet. Brastoje, Kėdainiuose, Eišiškėse ir t. t. Liet. Brastoje, įsteigus spaustuvę ir pritraukus daug žymių protestantų, Juodojo pastangomis buvo lenkų kalba išleista visa Biblija. 1562 m. Nesvyžiuje įsteigtoje spaustuvėje gudiškai buvo išleistas Liuterio Katekizmas ir t. t. (Plg. J. Purickis: Die Glaubenspaltung in Litauen, 1919, 102-9, 127-9; S. Sužiedėlis: Reformacijos sąjūdis Liet., "Židinys", t. 28 (1938), 255-8 p.).

7. *Ar studentas Merkelis Giedraitis buvo virtęs protestantu?* Turtais pertekęs uolusis kalvinas kunigaikštis *rūpinosi* ir jaunų didikų bei bajorų *studijomis* užsieniuose. Jis apsčiai davinėjo lėšų jiems *išvažiuoti* į protestantiškus un-tus. Neturime, tiesa, įrodymų raštu, bet yra visai tiespanašu, kad ir Mato Giedraičio du vyresnieji sūnūs (Kasparas ir Merkelis) buvo pasiųsti į Vakarus ano kunigaikščio, kuris buvo Lietuvoje protestantų-kalvinų siela. Prof. Vcl. Biržiška atkreipė dėmesį į vieną faktą: 1545 m. Kasparas Giedraitis figūruoja kaip Žygimanto Augusto "aulicus Lithuanus". Tada galėjo užsimegzti ir ryšiai su Radvila. Ir tos ankstybos pažinties pasėkoje Giedraičiukai galėjo būti išsiųsti į užsienius. Pačiame protestantizmo įsiliepsnojimo įkarštyje Merkelis jau be brolio atsidūrė Vittenberge (1560), o paskui dar dviejuose protestantiškuose un-tuose.

Buvome jau iškėlę klausimą, teigdami, kad Merkelis tada reiškėsi protestantu. Mūsų spėjami ryšiai su Radvila tą teigimą gali tik sustiprinti. Jo globėjas-mokytojas buvo protestantas

JONAS RIMŠA LA PAZ MIESTO ĮKŪRIMAS

Zablockis. Jaunas studentas parašė elegiją karštai protestantei Vesiolovskienei, su kuria, gal būt, dar giminė buvo. Kad Giedraitis yra buvęs protestantas, tai esą matyti ir iš jo bibliotekos, kurios didžioji dalis yra išlikusi ligi mūsų dienų (Vcl. Biržiška: o. c. 415 p.). Vatikano šaltiniai tuo klausimu nieko aiškaus neduoda. Kai buvo Merkelis skiriamas vyskupu, iš jo tebuvo pareikalautas, kaip paprastai, "kanoniškasis procesas" ir tikėjimo išpažinimas. Tokius pat formalumus tuo pat laiku atliko ir Jurgis Radvila, o jis neabejotinai buvo buvęs protestantas. Deja, Merkelio priesaikos tekstai nerandami, bet apie Radvilą rastieji aktai parodo, kokios rūšies tos priesaikos buvo. Tačiau iš jų tiesiogiai *negalima* daryti išvadų apie protestantišką praeitį. Įdomu pastebėti, kai 1590 m. Otonas Šenkingas, apie kurį dar vėliau bus kalba, tapo Vendeno (Livonijos) vyskupu. Jam dar, be visų kitų žinomų formalumų, reikėjo gauti specialų indultą (Secr. Brev. 151 t., 26). Mat, jo tėvai buvo eretikai. Giedraičiui to visai nereikėjo, atseit, jie nebuvo buvę protestantai (tėvas mirė kai Merkelis buvo studijose 1561 m.).

Kai prasidėjo varžybos dėl Žemaičių vyskupo sosto, niekur tačiau nebuvo užsiminta nė puse žodžio, kad Merkelis buvo anksčiau eretikas. Jėzuitai keliais atvejais, pav., gyrė jo uolumą ir apie jo religinę praeitį nekalbėjo (šaltinius žr. vėliau). Tik kartą nuncijus Laureo 1575 m. rašė į Romą, be kitko, mesdamas Merkeliui šešėlį: Gniezno arkivyskupas prašąs vilkinti reikalą (Žemaičių vyskupo skyrimo), ypač todėl, kad nesą tikrumo, kaip gerai Giedraitis esąs persiėmęs religijos dalykais (Nunz. Pol. 10, 158 r). Tai ir viskas. Šitas bendras teigimas dar nieko nepasako.

Tad mūsų turimoji šykšti medžiaga įsakmiai dar *neįrodo,* ar Giedraitis buvo virtęs protestantu. Apie tai kalbėjo tik eilė netiesioginių aplinkybių. Bet jos, mūsų nuomone, užveda ant minties, kad būsimasis Žemaičių apaštalas galėjo būti *protestantas,* jų šalininkas.

8. *Konvertitas? — Karaliaus raštininkas — Kapitulos kustošas.* Grižęs iš užsienio, Merkelis buvo tapęs Žygimanto Augusto kanceliarijos raštininku. Protestantizmą rado jis labai *susiskaldžiusį,* krinkantį (O. Braunsberger: P. Canisii epistulae, IV, 778, V, 38). Atsirado daug sektų-sektelių (Voelker: o. c. 162 p.; Puryckis: Glaubenspaltung o. c. 141—157). Pats Radvila Juodasis išgyveno didelę tikėjimo *krizę.* Eilė šaltinių vis kalba, kad jis paskutiniais gyvenimo metais jau buvo pasireiškęs kaip arijonas. Jo netikėta mirtis (1565. V. 28) reiškė didelį smūgį protestantams. *Smūgis* buvo dar didesnis, kai Juodojo vyriausias sūnus Mikalojus Kristupas, vadinamas "Našlaitėliu" ("Sierotka"), į kurį kalvinai dėjo daug vilčių, nepraėjus nė dvejiems metams nuo tėvo mirties (1567), *grįžo* katalikybėn (Andreas Raess: Die Konvertiten seit der Reformation, II, 1866, 517-84 p.). O paskui save katalikybėn pervedė ir kitus tris savo brolius, kurių Jurgis tapo kardinolu. Neaiškumų buvo buvę dėl grįžimo datos "Našlaitėlio", kuris, Lietuvoje katalikybę atgaivinant, yra taip *reikšmingai* prisidėjęs. H. Merczyngas nustatė, kad jis atvirto 1567 m. ("Przegląd Historyczny", t. 11, 1911, 1—10 p.). Matyti, data teisingai nustatyta, nes tai patvirtina ir Vatikano archyve šaltiniai. Pav., 1567. IV. 19 Romoje jau buvo parašytas laiškas "Duci Olicae" (taip buvo vadinamas Radvila). O laiške labai džiaugiamasi jo grįžimu (Arm. 44, t. 7, 475 rv).

1567 metai turėtų būti vėliausia data, kada sugrįžo katalikybėn ir Merkelis. Tai buvo persilaužimo metai. Po to seka Chodkevičiai ir eilė kitų šeimų. Merkelis Giedraitis buvo jų skaičiuje. Greit prasidės masiškas bajorų, miestiečių grįžimas į katalikus. Karališkais raštininkais, kokiu Merkelis tapo, tada buvo dvasininkai, arba paraštininkavę, valdovo užtarimu, jie įkopdavo į aukštas bažnytines vietas. 1571 m. Merkelis tapo kunigu, o jau kitais metais (1572. II. 8) vysk. Valerijonas Protasevičius įvedė jį kapituloje į prelato kustošo postą. (J. Kurczewski: Kosciol Zamkowy, III, 55). Jo pareigos, kurios šiandien kapitulos kustošui yra daugiau garbės titulas, reiškė — prižiūrėti bažnytinių turtų (drauge ir liturginių rūbų bei indų) valdymą ir jų tvarkymą. Kaip Giedraitis tame poste reiškėsi, nieko nežinome (J. Kurczewski: Bisk. Wilenskie, 93; J. B(artoszewicz): Enc. Orgelbr. IX, 720).

1573 metų triukšmingoje elekcijos kampanijoje Merkelis niekur nefigūravo. Šitie "bekaralmečio" metai iki šiol daugiau pažįstami iš Sviatoslavo Orzelskio (Scr. rer. Pol. 22 t.), smulkmeniškai pateikusio visų įvykių vaizdą. Pastabus ir veiklus popiežiaus legatas Commendone tačiau kas savaitę Romon siuntinėjo plačius ir įdomius pranešimus (Nunz. Pol. t. 3), iš kurių atsispindi visas politinis gyvenimas. Daug dėmesio paskirta ir Lietuvai, jos didikams. Tačiau niekur *nepasireiškia* ten M. Giedraitis. *Klaidingai* iki šiol ne kartą buvo rašyta, kad jis tada vykęs pas ką tik išrinktą Henriką Valois. Romos archyvuose, kaip matome, iš Merkelio Giedraičio veiklos iki 1575 m. labai maža papildomos medžiagos. Bet visu palankumu tyrinėtojui *atsiveria* Vatikano ir iš dalies jėzuitų archyvo šaltiniai, kai po Medininkų vyskupo Jurgio Petkevičiaus mirties (1574 m. vasarą) pasilieka laisvas sostas.

Prasidėjusios dėl jo varžybos *įdomiai* nušviečia to laiko Lietuvos gyvenimą keleriopu atžvilgiu.

(Bus daugiau)

PIRMOJI FORMULĖ

ALOYZAS BARONAS

Jau savaitė dirbu varžtų fabrike. Nedidelis fabrikas, bet erdvus ir gerai įrengtas. Kasdien ateinu į jį mintyse savęs klausdamasis, argi tikrai į čia vaikščiosiu visą gyvenimą. Pasenėsiu, nuvarys prie lengvesnio darbo, arba gausiu pensiją. Ir bus visa baigta. Ir taip galvoju diena dienon, klausydamasis kimaus švilpuko, skirstančio dienas į dalis. Dirbu išsiuntimo skyriuje, kuriame kraunam kartonines dėžes su varžtais į vežimėlį ir vežame į vagoną. Vieni krauna viduje, kiti vagone. Darbas padalytas ir nėra sunkus. Bet ir to mes nenorime. Vienas iš krovėjų turi nuvežti į vagoną dėžes ir grąžinti atgal tuščią vežimėlį. Kiti tuo tarpu laukia be darbo. Bet nė vienas nenori važiuoti, ir aš galvodamas, kad pagaliau kas nors turi tai padaryti, vežu kelintą kartą be eilės. Grįždamas atgal su tuščiu, noriu pasakyti, kad nebevešiu, tegu ima kiti, bet neišdrįstu. O kiti tuo laiku, keikdami ir juokdamies, tarp savęs kalbasi, ir aš taip už visus tampaus. Mūsų prižiūrėtojas nieko nesako. Jam visai nesvarbu, kas veža, svarbu, kad nuvežta. Nors man ir nesunku, bet pyktis ėda. Kodėl gi vis aš? Bet aš nemoku reikalauti. Aš esu svetimas ir jaučiu, kad greit neišmoksiu nesiskaityti ir būti griežtas. Nemokėsiu veržtis pirmyn, ir tai reiškia, kad gyvenimas pasibaigs šitoj dirbtuvėj.

Netoli skyriaus viršininko būdelė. Nesenas vyras kažką skaičiuoja ir rašo. Beveik aš matau, kaip jis žiūri į pravažiuojantį mane vieną ir kitą kartą. Širdyj dar didesnė neapykanta, ir norėčiau pasakyti: "Štai, kiti sau sėdi, o aš visą laiką velku". Bet aš žinau, kad to nepasakysiu. Tam aš neturiu nei teisės nei drąsos. Ir ką gi aš pagaliau veikčiau, su kitais palikęs? Jie kalbasi ir keikia, gi aš nei to, nei kito nemoku. Kai aš dešimtą kartą pratraukiu vežimėlį, tylus ir galvodamas, tikriausiai mano veidas daugiau piktas negu melancholiškas. Ir man pravažiavus dar kartą pro šalį, skyriaus viršininkas atsidaro duris ir švilpia. Kai aš atsigręžtu, jis pamoja man ranka. Aš laikau vežimėlio rankeną, ir jis pasako: "Palik". Vienas iš būrelio darbo draugų, švilpimo atgręžtas, paima paliktą vežimėlį, gi aš nueinu į viršininko raštinę.

— Jūs esate iš to krašto, iš kur ir mano tėvas? — įėjus staiga jis paklausia manęs gražia mūsų kalba ir, pažiūrėjęs į mano nustebimą, tęsia: — iš veido matau ir iš to, kad jūs visą laiką vežate. Be žodžio ir pykčio. Iš tenai visi žmonės lėti ir nemoka reikalaut.

— Tai nesunkus vežimas, — sakau nežinodamas, kodėl jis mane čia pasikvietė.

— Aš žinau. Bet ir smulkmenose nereikia nusileist.

Dešimt sekundžių mes tylime. Per šį trumpą laiką aš pažiūriu į sieniniam kalendoriuj atvaizduotą šviesiaplaukę merginą, stovinčią ant liepto, į prekių sąrašus ant jo stalo, į telefoną ir vėl pamąstau: "Kokiam velniui jis čia mane atsikvietė?" Bet jis neduoda man to pačiam išspręsti. Jis pastumia man kėdę ir, pats atsisėdęs ant palangės, sako:

— Jūs keisti žmonės. Jūs mokate gyventi, jūs taupūs, bet vistiek jūs nieko neatsiekiate. Čia, šitame krašte, namukai ir automobilis — ne daiktai. Prie šitokio stropumo ir vargo nebijojimo reikėtų turėti daugiau. O jūs neturėsite. Jūs lėti. Jūs nesiveržiate. Matai šitą fabriką? Prieš dvylika metų jo nebuvo. Jame dabar dirba keletas šimtų darbininkų. Ir tu esi tarp jų. Tiesa, tai nėra daug, bet šimtai sudaro milijonus. Gi šio fabriko galėjo nebūti. Čia buvo tepalų pilstytuvė. Dirbo keliasdešimt žmonių ir mažai uždirbo. Tik nuoseklus veržimasis tai padarė, ką turime. Nors tas veržimasis pražudė žmogų, bet kas žmogus prieš fabriką? Nors žmogus ir artimas ir man jo gaila, bet šiandieninis fabrikas didelė gerovė ir verta vieno žmogaus gyvybės. Man to žmogaus labai gaila. Jis mylėjo savo kraštą, ir tu esi iš jo. Ir tu toks pat, kaip tas žmogus — neryžtingas ir lėtas. Todėl aš pasikviečiau tau kai ką pasakyti. Aš žinau — tu pramoksi. Nesuabejok. Nesustok. Sustojimas reiškia palindimą po kito ratais.

Aš visokių žmonių buvau matęs savo vargo kelio išsitiesime į nepabaigiamą tolumą, bet vistiek nustebimas stovėjo mano akyse, ir jį matydamas, viršininkas nusijuokė ir tarė:

— Aš noriu tau pasakyti, kad būtum ryžtingesnis. Kitaip visą laiką tempsi vežimėlį. Ne šį, bet vargo vežimą. Šitame krašte gyvenimas yra kova. To gal aš tau nesakyčiau, bet tu toks pat, kaip ir anas žmogus. Jūs idealistai, turėtumėt suprasti, kad veržimasis pirmyn yra naudingas visiems. Lavina protą ir valią. Kai suklumpi, tai vistiek kas nors palieka iš to veržimosi. Jei suklupo kitas besiverždamas, gal tuo suklupimu atneša tau laimę, ir tu ja pasidalinsi su kitais. Tai vis šio to verta, mano drauge.

Aš vis žiūriu su nuostaba, ir viršininkas, tai puikiai matydamas, sako:

— Neišsigąsk. Aš nesu kvailys. Kvailiai vežimėlį stumdo. Pailsėk čia. Aš tau papasakosiu kai ką. Sukraus dėžes be tavęs. Manau, kad lengviau čia klausyti, negu ten krauti.

Viršininkas sėdi ant palangės, pažiūri pro langą ir pradeda:

— Morkūnas gyveno čia trisdešimt metų. Prieš tiek jį atvijo noras neatiduot savo laisvės ir galvos už svetimą karalių ir kraštą. Jis paliko

ten, pavasariniam lauko pilkėjime ir kvėpavime, vargą ir kažkokį pakaitalą laimei. Gal net ją pačią. Juodas darbas, dulkės ir dūmai, ir ilgesys tokio pat juodumo, vis suko mintis kiekviename žingsnyje į ten, kur nebuvo fabrikų, kur dulkėdavo šviesiai ir kur pavasariais tirpdavo sniegas greičiau negu čia didelėse krosnyse geležis. Negalvojo Morkūnas čia likt, bet kelio atgal vis nebuvo. Tai degė pasaulis, tai jis pats degė noru sukrauti daugiau, ir todėl vis ėjo diena dienon, sugrįžimą stumdamos į priekį. Ir jis buvo tikras ir nežinomas, kaip mirtis. O dabar Morkūnui virš penkiasdešimt metų, ir jo sūnui dukart mažiau. Maždaug tiek pat, prieš kiek mirė žmona. Gyvenimas buvo vienodas. Geras ir sunkus, ir tie abu dalykai keitėsi valandomis. Gi visa, kas buvo palikę, tolo su metais. Tiesa, Morkūnas atmindavo laukus ir net arklius įsivaizduodavo iki smulkmenų ir pirkią su peiliu išramtytomis palangėmis, nors ir arkliai buvo kiti, su kitomis žvaigždėmis kaktose ir kitu kojų baltumu. Ir ant naujų palangių sėdėjo brolių vaikai ir kitaip dainavo. Iš tos pačios vietos buvo jo žmona. Jis išsivežė ją mintyse jauną pusmergę, tikriau jos vaizdą. Ji paliko akyse neaiški ir smulki aną rytą, jam sėdant į vežimą. Morkūnas ilgai nebegalėjo atminti jos veido ir akių, toks keistas tada buvo rytas. Be to, nebuvo kada žiūrėti į jauną pusmergę, nes reikėjo žiūrėti į būsimą gyvenimą, kurį kaip rūką norėjo peržvelgti degančiom akim. Bet kai jis čia apsiprato, tam juodam kauksme ir skubėjime buvo vienas baltas taškas. Tai galvojimas apie ją, palikusią ten prie tvoros. Klumpėtą ir kartūno skarele virš smulkaus veido. O paskui jis parsikvietė ją. Ji tapo Morkūno žmona, staiga nuskaidrinusi jo gyvenimą. Rodos, dulkės nebebuvo tokios juodos, ir dienos taip pat, ir namų pasiilgimas, pirma buvęs toks neaprėpiamas, pasidarė retas, kaip didžiosios šventės. Paskui žmona, palikdama sūnų, išėjo. Sūnų jis pakrikštijo Jurgiu ir ilgai gyveno nesuprasdamas, kodėl ji mirė. Jis galvodavo apie viską. Siekdavo mintimis kaip ranka, toliausiai, kiek įstengdavo. Jis grįždavo atgal iki ano ryto, kai ji paliko pusmergė prie vartų, ir eidavo iki to laiko, kai ją sutiko čia, ir vėl atsidurdavo toj pačioj vietoj. Nesitraukiančioj ir nesikeičiančioj. Ir praeities perkratinėjime nerado jokios spragos, kuri būtų galėjusi viską pakeisti, nes ji mirė gimdydama.

Dabar Morkūnas gyvena su sūnumi. Naktimis saugo fabriką. Senas fabrikas, kaip ir jis pats, ir jie vienas antram patinka. Nedirba fabrikas. Arba labai mažai. Sako, nėra ko dirbti, ir Morkūnas nesigilina perdaug į visa tai, nes daug fabrikų nedirba. Bet vistiek jį reikia saugoti. Gal kada nors praeis visuotinis ūkio kritimas ir vėl žmonės keiks fabriko sirenas ir garbins jas. Dešimt metų Morkūnas saugo fabriką. Pradėjo tada, kai jis dirbo kasdieną ir buvo pilnas keiksmų, dundesio ir juoko. Gi dabar buvo pilnas tylos. Didelės, kaip patys pastatai.

Morkūnas, klausydamasis naktimis lietaus ir darganos, ūžiančios fabriko stogo vamzdžiais, stebėdavo rytmetinę šalną, ir žinojo kiekvieną fabriko kiemo akmenį. Jis žinojo, kurioj pastogėj perėdavo žvirbliai, ir kai jie sapnuodami čirkšdavo, jis sakydavo:

— Matai, ir jie kaip žmonės. Visai, kaip žmonės. Kvailas paukštis, ko jam blaškytis ir sapnuot, jei aš jį saugau?

O aplink stūksojo laukai. Toliau už upės — miestas ir žiburiai. Ir netoliese kelias, kuriuo bėgdavo šviesos. Kada šviesos pasidarydavo balzganesnės ir mašinų ūžesys retėjo ir garsėjo, Morkūnas žinodavo, kad eina rytas. Kai daug kartų savo lėta ranka buvo pasirašęs čekį ir sukęs kontrolinį laikrodį, kai buvo apsvarstęs su sūnumi savo ateitį, vieną vakarą, krintant vėlyvo rudenio lašams ir tamsumai, atėjo į jo galvą baimė — tamsos ir žmonių. Tėvynėj jis savo laukais vienodai drąsiai vaikščiodavo minkštoj tamsoj ir melancholiškam saulės ir lauko bangavime, netikėdamas, jog kas nors gali ateiti į jo namus ar darbovietę. Bet tą vakarą, plaukiant tamsumai ir rūkui nuo upės, kurių negalėdavo perpiauti keliu bėgančios šviesos ir kur girdėjai nuolatinį signalų šauksmą, Morkūnas prisiminė, kad čia yra daug blogų žmonių, vaikštančių kartu su geraisiais. Juk niekas negalėjo žinoti, kas gali ateiti per tą tamsumą, nors nebuvo ko imti, išskyrus tepalus, kuriuos pilstė pardavimui. Ir šitą kelių naktų išmąstymą Morkūnas pasako sūnui.

— Žinai, Jurgi, naktys labai tamsios. Kartais baisu, kad kas nors neateitų. Duona verčia vogti. Gyventi žmonės turi, o gyventi sunku. Žinai konservų fabriką. Atėjo ir bandė apiplėšti. Pažįsti senį Valecką? Norėjo rėkti — ir gavo peiliu į nugarą.

— Kvailas, — taria Jurgis. Nedideliam kambaryj jis atrodo stambus ir aukštas, — kvailas, tėve. Ko rėkti? Tegu velniai tą fabriką. Gyvent reikia, tai saugai. Bet nenusineš jo. Jei ir nusineštų, argi svarbu? Nežinau, kaip mokė jus ten tavo tėvynėj, bet čia, mokykloj ir fabrike, išmokau, kad reikia žiūrėti pačiam savęs. Neapsimokėjo Valeckui mirti už kito turtingumą.

Morkūnas pagalvoja ir sako:

— Ne taip, sūnau, išeina. Tam juk ir sargas, kad rėktų. Už rėkimą ir pinigą moka. Už saugojimą. Vistiek Valeckas sušuko, sulendant peiliui į nugarą. Tie išsigando ir paliko viską. Apgynė fabriką ir galvą padėjo už tą apgynimą.

Sūnus pastovi, paskui prieina prie lango, pažiūri į keletą aukštų kaminų, į lygų kelią, kuriuo lekia dantis sukandusios mašinos, — tokios tylios jos, be jokio urzgimo, — paskui pažiūri Jurgis į namus tamsius, lyg užgultus ne dulkių, bet rudenio artėjimo, ir taria:

— Tėve, aš nesuprantu, kas jūs esate per žmonės? Jūs įsimylite gyvą ir negyvą daiktą. Jums kiekvienas daiktas — lyg žmogus. Tu sustoji ties pravažiuojančiu arkliu ir šypsaisi. O kas, tėve, arklys? Nusispiauti. Automobilis — kitas reikalas. Į arklį tik tada verta žiūrėti, kai esi lenktynėse už jį užstatęs paskutinį dolerį. Tu, tėve, kalbi apie fabriką, kaip apie gyvą daiktą. O kas tau fabrikas? Išeisi — ir paliks. Arba išva-

JONAS RIMŠA — NOKTURNAS — Aymarų šokis ir muzika prie ežero Titicaca

rys. Nueisi į kitą. Aš ir pro šalį pravažiuodamas nepasižiūrėčiau, o tu, žinau, specialiai nuvyksi ir stovėsi prie tvoros. O fabrikas ne žmogus, kad pasiilgtum.

— Už tai jį reikia saugoti, — taria tėvas.

— Tėve, ne fabriką saugai, bet žmogų, kuriam jis priklauso. Apiplėšė, ar sudega fabrikas, nukenčia savininkas. Turtas sumažėja. Bet jis daug turi ir neverta už to daugumo sumažėjimą rizikuoti galva. Paprašyk savininko, kad paskirtų kitą žmogų. Dviese lengviau. Jei rūpi turtas, tegu negaili išlaidų jam apsaugoti.

— Ne, kito tai nesamdys. Fabrikas mažai dirba. Bet galėtų pastatyti stulpus su šviesomis kiekvienoj kertėj. Nušviestų kiemą, ir geriau viską pamatytum. Drąsiau būtų. Seniai galvojau, tik nedrįstu prašyti.

— Nedrįsti? Ko nedrįsti? Žmonės drįsta vogti, o jis prašyt nedrįsta. Nors vogti kartais lengviau, kaip prašyt. Kai eini vogti ir nepasiseka, pralaimi pats sau, bet kai prašai ir negauni, pralaimi nedavusiam.

— Bet kaip, Jurgi? Fabrikui išlaidos. Gal palaukti, kol prasidės darbai? Dar supyks savininkas ir atleis. Juk ir jam nėra lengva, — sako senis ir žiūri į sūnų, ir patinka jam tas sūnaus tvirtumas, nors to tvirtumo seniui truputį ir baisu.

— Tėve, turėtum išmokti galvoti. Čia nesunku galvoti. Pirma reikia žiūrėti savęs, o paskui irgi savęs. Šviesos ne tik tau geriau, bet ir fabrikui. Saugesnis. Mes turime, tėve, veržtis pirmyn. Pirmyn visą laiką. Gyvenimas yra nepaprastas veržimasis. Kas nesiveržia — lieka. Per jį lipa kiti.

— Pabandysiu, — taria tėvas ir galvoja apie sūnų, negalėdamas suprasti, iš kur toks kietas būdas. Žmona buvo tyli, o ir jis pats geriau nusileidžia, negu ginčijasi. O sūnus ryžtingas ir atkaklus. Mokėsi vakarais, dirbo keliuose fabrikuose, vis ieškodamas geresnio, nenusileisdamas nei tingėjimui nei viršininkams. Dabar pakenčiamai stovėtų, jeigu ne krizė. Morkūnas ilgai galvoja apie fabriką, ir planas pasidaro realus ir išsprendžiamas.

Vieną rytą, kai fabriko savininkas išlipa iš mašinos ir atsistoja kieme, kažko žiūrėdamas pro pastato viršų į pilksvą rytmečio dangų. Morkūnas prisiartina ir sako:

— Žinote, ponas, naktys tamsios. Reikėtų lempas pastatyti kiekviename kiemo kampe.

Savininkas, aukštas ir plačiais pečiais, stovi kieme toks didelis ir tylus, kad senis pasigaili savo pasakymo. Po poros sekundžių savininkas numeta žvilgsnį žemyn, lyg tai, ką jis matė tame pilksvume, staiga nukrito prie Morkūno kojų.

— Būtų geriau. Fabrikas brangus, — deda žodžius Morkūnas lėtai ir parinkdamas, lyg daiktus. Žodžių jam netrūko, juos jis buvo suradęs prieš keletą dienų, bet drąsa jį buvo palikusi vieną. Tam sekundės tarpe, kuris liko, iki savininkas pakėlė galvą ir vėl pažiūrėjo į pastatus ar į dangų, Morkūnas pagalvojo: "O kam aš čia būsiu, jei visada bus šviesu, kaip dieną?"

Savininkas vėl numeta žvilgsnį žemyn:

— Gerai. Aš pagalvosiu.

— Paskui ištraukia cigarą, paduoda Morkūnui, uždega, ir kai Morkūnas nori eiti šalin, įkiša į švarko kišenėlę dar vieną:

— Rūkyk, tai geriausia markė.

Sekantį vakarą randa Morkūnas viename ir kitame kiemo gale duobes. Jos pradėtos kasti priešinguose kiemo kampuose, ir Morkūnui pasidaro linksma. Jis mindo šviežiai išmestą žemę bato galu, lyg, rodos, tai jo paties iškastos duobės iš miško parsineštiems šermukšniams sodinti.

Savaitės pabaigoje ant stulpų kabo didelės lempos su šviesaus, spindinčio metalo abažūrais, kurie meta šviesą išilgai ir skersai pastato. Morkūnas sėdi prie vieno tų stulpų ir stebi, kaip fabrikas, didelis ir sunkus, tirpsta toj šviesoj. Rodos, jis traukiasi ir mažėja. Taip aiškiai jis dabar apmatomas. Kiemas pilnas linksmo šviesų šokinėjimo, ir sidabriniai ruožai piausto kiemo žvirgždą, sunkvežimių ir kojų kietai sumintą.

Šviesos laukas stovi nuo kelio, kuriuo nesustoja bėgti mašinos, nuo upės, virš kurios plaukia pilkas rudenio garavimas, ir nuo laukų, kuriuose guli ruduo. Net ir viduj nereikia šviesos, nes pro didelius langus, kaip mėnulio virpantis geltonumas, veržiasi šviesa į vidų, išbraižydama kryžiais mašinas, popierio dėžes ir grindis.

Morkūnas kartą pasako sūnui:

— Matai, teisybę sakei. Tikra teisybė. Dabar daug ramiau. Galiu ramiai laukti ryto ir vakaro.

— Taip, tėve, toks gyvenimas. Visko jame yra. Tik reikia mokėti pasiimti. Viską. Nepasiimsi — ir neturėsi. Reikalauk ir ieškok, kad lengviau ir patogiau gyventųsi.

Po poros dienų Morkūną, einantį namo keliuku iš fabriko, sutinka vienas tarnautojų drauge su savininku, ir neišlipdami iš mašinos sako:

— Nors esi pats sargas, vistiek neprivalai viduj rūkyti.

Morkūnas nustemba.

— Aš? Rūkyti? Ne, aš niekada nerūkau, — sako jis, ir jo veidas parausta ir virpa iš baimės ir apmaudo.

— Rasta fabrike nuorūkų. Pirmadienio rytą. Niekas ten paskutines keturias dienas nedirbo.

— Aš nežinau, — sako senis, — aš nežinau. Aš visada rūkau lauke. Gal meisteris?

— Meisteris iš viso nerūko, — pasako nuvažiuodami, ir valandėlę Morkūnas pastovi keliuke. Jis pažiūri į nedidelę dulkių juostelę, nusivijusią mašiną, pažiūri į pastatą, į netoli esančias dvi tepalų cisternas ir taria sau:

— Žinoma. Degantys dalykai. Ką gi! Kiekvienam rūpi savo.

Kai visa tai namuose papasakoja sūnui, šis taria:

— Nenusileisk. Negalima. Gyvenimas kova. Nebūk kvailas. Pasakyk, pasakyk, kad tu saugosi tik lauke. Vidų tegu užsirakina. Tegu meisteris išeidamas užplombuoja. Kas tau? Sumažės kontroliniam laikrodžiui prisukti raktų ir bėdos. Reikia visada žiūrėti tik savęs. Čia tuo gyveni-

mas pagrįstas. Senos pasakos — žiūrėti ko nors kito!

Morkūnas visa tai pasako meisteriui. Bet seniui neramu. Ne, jis nemėgsta šitokio kalbėjimo, tai kažkas netvarkoj. Visą laiką buvo gerai. Jis nieko nereikalavo ir niekas jam nesakė nieko. Dabar tik nei iš šio nei iš to, nuo jo, sargo, užrakina fabriką. Jam dabar lieka tik kiemas ir sargo būdelė. Nors, sako, kitur irgi taip yra. Apžiūri tik iš lauko. Kas už spynos viduj — nebe sargo reikalas.

Liūdną spalio parytį, kai Morkūnas sėdi kieme klausydamas keliu bėgančio šlamesio, pastebi antro aukšto languose lengvą spindėjimą. Skubiai atsistoja ir žiūri. "Nieko. Tai nuo kiemo stiprios šviesos tas spindėjimas. Kvailas. Išsigandau be reikalo", taria senis sau. "Tikrai kvailas", pamoja jis ranka ir pakelia akis į dangų. Spalio ryto balksvame danguje šąla kelios žvaigždės. Jos taip aukštai, ir nuo jų matyti Nemuno kloniai. Jos vienodai šviečia visiems. Blogumui ir gerumui. "Keista, bet tai labai gerai", murma Morkūnas ir vėl pasuka akis į pastatą.

— Tikrai viduj šviesu. Prakeiktas šviesumas, — senis skuba aliarmo link. O viduj laksto ugnis. Ji pribėga prie lango, ir lango akys nušvinta, jai prisiartinus, o kai bėga šalin, tos akys niaukiasi, lyg langui ji būtų nepaprastai reikalinga ir svarbi.

Morkūnas nesuspėja nubėgti iki vartų, prie kurių telefonas ir pavojaus signalai. Staigus sprogimas jį užpila karštu oru ir pasodina. Bet tik dešimtadaliui sekundės. Morkūnas staiga pasikelia ir mato, kaip liepsna ir dūmai skuba išsiveržti lauk pro langus, kurių stiklai sprogsta ir byra žemėn. Alyvos cisternos įkaista nuo liepsnos, ir naujas sprogimas apiberia Morkūną smulkiomis mūro atbraižomis, liepsna ir dulkėmis. Morkūnas atsisuka į kitą pusę. Jis glosto rankomis ugnies puolamus drabužius ir bėga į laukus, kuriuose guli ruduo ir tamsa. Neartoj dirvoj Morkūnas suklumpa ir bijo pažiūrėti atgal. Rankas spaudžia prie veido, ir alkūnės lenda į juodą drėgnumą. Paskui jam pasidaro truputį geriau. Saulė nuveja gaisro pašvaistę, ir netoks didelis liepsnojimas ir šviesus triukšmas gąsdina rytą ir rudenį. Morkūnas grįžta atgal. Jam nepaprastai skauda galva. Jis neišlaiko to sunkaus skaudėjimo ir vėl sėda. Sargui pasirodo, kad jis gano arklius. Netoliese jo kūrenasi ugnis. Čia pat mažytis krūmas. Į jį remiasi Morkūnas ir jam gera tam lėtam jo lingavime ir vėsumoj. Kai saulė dirvoj sutrumpina skurdaus krūmo šešėlį, Morkūnas pakelia galvą. Jis pamano, kad besaugodamas užmigo, ir skubiai griebiasi už laikrodžio, pastebėdamas suodinas rankas, ir jam staiga jos pradeda skaudėti. Ir veidas skauda neapsakomai. Jis ūmai viską atsimena, pažiūri į apdegusius blokus ir skubiai eina jų link. Jo veide išgąstis ir nustebimas žiūri vienas į kitą.

— Matai, aš sudeginau, — sako senis, — aš. Nemačiau iš karto. Tos prakeiktos šviesos tokios stiprios. O savininkas toks geras. Paprašiau — ir pastatė. O paskui be reikalo prašiau užrakinti. Užrakino. Gal būčiau atradęs viduj ugnį pačioj pradžioj. Senas kvailys. Viską išreikalavau fabrikui sunaikinti. O nei jam nei sau nieko gero.

Jis prieina pastatus. Jo akys vėl pilnos nesupratimo. Drabužiai purvini ir ant pečių vis dar kabo kontrolinis laikrodis. Toli, kitame kiemo gale, pamato einantį savininką ir keletą žmonių. Jie nešasi popierius rankose ir, pro budinčius ugniagesius praeidami, kažką kalbasi. Tur būt, kad taip prakeiktai greit viskas nuvažiavo. Ugniagesiai sėdi ant mašinos ir žiūri į lėtą mūrų smilkimą. Dūmai kyla lėtai ir sruvena upės link. Jie susilieja su rūku ir plaukia pavandeniui. Paskui savininkas ir tie keli vyrai vėl eina palengva, žiūrėdami į buvusį fabriką. Morkūnas, rodos, išgirsta žodį "sargas". Gal tik jam taip pasigirdo. Bet vistiek jį dabar tardys ir klausinės. Juk sargas saugo, o ne kas nors kitas. Morkūnui baisiai skauda galva. Jis pažiūri į laikrodį, ir jo lūpos persikreipia keistam šypsniui. Pro jo akis bėga žalios lygumos ir vienos tų žalių lygumų pakrašty stovi žmona. Ne, ji stovi, kaip tada pavartėj. Atsirėmusi į tvorą ir klumpėta. Ir skarelė ta pati. Bet ji nusiriša skarelę ir moja. Ir skarelė didėja. Ji plevėsuoja vėjuje labai stipriai, uždengdama akis ir dangų. Jis daro kilpą iš kontrolinio laikrodžio diržo. Rodos, jis girdi žingsnius, lyg eitų ji. Klumpėta. Klumpės kaukši garsiai, bet žmonos nematyti. Prieš akis skarelė uždengia viską. Ir tą laukų žalumą ir tvorą, į kurią ji atsirėmusi. Morkūnas stiepiasi, nes jam labai sunku matyti. Rodos, jis norėtų palipti ant ko nors ir pažiūrėti. Prie jo prieina tie pirma žengę per griuvėsius žmonės ir sustoja. Vienas iš jų šokinėjančiu balsu sako:

— Pastatas padegtas. Jūsų akcijos nebuvo tvarkoj. Draudimas turėjo išgelbėti. Be kitų, teks apklausinėti sargą.

Staiga jų akys pastebi Morkūną vos pirštų galais siekiantį žemę. Virš galvos jo kontrolinis laikrodis. Lyg pareigos simbolis. Ant to paties šniūro ir balkio.

— Keista, — taria vienas iš vyrų, — labai keista. Tai, be abejo, turi ryšio su ugnim, ir padėtis truputį gali pasikeist. Pažiūrėsim.

Savininkas krūpteli. "Nuostabu, kodėl jis taip padarė?" Jie visi nustebę žiūri. "Tikrai keista", galvoja savininkas. Jie visi žiūri ir tyli. Žmonės miršta kasdien, bet tai nėra taip paprasta. Savininkas numeta uždegtą cigarą, valandėlę pastovi ir užsidega kitą. "Puikus pareigingas senis. Neįmanoma buvo užgesinti. Vargšas. Matyt, staiguma iš proto išvarė". Paskui savininkas taria garsiai:

— Juokingi jūs, ponai. Matote, kieno kaltė. Žmonės veltui nesižudo. Nepastebėjo arba pats uždegė. O prieš savaitę pastačiau lempas, kad geriau matytų. Na, jis ir nuorūkas mesdavo, nežiūrėdamas kur. Vieną kartą perspėjom. Einam paskambinti policijai ir sargo namiškiams.

Po pusvalandžio tramvajum važiuoja Jurgis.

— Nesuprantu, — sako jis sau, — keista. Kodėl tėvas mirė? Gal kas nužudė, o gal apdegė? Gal jis išsigando savo buvusių reikalavimų. Bet

JONAS RIMŠA

tėvo mirtis nepraeis veltui. Jo pralaimėjimas nors sūnui turi atnešti ką nors. Užmokės fabrikas tūkstančiais už tėvo mirtį. Tai bus išlupta. Gyvenimas yra veržimasis. Spausk, reikalauk ir neatleisk. Tai pirmasis ir paskutinis sakinys. Pirmoji formulė geresniam gyvenimui sukurti. Taip, gausiu keletą tūkstančių. Nusipirksiu namus ir automobilį.

Ūmai jis tos minties susigėsta. "Iš tikrųjų tik mirė tėvas, dar nežinia, kaip yra, o jis jau kažką". Tramvajuje stumdosi žmonės. Ir gatvėje vienas kitą lenkia. Pasaulis skuba. Toks nežmoniškas veržimasis. Ir Jurgis tam skubėjime pamiršta, jog gyvenime geriau įsitaisyti nori visi. Ir formulę vartoja tą pačią. Ir fabriko savininkas, ir visas kraštas, ir pasaulis visas taip pat. Ir dėl jos dega daiktai ir žmonės. Jurgis išlipa ir per apsvilusių popierių krūvas įeina į kiemą, po kurį vaikščiojo tėvas dešimt metų.

Nuo lauko kilo vėjas. Senis, lyg būtų girdėjęs

savininko mintis, buvo pravėręs lūpas keistam šypsniui. Jo akys vis buvo pilnos klausimo ir noro kažką pamatyti, o praverta burna, rodos, norėjo kiek galima daugiau įtraukti į plaučius ateinančios nuo laukų laisvės ir oro.

Viršininkas baigė. Valandėlę mes nutilom. Buvo praslinkęs geras pusvalandis, ir aš, nieko nesakęs, norėjau išeiti. Juo labiau, kad skambėjo telefonas, ir viršininkas pakėlė ragelį.

— Tu palauk dar, — pasakė jis man, ir aš vėl atsisėdau. Po poros minučių skubios kalbos apie važtaraščius jis pažiūrėjo į mane ir pasakė:

— Aš manau, supratai, ką pasakojau?

— Žinoma, — tariau, — žinoma. Savininkas nors ir per didelį vargą gavo draudimą. Po metų, kai baigėsi depresija, išsistatė fabrikas ir dabar dirbame.

— Visai taip, — tarė viršininkas, vėl sėsdamas į seną vietą. Manau, supratote, kad reikia veržtis iki beprotybės. Kartais ir kitą paaukojant tam tikslui.

— Jūs visa taip puikiai prisimenate ir žinote, — nustebau jo pasakojimo nuoseklumu.

— Daug kartų apie tai pasakojau.

— Ir žmonės jums tikėjo?

— Žinoma, — dabar nustebo viršininkas, — žinoma. Kaipgi? Be to, žmonės visada tiki, kas pasakyta, tik kas parašyta — ne.

— Bet aš netikiu.

— Jūs, kuris nedrįstate pasakyti, kad vežimėlį stumkite iš eilės, dabar išdrįstate tvirtinti mane meluojant.

— Ne, aš to nesakau, — tariu iš lėto.

— Bet tai tą patį reiškia. Jūs esate tiesus. Jei tiesa nugalėjo tavo nedrąsumą, vadinas, jūs tikrai netikite. Kodėl?

Man mažai rūpėjo tos istorijos, todėl tariau:

— Kai mane priėmė į darbą, aš neklausiau, ar bus tokių progų, kad aš galėsiu pasėdėti. Pagaliau nė kiek man negeriau būtų, jei keli trauktumėm tą supresuotu oru varomą vežimėlį.

Bet viršininkui ne tai buvo įdomu, ir jis vėl paklausė:

— Bet kodėl, mano drauge, netikite visu tuo, ką aš pasakojau?

— Kodėl? Gal tai teisybė, bet jūs blogai papasakojot. Žudosi žmonės ir kitus žudo, bet Morkūnas ne toks buvo. Mūsų krašto žmonės nesilaužia pirmyn, kaip jūs sakote, bet jie ir patys nelūžta. Jie kenčia. Jie yra kentėjimo profesionalai. Kentėjimas visada laimi prieš nesiskaitymą su priemonėmis. Niekada senis nebūtų taip padaręs. Galimas daiktas, jis apdegė. Galimas daiktas, iš skausmo kliedėjo, bet išeiti iš proto, nors ir dėl šitokio dalyko, negalima. Tai visai neatitinka jo būdo. Jis lėtas, nuoširdus, apgalvojąs ir sugebąs kentėti. Tai buvo kažkaip kitaip. Jis apdegęs sugrįžo į fabriko kiemą, priėjo viršininką, nesileido vežamas į ligoninę, kol paaiškino, kad ne jis kaltas, paskui, galimas daiktas, ligoninėj mirė ugnies ir sielvarto sugraužtas, kad jam buvo suversta kaltė. Išeina žmonės iš proto, bet jie tokiais atvejais nesikaria. Ne. Jie, nors ir kvailai, nors ir nereikalingiems žmonėms ir nereikalingose vietose įrodinėja savo nekaltumą. Norėjimas įrodyti, tegu ir bepročio, būna didesnis už norą nusižudyti. Lūžta tik tie, kurie kitą laužia.

Kai aš, visa tai pasakęs žvelgiu į viršininką, jo akyse keistos ugnys ir veidas įraudęs.

— To man niekas nedrįso pasakyti. Keistas jūs žmogus. Eikite prie savo darbo.

Aš, keikdamas visą šį pasikalbėjimą, atsikėliau ir norėjau eiti, bet jis vėl sustabdė:

— Palauk. Jūs esate iš to krašto, kur mano tėvas. Jūs labai daug žinote. To man niekas nepasakė, ką jūs. O aš tai pasakojau šimtą kartų. To aš pats norėjau ir kiti prašė. Jūs ateikite pas mane šį vakarą. Būtinai. Juk jūs žinote, kas aš esu?

— Tai labai lengva žinoti. Jūs — Morkūno sūnus Jurgis, — pasakiau juokdamasis. — Kiekvienas galėtų atspėti.

— Tikrai jūs mokytas žmogus. Ateikite šį vakarą, — atidarė jis man duris į dirbtuvę, pasakydamas adresą.

— Ateisiu, — tariau ir nuėjau pas savo darbo draugus.

— Ką tau jis sakė? — paklausė jie manęs.

— Nieko, — atsakiau kraudamas dėžes.

Paskui visi tempėme vežimėlį paeiliui. Mano pasikalbėjimo turinio nežinojimas vertė visus laikytis eilės. Jie visi labai gerai žinojo, kad su žmogumi, kurį kalbina viršininkas, reikia skaitytis.

Vakare nuėjau į viršininko butą. Jis pasodino mane dideliam ir puošniam salione. Jauna ir liekna žmona atnešė vyno ir išėjo. Mes išgėrėme po keletą stiklų ir po to viršininkas pasakė:

— To aš galėčiau nesakyti, ką rengiuosi. Visai jokio reikalo. Bet pasakau vien todėl, kad tu atspėjai. Tai yra paslaptis.

— Jūs nebijote to sakyti? — paklausiau sukdamas stiklą.

— Ko bijoti? Jūs nieko negalėsite man padaryti. Viena, jūs nenorėsite daryti, antra, tai įvyko seniai, trečia, tam reikia pinigų. O ketvirta, jei jūs ir turėtumėte, neapsimokėtų, o jei ir taip, negalėtumėt beįrodyti. O aš noriu pasakyti, kas buvo. Aš tūkstantį kartų pasakojau tą istoriją, ieškodamas buvusių veiksmų pateisinimo, ir niekada neradau. Aš radau visuose išklausiusiuose, bent manau taip, nes niekas mano teigimui nesipriešino, bet neradau pasiteisinimo savo širdyj. Ir dabar, kad tai tikrai nebuvo pasiteisinimai, tu patvirtinai savo netikėjimu. O norisi kartą nepameluoti.

Mes išgėrėme po stiklą vyno, ir viršininkas vėl tarė:

— Tada gaisrai įvykdavo dažnai, bet nevisi gaudavo draudimus. Reikėjo gerai padaryti ir suvaidinti, kad fabrikas, nežiūrint skolų, tebėra vertingas ir brangus. Sargas buvo reikalingas. Jo negalėjo nei paleisti, nei palikti. Geriausiai, kad jis patvirtintų gaisrą savo mirtimi, nes mirusieji nekalba ir lengviausiai apkaltinami. Visa

buvo gerai parengta, nes ir nedidelis apsirikimas galėjo fabriką visai pražudyti. Savininkas jau yra miręs. Jis nebuvo blogas žmogus, bet juk gyventi reikia. Ir mano tėvo mirtis buvo neišvengiamai reikalinga tam gyvenimui.

Nustatytu laiku netoli fabriko laukė du žmonės. Vienas iš jų buvo tarnautojas, klausęs mano tėvą apie nuorūkas. Jie buvo nustoję vilties surasti sargą, kai jis grįžo atgal. Ir aname pasakojime ta vieta, kur senis sugrįžęs stebi pasikeitusią aplinką, turėtų būti tokia: toli eina savininkas. Sargas skaudančia širdim, ir rankom, ir veidais nori eiti pasakyti, kaip visa įvyko, bet staiga jis sutinka du vyrus:

— Kur tu buvai? Sudeginai visa ir dingai? — sako vienas jų.

— Miegojai ir nematei. Parodyk, — nukabina antras nuo sargo peties laikrodį ir tariamai žiūri į skaičius. Paskui šaltu skubumu ir laisvai užmeta kontrolinio laikrodžio dirželį ant pečių ir patraukia. Ir keletą sekundžių sargas bando pirštų galais pasiekti iš po kojų pabėgusią, pelenais apneštą žemę.

O toliau vėl viskas tiesa. Gal matė mojant skarele mano motiną, kurios aš neatmenu kitokios. Tėvas vis pasakojo apie ją, kaip išvažiavo, kaip ji liko ir kaip atsikvietė čia. Bet visada pradėdavo nuo išvažiavimo ir nuo to, kad paliko ten daug ko brangaus.

Paskui atėjo savininkas su draudimo įstaigos žmonėmis. Visa taip buvo. Na, ir viskas nuostabiai gerai būtų pavykę, jei ne aš. Aš atvažiavau ir, kaip jūs, netikėjau tuo, kas buvo atsitikę. Aš sakiau, kad tėvas negalėjo taip padaryti, jis buvo sąžiningas ir sveikas. Jis, be to, buvo katalikas ir jokiu būdu, net ir po didžiausios nelaimės nebūtų nusižudęs. Aš norėjau gauti iš draudimo įstaigos dalį pinigų ir buvau jos advokatų ramstis. Bet man sunkiai sekėsi susitarti. Įrodyti, kad tėvas nužudytas, buvo sunku ir todėl, kai sudegusio fabriko savininkas man pasiūlė didelę dalį pinigų, aš teisme pasakiau, kad tėvą gerai pažįstu, kad jis kartais užmigdavo su pypke ir iš viso, jei jis nusižudė, tai tikrai buvo kaltas. Tada aš gavau keletą tūkstančių dolerių. Dabar tarnauju toj pačioj įmonėj ir turiu nemaža akcijų. Bet kai turėsiu daugiau pinigų, aš išeisiu. Man sunku. Negaliu kurti laimės ant savo tėvo kapo. Nors kitaip padarydamas, maža būčiau laimėjęs. Tėvas vistiek negrįžtų, o mano gyvenime būtų daug trūkumų. Ir aš nemanau, kad tėvas tuo būtų patenkintas.

Viršininkas nutilo. Jį stabdė ašaros, ir pro jas jis vėl tęsė:

— Aš to niekam nepasakyčiau, nes bijočiau, kad išduos. Ir tau pasakau ne todėl, kad tu iš mano tėvo krašto ir ne todėl, kad tu atspėjai melą. Gal visa tai tik palengvina pasakymą. Juk aš pasakojau kitiems daug kartų tą neteisingąjį variantą. Išdailinau žodžius ir sakinius išrinkau per tiek kartų. Tik tėvo nepašviesinau. Aš jį net sujuodinau. Teisme aš jį palaikiau nebranginančiu turto ir savo gyvenimo, gi kitiems, nenorėdamas, kad tikintis tėvas nusižudytų, pasakojau, jog išėjo iš proto. Supranti, aš gyvenu turtingai ir turiu visko, tik savo tėvo — ne. Turiu, bet ne tikrą. O kartą norisi teisybę pasakyti. Apie savo tėvą, kurio nužudymu aš naudojuos kartu su kitais. Ir dar net blogiau. Aš apšmeižiau jį. Aš noriu nors vieną vakarą turėti savo tėvą, kurį negyvą aš dar kartą nužudžiau, besiverž damas į geresnį gyvenimą.

Mes tą vakarą ilgai kalbėjom ir gėrėm. Viršininkas vėl buvo linksmas, parodęs savo tėvą nors vienam žmogui, kuris buvo iš to paties krašto, kovojančio ne kitų nustūmimu, bet kančia.

Po poros dienų aš tapau supakuotų dalių svėrėju. Kartais darbo būdavo daug, kartais visai jo nebūdavo, bet jis buvo lengvas.

— Nenusileisk niekam. Veržkis pirmyn visais keliais, — pasakė viršininkas man. — Kai pramoksi kalbos, o aš išsikelsiu kitur pradėti savarankiškesnio gyvenimo, sugalvosiu ir tau ką geresnio.

Paskui retai aš jį susitikdavau. Jis buvo užimtas, o gal susitikimas jam nebuvo malonus. Turėjau pakankamai laiko ir galvojau, kaip reikia išsiveržti iš fabriko. Ir aš visada sutikdavau su mintim, kad reikia ieškoti ir grumtis už geresnę poziciją, nes tai yra gyvenimo pasisekimo pirmoji formulė. Ir paskutinė tokia pat. Nors, kai ja reikėdavo naudotis, aš suabejodavau, nes aš pašokau, tegu ir nedidelį tarpą, bet vistiek šiek tiek pirmyn, nusileisdamas kitiems, tempdamas ne tik savo, bet ir kitų vežimą. O gal tai ir ne nusileidimas padėjo? Gal ne. Gal padėjo man tepalų pilstytuvės savininko formulė, pavartota prieš dvylika metų.

KŪRYBOS PASAULY

LITERATŪRA

ANDRE GIDE

1869—1951

Iš didžiųjų dabarties prancūzų rašytojų tarpo išsiskyrė ir Andre Gide, miręs vasario mėnesį. Taip vienas po kito pasitraukė literatūros galiūnai, kol iš šios generacijos teliko vienas Paul Claudel. Iš naujesnių kartų nematyti, kas galėtų lygiomis stoti su tokiu Paul Valery poezijoje ar Marcel Proust beletristikoje.

Nėra kam užimti ir Andre Gide vietos — ir kaip rašytojo, ir kaip įtakos, kuri sklido iš jo. Andre Gide įtaka atėjo pamažėle. Ji kaskart didėjo, kol jisai virto pačiu įtakingiausiu rašytoju ne tik prancūzams, bet ir svetur. Jo įtaką pajuto visa eilė kūrėjų, kurie šiandien stovi pirmuose prancūzų rašto baruose — kaip Fr. Mauriac, Andre Malraux ir kiti. Ypač jisai savo mokslu paveikė paskesnių laikų, tarpukario jaunuosius rašytojus, net ir naująją prancūzų kartą apskritai.

Tasai jo mokslas nebuvo kokia nors disciplina. Patsai Andre Gide buvo perdaug judrus, savo spalvas mainąs, vis ieškąs naujų kelių ir naujų tiesų, kad jį būtų galima vienu kuriuo mastu apibrėžti. Jis visą gyvenimą keitėsi, ir tai didžiuliais posūkiais. Jis yra buvęs ir Nietzschės, ir Dostojevskio, ir individualizmo, ir nemoralumo, ir komunizmo, ir bedogmės religijos balsas — ir dar daugiau. Ir kiekvieną naują idėją ar naują būseną jis stengdavosi išgyventi visa savo esme — "nešti ligi paties galo", kaip jis pats sako. Kai kurie iš šių jo idėjinių veidų yra pasiekę net ir mases. Garsiausia buvo jo trumpa bičiulystė su komunizmu. Ta bičiulystė baigėsi karčiu nusivylimu, kurį Andre Gide išdėstė savo knygoje — "Grįžimas iš Sovietų Rusijos".

Jis niekados nebuvo įšalęs kurioje nors formulėje, bet nuolatos keitėsi ir ieškojo. Pro visas tas atmainas pasilieka vienas ryškus bruožas — nepajudinamas jo individualizmas. Visą gyvenimą svarbiausia problema jam buvo — asmens, individo problema. Jis stengėsi numesti visus varžtus, kurie saisto individą, laisvą jo plėtojimąsi, kaip tai suprato Andre Gide. Jis ėjo taip toli, kad atleido ir moralinius saitus, o kai kurie jo raštai yra nemoralumo apologija. Šiuo atžvilgiu Andre Gide ir yra turėjęs anos įtakos jaunesnėse kartose. Kai kas jį kaltino tvirkinus jaunimą, atskleidus jiems nenormalių ryšių kelią. Fr. Mauriac tuo kaltinimu netiki ir sako: "Gide įtikino tik tuos, kurie jau toki buvo. Aš nemanau, kad galėtum ką nors įtikinti pasidaryti kuprium". Vis dėlto ir tas patsai Fr. Mauriac anksti pasistengė išsinerti iš A. Gide įtakos, apsižiūrėjęs, kad ji pavojinga.

Visas tasai besikeičiąs gyvenimas atsimuša ir Andre Gide raštuose, kurių jisai paliko daug — ir poezijos, ir dramų, ir romanų, ir apysakų, ir vertimų, ir dienraščių. Plačiausiai žinoma yra jo beletristika, ir toki kūriniai, kaip "Ankšti vartai", "Pastoralinė simfonija" ar "Pinigų padirbėjai", yra prancūzų prozos puošmena. Šiuose ir kituose veikaluose galime sekti nuostabų Andre Gide įvairumą, mokėjimą visa siela įsigyventi į naują pasaulį ir į naujas idėjas. Kai kurie autoriai yra maždaug toki pat kiekvienoje savo knygoje. Andre Gide turėjo dovanų visai naujai atsiskleisti. Tai buvo ne dėl kokios dirbtinės pozos, bet dėl to įgimto godumo, dėl to dvasinio troškulio ieškoti tiesos ir savo asmenybės pasipildymo. Priaugęs prie naujos būsenos ar idėjos, jisai ją perimdavo visa savo širdimi ir visa savo siela, o paskui tai išreikšdavo raštuose. Kas labiau gali besiskirti, kaip "Imoralistas" ir "Pastoralinė simfonija", arba "Ankšti vartai" ir "Vatikano požemiuose" ar "Pinigų padirbėjai"!

Tie jo veikalai įdomūs ne tik išgyventojo pasaulio, bet ir idėjų įvairumu bei naujumu. Jo idėjos yra gyvos ir veikiančios, toli gražu nepaliestos sustabarėjimo ir kažkokios sausros, kaip daugeliui rašytojų atsitinka, kada jie įsileidžia į aukštųjų svarstymų sritį. Nėra tai filosofavimas, o patsai gyvenimas su giliaisiais savo atspindžiais. Šiuose gi atspindžiuose, žmogaus sieloje Andre Gide yra įžvelgęs naujų dalykų. Paminėkime čia vieną jų iš "Vatikano požemių". Šiame veikale autorius yra iškėlęs vieną iš originaliausių savo minties įžvelgimų, vadinamąjį "acte gratuit" (nesuinteresuotą veiksmą), kurį taip būtų galima apibūdinti: nesuinteresuotą veiksmą turėsime tada, kai žmogus ką nors darys, net ir nusižengimą, vedamas ne kokios naudos, bet grynai dėl intelektualinės smalsos. "Vatikano požemių" vyriausias veikėjas nužudo žmogų tik dėl to, kad tai jam įdomu, kad jį paskatino tam tikra intelektualinė smalsa, lyg ir noras pasipildyti nauju, dar ligšiol neišgyventu patyrimu.

Andre Gide raštai tęsia geriausią prancūzų klasikinę tradiciją: jo stilius skaidrus, paprastas, bet sykiu ir gilus. Kartais jis atrodo net banalus — tai sąmoninga autoriaus pastanga, nes jis mano, kad "didelis menininkas teturi vieną rūpestį: pasidaryti kiek galima humaniškesniu — geriau tarus, **banalesniu**". Tai reiškia, kad rašytojas išoriniu paprastumu turi laimėti didelius formos ir minties lobius. Andre Gide atsisakė

bet kokių lengvų puošmenų savo raštuose. O tai jam padaryti buvo sunku, nes turėjo save nugalėti, sudrausminti: jis pats sakosi, kad iš prigimties jis buvo linkęs į tokį stilių, kuriuo rašė Chateaubriand, — pilną vaizdų, melodijos, puošmenų ir kiek retorikos. Tuo būdu jisai yra lyg ir koks apmalšintas romantikas, ir pro tą kristalinį jo skaidrumą, pro tą norėtą paprastumą nesunku pastebėti neramų išvidinį autoriaus pasaulį. Todėl jo kūrybai gražiai tinka jo paties žodžiai: "Klasikinis veikalas bus stiprus ir gražus tik dėl ano sudrausminto romantizmo". **A. V.**

LITERATŪRINIAI KONKURSAI

Turbūt nuolatinių kalbų apie sunkią mūsų literatūros padėtį sugraudinti, **Chicagos Lietuvių Literatūros Draugija** ir dienraštis **Draugas** per trumpą laiką paskelbė net keturis literatūrinius konkursus. Pirmasis buvo Literatūros Draugijos novelės konkursas. Toliau sekė Draugo konkursas novelei ir eilėraščiui. Ir, pagaliau, paskutinė naujiena — kombinuotas Čiurlionio ir Draugo konkursas.

Su aukščiau paminėtais ir jau įvykusiais konkursais pasikartojo sena istorija — rezultatai buvo įprastai liesi. Šie konkursai ne tik kad neiškėlė naujų talentų, nauju vardu, bet nedavė ir nė vieno vidutinišką lygį prašokančio kūrinio. Komisijų sprendimai irgi buvo didele dalim abejotini. Pavyzdžiui, **Draugo** novelės konkursą laimėjusiųjų eilės tvarka, mūsų galva, būtų teisingesnė apvertus aukštyn kojom. To paties dienraščio eilėraščių konkurse antrąją vietą laimėjęs S. Pipiraitės eilėraštis yra žymiai silpnesnis už trečią vietą laimėjusį J. Krumino eilėraštį.

Literatūros Draugijos konkursas pavyko šiek tiek geriau. Bet čia lemiamą vaidmenį bus suvaidinęs faktas, kad jis buvo pirmiausiai paskelbtas.

Kodėl literatūriniai konkursai neduoda gerų rezultatų? Neminint specifinių, t. y. psichologinių priežasčių, pabrėšime dvi labiausiai krintančias akysna. Pirmiausiai, **rašytojai nepasitiki sprendėjų objektyvumu ir kompetencija.** Antra — **juokingai mažos premijos.** 50 dolerių premija yra vis dėlto sunkus rašytojo ir jo darbo įžeidimas, kuomet net ir lietuviškų dienraščių privilegijuoti reporteriai už panašaus dydžio raportažą gauna žymiai daugiau. Nemažesnės premijos skiriamos ir pobūviuose rengiamų gražuolių konkursų laimėtojoms. Nieko nepadarysi. Šis faktas rodo, kad ne tik visuomenė, bet ir mūsų viešajam gyvenimui vadovaujantys asmenys menkai tevertina rašytojo darbą.

Dabar tenka kiek ilgiau sustoti ties naujausiu **Draugo** ir **Čiurlionio** konkursu. Piniginė premija (1000 dol.) yra ne tik pakankama, bet gal net neįprastai didelė. Tačiau, geriau įsiskaičius konkurso sąlygas, paaiškėja tam tikra **komercinė tiesa,** kuri gerokai nuvilia. O toji tiesa yra sekanti: "Siųsdamas savo romaną konkurso komisijai, autorius tuo pačiu sutinka, kad jo premijuotas romanas būtų išspausdintas "Drauge" ir išleistas atskiru leidiniu be jokio papildomo honoraro. Premiją gavęs autorius romano pirmosios laidos teises perleidžia "Draugo" Bendradarbių Klubui. "Draugo" bendradarbių klubas pelną, gautą iš premijuotojo romano, skiria premijų fondui, iš kurio bus skiriama nauja kitų metų premija" ("Draugas", vasario 16 d. Nr.).

Vadinasi, kitais žodžiais tariant, laimėjęs konkursą rašytojas **premiją susimoka** pats tais pinigais, kurie jam turėtų priklausyti kaip normalus honoraras. Arba dar kitais žodžiais išsireiškiant, **sekančių metų premiją skiria konkurso laimėtojas.** Tai yra absurdiška. Mecenato esmė yra (mecenatais čia vadinami konkurso rengėjai) tame, kad jis **duoda** ir nereikalauja **grąžinti.** Mecenato principas neturi nieko bendro su komercine tiesa — niekuomet nė cento neprarasti. Paskolą savo veikalui išleisti be didelio triukšmo rašytojas gali gauti ir normaliu keliu — banke.

Kita konkurso silpnybė yra labai trumpas laikas. Nuo oficialaus konkurso paskelbimo vasario 16 d. "Draugo" Nr. (anksčiau "Drauge" tilpusio **reportažo** apie šį konkursą negalime laikyti **oficialiu** konkurso paskelbimu) iki paskutinės įteikimo datos — 1951 m. spalio mėn. 1 d. — tėra septyni ir pusė mėnesio. Kas gali parašyti romaną per tokį trumpą laiką? Šiam tikslui reikėtų skirti, mažiausiai, bent pusantrų metų. Priešingu atveju, konkurso rezultatai bus tragiškai liesi.

Apskritai reikia pabrėžti, kad konkursų organizatoriai viską daro iš akies, gerai neįsigilinę į reikalą. Norėtųsi jiems čia pastebėti, kad, atsistojus mecenato pozoje, nereikia užmiršti ir pareigų. Noblesse oblige.

Julius Banaitis

NAUJA PREMIJA ŠVEDŲ IR NORVEGŲ RAŠYTOJAMS

Osloje miręs norvegų prekybininkas Birger Dobloug savo jau 1938 m. surašytame testamente paliko Švedų Akademijai 715,000 norvegų kronų, kuriuos akademija turi paskirstyti į dvi dalis ir iš jų nuošimčių duoti premijas švedų ir norvegų grožinės literatūros rašytojams.

Pagal palikimo nuostatus, pelnas skiriamas švedų ir norvegų literatūrai, arba skiriant rašytojams premijas už jų veikalus, arba remiant tiek literatūros, tiek literatūros istorijos veikalų leidimą. Švedų Akademija privalo kasmet nustatyti, kaip kapitalas turi būti panaudotas. Norvegiškoji pusė turi ligi balandžio 1 d. pranešti akademijai, kaip ji nori jai skirta dalimi disponuoti.

Švedų akademija skirsto švediškąją dalį, o norvegiškoji dalis paskirstyti pavesta trims atstovams: Oslo u-to literatūros istorijos profesoriui, o jeigu jų bus keli, tai amžiumi seniausiam, norvegų rašytojų sąjungos pirmininkui arba sąjungos skirtam asmeniui ir norvegų mokslo akademijos išrinktam atstovui. Pirmasis premijos skyrimas bus ateinančiais metais. Norvegijai pagerbti premijos bus skiriamos per Norvegijos tautinę šventę. Norvegų vyriausybė prižadėjo premijai taikyti labai mažą mokestį, nes, jeigu norvegai taikys didelį mokesčio tarifą, visa suma pagal testamentą turi atitekti švedams.

Birger Dobloug buvo tekstilininkas ir mirė 1944 m. cukraus liga, sulaukęs 60 metų. Jis buvo labai tylus, gyveno vienišas ir be galo daug skaitė. Per pirmąjį pasaulinį karą ligi 1920 m. jis gyveno Švedijoje. Jo toji didžioji donacija ir yra atsidėkojimas Švedijai už tą laikotarpį, nes testamente aiškiai pabrėžta: "Kaipo dėkingumas už švedų vaišingumą per pirmąjį pasaulinį karą . . .". Viešėdamas Švedijoje, jis buvo labai susidomėjęs švedų literatūra, jam ypač patiko tada Švedų Akademijai priklausę rašytojai. Kartu su jos rašytojais jis labai gerbė ir pačią akademiją už jos literatūrinį ugdymo darbą. **J. Ls.**

AMERIKOS TAUTINĖS PREMIJOS

Praeitais metais Amerikos didžiosios leidyklos susitarusios įsteigė tris tautines premijas už geriausią tų metų 1. beletristikos veikalą, 2. biografiją ir 3. poeziją. Šiais metais tų premijų paskyrimas įvyko kovo 6 d. New Yorke. 1950-tų metų išrinktos geriausios šios knygos: William Faulkner — "Collected Stories" — beletristikos premija; Newton Arvin — "Herman Melville" — biografijos premija; Wallace Steven — "The Auroras of Autum" — poezijos premija. Jiems buvo įteikti auksiniai medaliai. Faulkner neatvyko į premijos įteikimą. Jis šiuo metu Holywoode rašo naują romaną.

KNYGOS ir ŽURNALAI

"ŽVILGSNIŲ" PROZA IR POEZIJA

Jean Cocteau vienos savo poezijos knygos įžangoje mano, kad esančios trys knygų rūšys: knygos, kurios **bando** savo laimę, kurios ją pratęsia, ir laimingos knygos. Mūsų literatūros kasdienybėje dažniausiai pasirodo antrosios rūšies knygos, t. y. tos, kurie pratęsia savo kažinkuomet įgytą, nors ir nedidelę laimę, leidžiančią šiaip taip laikytis paviršiuje ir nenugrimzti į dugną. Tos knygos nieko nebesiekia, nieko nebebando, bet pasitenkina nuolatiniu savo gilioje praeityje miegančių, kadaise išgyventų ir naftalinu dvelkiančių sentimentalinių nuotykių išstatymu.

Laimingos knygos, ką ir minėtas Jean Cocteau pabrėžia, yra labai retos. Tačiau nemažiau retos pas mus yra ir tokios knygos, kurios tikra to žodžio prasme **bando.** Skaitytojas, be abejo, pastebės, kad knygos su "pirmųjų bandymų" parašte yra labai dažnas reiškinys. Nesusipratimams išvengti, turime paaiškinti, kad ne apie anuos "pirmuosius bandymus", "širdies stygų virpėjimus" ir "margus laiškelius" norime čia kalbėti. Praktiškai šios knygos nieko nebando literatūrine prasme. Jų bandymų tikslas yra kaip nors įsigyti rašytojo bilietą ir paskui sau ramiai valdininkauti. Bandančiomis knygomis mes laikome tas, kurios pasirenka dažnai labai pavojingą naujos formos ieškojimo arba atnaujinimo kelią.

Šio tikro ir sunkaus bandymo ženklu yra pažymėtos ir visos trys "Žvilgsnių" išleistos knygos (1. PROZA. Landsbergis — A. ir J. Mekai— Lētas. Rinktinė "Žvilgsnių" proza. "Žvilgsnių" leid. Kassel, 80 egz. Dail. V. L. Adamkevičius; 2) Adolfas Mekas **"Une Reverence".** "Žvilgsnių" leid. Kassel, 1949 m. Tiražas — 28 numeruoti egzemplioriai. Dail. V. L. Adamkevičius; 3. Jonas Mekas. **Semeniškių Idilės.** Kassel. "Žvilgsniai" 1948. Giedra. 200 iliustruotų egz. ir 200 be iliustracijų. Dail. V. L. Adamkevičius. Visi trys leidiniai atspausti rotatoriumi). Jas šioje recenzijoje trumpai aptarsime.

Bandyti nėra taip lengva. Reikia daug ko atsisakyti. Visi iš tavęs juokiasi. Bandymų nemėgsta ne tik publika, bet ir **romieji** rašytojai, familiariškai sugulę popiečio ir susitarę vieni kitiems nedrumsti palaimintos tylos. Bet staiga žaidžiantis vaikas meta akmenuku į langą — ir pogulis sutrukdytas. Publika, įpratusi skaityti patriotiškas, doras, nekenksmingas, be priekaištų, bet šiaip nieko nevertas ir bespalves knygas, pajutusi ką nors nauja, ima ir pasišiaušia. "Žvilgsniai", būdami atviri, savo ketvirtame numeryje deda plačios visuomenės nuomones apie save, kurios yra ne tik kad nepalankios, bet tiesiog užgauliojančios. Publika paprastai pyksta jau ir tuomet, jei leidinyje neranda savo idealo. Publikos reikia vengti dar ir dėl to, kad ji ne tik **visuomet pasiruošus,** bet ir **moka** nepaprastai iškilmingai laidoti, liūdėti mirusio, jo nuopelnus padvigubinti, bet taip pat meistriškai engti gyvuosius, jokia kaina nesutinkančius įsijungti į jos unisoną, kaip anas genialus **voyou voyant.**

Kaip vienoje vietoje jau esame pastebėję, kartais šios piktos konservatyvizmo varnos surenka pasėtą sėklą; labai dažnai ir sėkla pasirodo nepribrendusi, ir tuomet vargas sėjējui — ji nesudygsta; bet kartais ji išauga į milžiniškus medžius, kurie nustelbia visas piktžoles. Iš to, kas pasakyta, matyti, kad mokėjimas nepaklausyti publikos bei oficialių sluogsnių apskritai visuomet garantuoja rašytojui racionalesnį talento realizavimą.

Pirmoji knyga (Landsbergio, A. ir J. Mekų ir Lēto Proza), turinčioji dar ir antrąjį — paaiškinantį pavadinimą — rinktinė "Žvilgsnių" proza, laikytina sumuojančiu žvilgsniečių leidiniu, kuriame sudėti geriausi jų prozos bandymai. Eksperimentinis charakteris šioje knygoje labai ryškus. Mūsų galva, pagrindinis ir didžiausias šios bandymų knygos nuopelnas yra **pastangos sukurti savitą stilių ir išsilaužti iš užburto prozos tematikos ir santykio su aplinka rato.** Be kita ko, jie stengiasi atnaujinti užveltą mūsų prozos odą, išgyventi tiesioginį aplinkos ir epochos veikimą. Tai viena pusė. Iš kitos pusės, jie stengiasi iš pozicijos "veidu į Žemaitę" visomis jėgomis atsisukti į tikrą poziciją, būtent, "veidu į pasaulį", nė kiek neprarandant savo ryšio su gimtąja žeme. Savo lietuviškumą jie akcentuoja, bet ne plakatiškai sentimentaliai.

Beveik visų autorių darbuose, išskyrus gal tik Leoną Lētą, jaučiami naujosios amerikiečių literatūros pėdsakai. Tačiau jie niekur nenusileidžia iki pamėgdžiojimo ir išlaiko autentišką charakterį.

Algirdas Jeronimas Landsbergis ("Nakties dugnu") gal laisviausiai iš jų visų valdo kompozicinę techniką, o jo proza turi daugiausiai vadinamojo prozinio ritmo. Tačiau jis, bent šį kartą, daugiausia slysta paviršium ir giliau neįsminga sąmonėn. Broliai **Mekai** pasirodo besą skirtingo charakterio. Kiek **Adolfas** yra švelnus lyrikas, tiek **Jonas** yra aštrus, sodrus, kartais net grubus prozaikas. Jo dalykas ("Apie Povilą, jo išējimą ir grįžimą") yra vienas iš stipriausių knygoje. Jis gerai moka statybininko darbą, užtikrintai deda plytą prie plytos, nors jam ir trūksta Landsbergio ritmingumo. Gerai valdo vidinį monologą, tik sujungtas žodžių rašymas, vaizduojąs nelogišką minčių srovę, kažin ar pateisintinas, kaip ir visos kitos **topografinės** išdaigos, kurios, be to, yra gerokai nebenaujos.

Sunkiausia kalba apie **Leoną Lētą.** Jo **"Atkritumi"** turi simpatiškų prošvaisčių, bet kartu ir kankina savo sintaksiniais šifrais. Paneigiant tradicinę kalbos logiką, reikia naujos ir nemažiau pagrįstos logikos. Toki sakiniai tiesiog uždusina: "Šviesa krito pro bēdinus, suplaišējusiais stiklais, kaikur ir popierio ar iš kažnakur išvogtų mokyklinių, į sienas kabinamų žemėlapių, užkaišiojimu, keturis langus." (Proza, 53—54 psl.). Galima kartais ir pakankinti surambėjusią publiką, bet ne čia yra naujos formos ieškojimo tikslas.

Antroji knyga — Adolfo Meko "Une Reverence" ("Žalia ir sidabra") — irgi verta dėmesio. Pirmiausia įdomus jos literatūrinis žanras. Tai eilēraštis-reportažas. Autorius šiuose trumpuose dalykuose, kurie balansuoja tarp lyrikos ir essai, moka būti kondensuotas, dalykiškas ir lyriškas. Nors tai ir nėra esminis dalykas literatūros veikale, bet negalima nepaminėti labai simpatiško autoriaus patriotizmo, kurio galētų pasimokyti ir tie, kurie savo patriotizme neapsieina be "partizano kraujo" tiesiog šventvagiško valkiojimo. Štai, mūsų nuomone, charakteringas visai knygai dalykas:

Pora šokējų

Troboj mergaitēs, motinai nematant, šokt mokinas, jos taip rimtai, ir damai nusilenkdamos, o kada už-

deda ant juosmenio rankas ir kaip nykštukai sukasi suktinio, aš persvyru atvertame lange ir ugnimi nuglostau jų rankas, akis ir liemenį; jos metasi kertėn, gėdos pilnais veidais, ir aš taip pat, nuraudęs, pasitraukiu, ir nuobodžio pilnom akim nuslystu pūko ir rasos lengvumo degas šokėjų muzika. ar jų gležnus, it peršviečiamas, kūnas, jų kojų muzika ir rankų pamylavimai nesutrupa smulkiais vaivorykštės purslais? o troboje mergaitės išbaidytos, storom vilnonėm kojinėm ir milo sijonukėm, nedrįsta, žmogui matant, šokti.

(Puslapiai nežymimi, L. M.)

Trečioji knyga — Jono Meko "Semeniškių idilės" — yra knyga, kurios nebegalime laikyti vien **bandymais.** Joje pasiekti rezultatai gana žymūs. "Idilėse" Jonas Mekas įsiskverbia iki pačių vidinės kaimo buities ir peizažo gelmių, atskleisdamas tiesiog archeologiškai stiprų kvapą. Šios idilės, kaip beformė upė, užlieja skaitytoją, versdamos išgyventi jų intensyvumą ir gyvastingumą. Meko "Idilių" personažai — žmonių darbai, pagal kuriuos jis suskirsto metų laikus: vasaros karštis, pavasario gaivalingas kvepėjimas, durų girgždesys, plūgo verčiamų velėnų čežėjimas, lėtai žengiantys arkliai, vežimai ir t. t. — eina beveik per visas idiles, tik metų laikams keičiantis, įgaudami naują kvapą ir skambėjimą. Jo idilės ir yra beveik išimtinai kvapas ir tam tikras realybės skambėjimas. Skaitydamas jauties, lyg būtum užrištom akim perkeltas Meko vaizduojamon buitin ir visu kūnu jaustum šios buities ritmą.

Idilėse, kaip viename iš labiausiai tradicinių žanrų, sunku išvengti joms būtino tradicinio elemento, tuo pačiu ir įtakų. Visus idilininkus savotiškai suvienodina temos ir tonas. Todėl ir Jono Meko kūriniuose pastebime tikrų ar tariamų įtakų, pradedant nuo Donelaičio ar net James Thomson, iki pačių naujausių mūsų poetų. Tačiau pro visas šias įtakas, kaip anas Baranausko lakštingalos balsas, prasimuša ir dominuoja autoriaus tiesiog moliusko jautrumu išgyventa buitis ir autentiškas lietuviškos žemės kvapas.

Formaliniu požiūriu ir ypač idiles vertinant kaip grynos poezijos kūrinį šių dienų prasme, yra daug silpnų punktų. Pirmoje eilėje — jų tarpusavio panašumas. Visose idilėse yra tiek daug pasikartojančių elementų, reiškiamų labai panašiomis stilistinėmis priemonėmis, jog skaitydamas naujas idiles, imi galvoti, kad tai tik tos pačios nauja versija, pakeitus jos foną. Poezijos kūriniai yra pavydūs vieni kitiems ir nepakenčia pamėgdžiojimo bei nuolatinio tematikos ar puošmens kartojimo.

Nesant aiškaus eiliavimo bei ritmikos principo (nebūtinai tradicine prasme) jos nenoromis primena gamtos ir buities aprašymus, paimtus iš epinio (prozos) veikalo ir surašius eilėmis. Man rodos, toks eksperimentas būtų visiškai įmanomas padaryti su Reymonto "Kaimiečių" metų laikų aprašymais. Iš paviršiaus žiūrint, sakysim, tokių Amy Lowell, R. Frost, A. McLeish, St. John Perse ar ankstyvojo Jules Supervielle poezija atrodo "beformė", tačiau geriau įsigilinęs pamatai, kad ji yra valdoma tiesiog geležinės ritminės logikos. Mekas gi daugeliu atvejų yra medžiagos valdomas. Mums gi dar atrodo, kad Jono Meko talentas yra grynai epinis. Jam trūksta grynai poezijai būtino "intelektualizmo" ir kondensuotumo. Jam reikia išsitiesti. Tokiame plačiame išsiliejime išnyksta kartojimosi įspūdis, kaip upėje, ir savo monotonija ne vargina, bet gaivina.

Čia duodame vieną pavyzdį — "Ir kai grįžtame iš laukų, mūsų laukia iškūrentos pirtys", nors taip pat norėtųsi pacituoti ir "Auksinį vasaros nakties kvepėjimą", ir "Greit, greit ateis jau orė", "Senas yra lietaus šniokštimas krūmų šakomis", "Kaip kvepia pavasaris" ir "Ruduo, paskutinieji mėšlavežiai."

Einame lėtai, sustodami ir neskubė- [dami,
įsižiūrėdami stoguosna,
šypteldami, ir porą žodžių
išsprūsta pro kvepėjimą ir vakarą.
Ir štai — namai, didžiulis juodas [sodžius,
topolių, beržų ir mėdžlepių viršūnės.
Ir kai mes žvilgterim pakluonėsna—
prie išsipaišinusių juodalksnių kerų—
jau rūksta šiltos, pakūrentos pirtys,
raudonai įdegę akmeninės krosnys.
O, gali uost jau kvapnią malkų ši- [limą,
karštą beržo vantų garą,
kaip dega įsiraudę, įrasoję odos
ant apjuodavusių beržinių plautų.

Tegu nuplaus, kas dušnume pridulko,
ant šieno prėslo, avižų vežimų —
ir prakaitas, nugulęs ant pečių,
kai skubini sukrauti paskutinį kūgį,
užplakant lietums.

O vakare, kai dar šlapiais plaukais,
po šviežios, baltai užlietos bulvienės,
gulsim kvepiančiuosna šieno prės- [luos —
ak, kvepės ant kūno baltas linas,
balto lino drobė. —

Pacitavus aukščiau minėtus ir dar "Vis labiau įsigalint rudeniui", tebūtų galima įrodyti šio autoriaus buities pažinimą ir įsijautimą.

Visi recenzuojami leidiniai, nors ir rotatoriniai, švariai ir skoningai išleisti. Dailininko Adamkevičiaus iliustracijos šį kartą blogesnės, ypač palyginus su kaikuriais "Žvilgsniuose" matytais jo dalykais. "Semeniškių Idilių" ir "Une Reverence" iliustracijos nuslysta iki moderninio eklektizmo ir miesčionių gąsdinimo. Be to, jis labai vienodas, "neišradingas". Pavyzdžiui, "Une Reverence" dedikacijos raidės yra visai neįmanomos. Tačiau, apskritai imant, dailininkas turi skonį, moka estetiškai sutvarkyti patį leidinį ne tik meninėmis, bet ir tipografinėmis priemonėmis.

1951. II. 24. **Leonas Miškinas**

Casimiro Verax: DIEZ ANOS DE MARTIRIO. Buenos Aires, 1950. 74 p.

Nenuilstamai keldamas balsą dėl mūsų tautą slėgiančios neteisybės, K. Čibiras-Casimiro Verax yra davęs ispanų kalba eilę knygų Argentinoje.

Dabartinėje knygoje autorius primena dešimt okupacijos ir kančios metų (1940—1950), kuriuos kenčia mūsų tauta. Reikšminga pirmam puslapy įdėta knygos vedamoji mintis, būtent "kankinių atsiminimas įpareigoja kovoti, kad gyvieji būtų išgelbėti."

Knygos pradžioje eina keturi dokumentinio pobūdžio puslapiai fotografijų, — "sovietinė mirtis Lietuvoje". Jie parodo įvairias sovietinio teroro nukankintas aukas.

Knygos turinyje įrodomas sovietų niekšingumas, kurs, nesiskaitydamas su jokiomis pasirašytomis sutartimis, siekia totalinio imperializmo. Bet ypač čia kalbama apie mūsų tautos kančias, jos sistemingą naikinimą ir to naikinimo būdus, ir keliamas balsas prieš šį genocidą. Nuo sovietų veido nuplėšiama kaukė ne kokiais protiniais išvedžiojimais, bet gausiais, pačių aukštų sovietinių pareigūnų ir žymių atsimetėlių iš jų tarpo pasisakymais, kuriais pagrindžiama knyga. Knygos turinys išmargintas sukrečiančiais faktais iš mūsų tautos gyvenimo. Ji parašyta taip įtikinamai, kad virsta galingu S. O. S., nukreiptu į laisvąjį pasaulį.

Kiek žinau, veikalas buvo parašytas žymiai didesnis, bet dėl lėšų trūkumo jis turėjo būti sutrumpintas.

Ši knyga yra rimtas įnašas kultūringam Vakarų pasauliui, kovojančiam su barbarybe. Jos vertingumas dar padidėja, kai prisimename, kad ji parašyta ispanų kalba, kuria didelė žmonijos dalis kalba. **A. G.**

MENAS

JONAS RIMŠA

Tokia jau keista dalykų eiga ir logika. Gimsta ir auga mūsų tarpe žmogus — nemažo kalibro asmenybės užuomazga — o mes užsispyrę darome viską, kad jį sužlugdytume. Nesuprantame jo, trukdome jam, pūdome rūsiuose. Bet jis, nežiūrint visko, lieka savimi, aplinkinio vargo, paniekos ir cinizmo jūroje kultyvuoja nuostabią savo meno augmeniją, kol nepalanki aplinka ir sąlygos jį priverčia pasitraukti iš savųjų tarpo. Nepasidavęs sužlugdymams, jis prasiveržia į gyvenimą ir žydi tarp svetimųjų. Čia gerai suprastas ir įvertintas, menininkas aukštai iškyla ir šviesiai sužiba universaliniо meno danguje.

Tuomet ir mes (po daugelio metų) apie tai sužinoje, pasijuntame "atradę Ameriką". Ir didžiuojamės "lietuviu, kurs savo kūryba garsiną mūsų tautos genijų plačiame pasaulyje. Ieškome su juo ryšių, demonstruojame susidomėjimą jo kūryba, rašome ir multiplikuojame interview, nevengdami komplimentų ir ciniškų užuominų apie tai, kad "vargai gimdo galiūnus".

Jonas Rimša šiandien, šalia Guzan de Rojas, yra laikomas pačiu stipriuoju bolivų dailininku ir vienu iš geriausiųjų visoje Iberoamerikoje. Vargo, asketiško išsižadėjimo, ilgų studijų ir ieškojimų keliu eidamas jis rado stebuklingą spalvų ir šviesos karaliją P. Amerikos kontinento širdyje. Jo nepaprastai jautrus ir gilus europietiškas žvilgsnis pamatė Bolivijos kalnuose ir tropikų slėniuose bei vietinio žmogaus gyvenime ir būde tokius bruožus, kurių iki šiol nesugebėjo įžvelgti ir perkelti į drobę patys autentiškiausi šio kontineto dailininkai. Todėl Joną Rimšą bolivų tauta ir visa Ispanoamerika šiandien taip myli ir gerbia.

Rimšos kūrinių didelė vertė yra matoma tarp kita ko tame, kad jis nesivaikė efemeriško "madnumo". Tai, ką mato ir jaučia, Rimša pergyvena nuoširdžiai ir tiesiai. Akmenį, medį, moterį, gėlę — viską gaubia jam nuostabių spalvų ir šviesos dėmės. Nuoširdumas ir pasija suteikia jo kūrybai autentiško ištikimumo žymių.

Kritikai Jono Rimšos kūryboje pastebi kartais prancūzų impresionistų įtaką, ypač džiunglių peizažuose. Egzotinę moterį (cambrą) Rimša dažnai matąs ir pergyvenąs visai taip, kaip Gauguin Tahiti moterį. Nesvetimas jam ir čiurlioniškas spalvų ritmas ir muzika. Tačiau visa tai netemdo jo asmenybės ir originalumo. Mūsų įsitikinimu, tai bus tasai kryžiavimasis kelių, kuriais, savo ieškojimuose klaidžiodami, menininkai dažnai prieina panašių išvadų ir rezultatų.

Platesnį rašinį apie J. Rimšą, jo darbus ir įtaką jaunajai Ispanoamerikos dailininkų kartai atidedant netolimai ateičiai, paminėsime čia tik tai, kad šiuo metu jis yra pradėjęs platų parodinį tournee po visą Iberoameriką (Argentina, Urugvajus, Brazilija). Po paskutiniosios parodos La Paz (Bolivijos sostinėje) praėjusiųjų metų pabaigoje apdovanotas "El Condor de los Andes" ordinu. J. Rimša Ispanų Kultūros Instituto yra siunčiamas į Europą, kur jis savo kūriniais atstovauja Ispanoamerikos naująjį meną Madrido Meno Festivalyje š. m. balandžio mėn.

J. Kėkštas

RAFAELIO "ALBA MADONA"

Kovo mėn. pradžioje sovietai paskelbė, kad Rafaelio Alba Madona kabo Hermitage muziejuje Leningrade. Tas sukėlė nemažą susidomėjimą, nes ta pati madona, kadaise pirkta iš sovietų kaip originalas, dabar yra Nationalinėje Meno Galerijoje Washingtone. Buvo apklausinėti specialistai ir meno žinovai. Johan Walker, Nationalinės Galerijos kuratorius, tvirtino, kad originalas esąs Washingtone. Dr. Richard Offner, meno istorijos profesorius New Yorko universitete, italų tapybos autoritetas, tą patį paliudijo.

1931-32 metais Amerikos turtuolis Mellon pirko iš sovietų vyriausybės senųjų miestrų 33 darbus ir sumokėjo 19 milijonų dolerių. Šie darbai kadaise sudarė Katerinos Didžiosios privačią kolekciją. Rafaelio Alba Madona buvo pats brangiausias paveikslas, už jį Mellon sumokėjo 1,166,400 dol.

Tuo metu siautusi ekonominė krizė sovietuose, propagandos ir špionažo tikslai vertė apvalyti brangią meno galeriją. Paveikslai buvo parduodami slaptai, nuo saviškių dengiant. Tačiau spauda suuodė, koks varomas biznis. 1930-32 m. iš Berlyno, Paryžiaus ir Londono sklido sensacingiausios žinios apie slaptą paveikslų dingimą. Sovietų valdžia rado net reikalą tai dementuoti. Sąryšy su Van Eycko "Apreiškimo" pardavimu, sovietų kalbėtojas Paryžijue spaudos atstovams pareiškė: "Šitoks pardavimas paveikslų, kuriais sovietai didžiuojasi, būtų didžiausias moralinis nusikaltimas arba rodytų, kad Sovietų Sąjunga yra patekusi į finansinius sunkumus, kurių ji niekada nepažįsta."

Nuslėpti nuo saviškių, sovietų vyriausybė dabar kopiją skelbia kaip originalą, nes turtuolis Mellon, leisdamas milijonus, turėjo gerus ekspertus. Vėliau Mellon visą savo rinkinį padovanojo Nationalinei Meno Galerijai Washingtone.

Ši Rafaelio madona buvo nupiešta 1510 metais ir kabėjo viename Neapolio vienuolyno altoriuje. Įsigalėjus ispanams, ji pateko pas kunigaikštį Albą Ispanijoje. Nuo jo vardo ji ir pavadinta "Alba Madona". Vėliau atsidūrė karaliaus paveikslų rinkinyje. 1653 m., nužudžius Karolį, kartu su visa kolekcija buvo parduota vienam Londono bankininkui — Jabach už 150 svarų. 1772 m., kai buvo perėjusi per dvi kolekcijas, ji buvo parduota Katerinai Didžiajai kartu su kitais 400 senųjų paveikslų, už kurių kiekvieną ji sumokėjo 1000 svarų sidabro. Hermitage galerijoje ji ir kabėjo, kol sovietai meno vertybes iškeitė į dolerius. A. D.

• Dail. Telesforas Valius dalyvauja Kanados apžvalginėje meno parodoje. Kiekvienas dailininkas tegalėjo išstatyti tik du savo kūrinius. T. Valius reprezentuojasi "Laidotuvių" ciklu (visi keturi darbai įrėminti į vieną paveikslą) ir "Bodeno ežeras".

• Dail. Alfonsas Krivickas surengė savo kūrinių parodą Heidelberge "America Hous" patalpose. Iš ten ji buvo perkelta į Manheimą, vėliau ir į Frankfurtą. Spauda atsiliepė palankiai.

• Dail. Romas Veselauskas Freiburge i. Br. surengė savo grafikos darbų parodą. Jis yra baigęs Freiburgo Taikomosios Dailės Institutą, kurį laiką studijavęs Paryžiuje, kur praeitais metais taip pat dalyvavo vienoje parodoje — Salon National Independant.

MOKSLAS

NAUJAS PROF. E. FRAENKELIO VEIKALAS

Paskutiniu dešimtmečiu yra gerokai praretėjusi baltologų šeima: latvių profesorius Jonas Plakis, didelis lietuvių draugas ir latviškai parašytos lietuvių kalbos gramatikos autorius, yra išgabentas į tolimuosius plačiosios tėvynės kraštus, kur jam kalbotyros darbo veikiausiai jau visai nebeteks dirbti; lietuvių kilmės vokiečių profesorius Jurgis Gerulis, Martyno Mažvydo raštų leidėjas, prūsų vietovardžių tyrinėtojas ir moderniosios lietuvių tarmėtyros kūrėjas, yra, rodos, priešams patekęs į nagus, ir šiuo metu apie jį nieko daugiau negirdėti; ilgametis Goettingeno universiteto profesorius Eduardas Hermannas, parašęs bent kelis veikalus apie lietuvių kalbą (pvz. "Litauische Studien, eine historische Untersuchung schwachbetonter Woerter im Litauischen", 1926 m., 423 psl., "Die litauische Gemeinsprache als Problem der allgemeinen Sprachwissenschaft", 1929 m. ir kt) ir bent kelis kartus keliavęs po Lietuvą mokslo reikalais, neseniai yra miręs, nespėjęs galutinai baigti paskutinio savo priešmirtinio darbo, plačios istorinės lietuvių kalbos chrestomatijos; Breslavo, vėliau Berlyno universiteto lyginamosios kalbotyros profesorius Pranas Spechtas, išleidęs vyskupo Antano Baranausko lietuvių tarmių tekstus ir Konstantino Sirvydo "Sakymus Punktų" su paaiškinimais bei šiaip žiningai sprendęs daugybę baltistinių problemų įvairiuose kalbotyriniuose žurnaluose, prieš kurį laiką taip pat yra atsiskyręs su šiuo pasauliu.

Šia proga tenka dar pastebėti, kad nemaža latvių bei lietuvių kalbininkų, artinantis audrai, yra apleidę savo tėvynes, ir dabar, plušdami dėl kasdienybės, retas kuris iš jų begali dirbti savo kalbotyrinį darbą, ypač dėl šaltinių ir laiko stokos.

Kiek laimingesnis šiuo atveju yra dabartinis Hamburgo universiteto lyginamosios kalbotyros profesorius Ernestas Fraenkelis. Nemaža nukentėjęs dėl savo kilmės nuo nelemtosios Hitlerio rasinės politikos ir dėl to turėjęs apleisti net savo nuolatinę Kielio buveinę, jis visdėlto išvengė pražūties ir, persikėlęs į Hamburgą, vargais negalais galėjo sulaukti karo galo ir tuo pat metu viso hitlerinio režimo pabaigos. Galima sakyti, šitas darbštusis mokslininkas, ragavęs pragariško pyrago pačiame kultūringosios Europos viduryje, yra beveik stebuklingai išlikęs gyvas ir išlaikęs savo brangiausią turtą — didelę biblioteką ir gausius mokslinės medžiagos rinkinius.

Mes jo išlikimu ypač turime džiaugtis, nes jis, be lyginamosios kalbotyros, labai daug rūpinosi ir toliau tebesrūpina baltologija. Visų pirma jis daugelį metų stropiai seka kasmet pasirodančius baltistinės srities leidinius ir juos visus drauge su savo informacinėmis pastabomis surašo bibliografiniam kalbotyros žurnalui "Indogermanisches Jahrbuch".

Toliau reikia pastebėti, kad prof. E. Fraenkelis, be daugybės kalbotyrinių straipsnių, kuriuos jis yra paskelbęs įvairiuose moksliniuose žurnaluose, lig šiol yra išleidęs jau kelis baltistinius ir net specialius lituanistinius veikalus. Visų pirma minėtina jo 1921 m. išleistoji "Baltoslavica, Beitraege zur baltoslavischen Grammatik und Syntax", kur jis pirmą kartą daugiau atkreipė dėmesio į lietuvių kalbos dalykus. Toliau seka jo "Syntax der litauischen Kasus", kuri yra išspausdinta "Tautos ir žodžio" 4. ir 5. tomuose, "Syntax der litauischen Postpositionen und Praepositionen", 1929 m. C. Winterio leidyklos išleista Heidelberge, "Sprachliche, besonders syntaktische Untersuchung des kalvinistischen litauischen Katechismus des Malcher Pietkiewicz von 1598". Dabar štai jau yra išspausdintas ir jo ketvirtas veikalas apie baltų kalbas ("Die baltischen Sprachen, ihre Beziehungen zu einander und zu den indogermanischen Schwesteridiomen als Einfuehrung in die baltische Sprachwissenschaft" Heidelberg, 1950).

Šis pastarasis darbas yra naujausias ir todėl kiek plačiau paminėtinas. Kaip "Lietuvių kalbos polinksnių ir prielinksnių sintaksė", taip ir šis jo 126 psl. veikalas išleistas tos pačios universitetinės C. Winterio leidyklos. Pat pradžioje autorius trumpai rašo apie indoeuropiečių kalbų paskirstymą ir baltų bei aisčių pavadinimus, toliau kalba apie prūsų kalbos paminklus, jos ypatybes ir santykius su kitomis kalbomis, po to trumpai paliečia lietuvių ir latvių kalbų skirtumą, kitas baltų padermes, baltų santykius su slavais bei suomiais ir paskutiniame, plačiausiame, skyriuje gana išsamiai nagrinėja baltų kalbų santykius su kitomis indoeuropiečių kalbomis.

Kaip autorius pats savo pratarmėj pastebi, šis darbas visų pirma yra skiriamas tiems, kurie kaip reikiant nėra susipažinę su baltologija, ir todėl jame duodama nemaža bendrų, informacinių žinių, specialistams jau seniai žinomų. Bet tuo pat metu tam tikros problemos, dėl kurių nuomonės iš dalies skiriasi, yra mėginamos naujai nušviesti. Taigi šis darbas yra tarsi vidurys tarp informacinio aprašo ir moksliško tyrinėjimo.

Skaitydamas šį prof. E. Fraenkelio veikalą, kaip ir kitus jo moksliškus darbus, tuojau gali pastebėti, kad jis yra grynas kalbininkas lingvistas, kuris daugiausia domisi tik kalbiniais duomenimis, tų duomenų dėsniais, jų atmainomis ir tarpusaviniais santykiais. Kalbotyrinių išdavų jis beveik nemėgina susieti su kitų mokslų šakomis, pvz. archeologija, proistore, kultūros istorija ir kt., ir tuo būdu daugiau pagrįsti bei išsamiau nušviesti tų pačių kalbotyrinių duomenų kilmę, jų kitėjimą ir žymesnių atmainų priežastingumą. Pvz. iš šio veikalo beveik visai neaišku, kodėl baltų kalbos didžiu savo senoviškumu bei savotiškumu išsiskiria iš kitų indoeuropiečių kalbų, kodėl jos mažiau negu kitos ide. kalbos yra pasidariusios mišrios, kada, kuriose srityse ir su kuriomis kalbomis jos yra santykiavusios amžių glūdumoje, kurios ir kiek svetimos įtakos yra pasireiškusios baltų kalbose ir t. t. Pvz. apie priešistorinį baltų išplitimą ir jų vėlesnį įsikūrimą dabartinėse vietovėse autorius rašo daugiausia laikydamasis K. Būgos hipotezės, bet vėlyvesnieji archeologiniai tyrinėjimai rodo iš dalies ką kita ir šią hipotezę vietomis gerokai modifikuoja. Arba štai vėl autorius 70—73 psl. šiek tiek kalba apie tarpusavinius kalbinius rytinių suomių ir baltų kalbų santykius (apie suomių skolinius baltų kalbose ir atvirkščiai), bet nieko nerašo apie tarpusavines, bent senesnes, germanų bei slavų ir baltų kalbines įtakas; čia germaniškų ir slaviškų skolinių klausimai turėjo būti bent probėgšmais kiek paliesti.

Rašydamas apie grynus kalbinius dalykus, autorius apskritai rašo gana atsargiai, visados pateikia gausių autentiškų duomenų, dažnai išvadas paremia šaltiniais, ir todėl jo duodamos daugiausia santraukinės

Specchtas paskutiniame savo priešmirtiniame veikale "Der Ursprung der indogermanischen Deklination" (128 psl.) būdvardį **sveikas** jungia su slavų **svež** ir latvių **svaigs** "šviežias, fresh". Slavų **svež** (su senoviniu jat'), kilęs iš ***suoi-gjos**, gerai galėtų derėti su latvių **svaigs** (iš ***svaigas**), jei, žinoma, šis pastarasis žodis nėra vėlyvesnių laikų padaras. Slaviškos šaknies dvibalsis **oi** gali taip santykiauti su baltų **ei**, kaip lietuvių **ai** su **ie** žodžiuose **daigas** ir **diegas**, **saikas** ir **siekas** ir kt. Priebalsio **k** santykį su **g** galėtų paremti tokios grutės kaip **striukas** ir **striugus**, **titnagas** ir **titnakas** ir kt. Norint šiaip taip būtų galima susieti ir šių žodžių reikšmes. Bet, apskritai imant, ši etimologija atrodo kiek dirbtinė, todėl tenka ir ją priimti su tam tikra atsarga.

Kita, mano nuomone, taip pat abejotina yra **Dancigo** etimologija. Savo laiku **A. Brueckneris** (Archiv fuer slav. Philologie, XXXVIII 47 t.) buvo linkęs lenkų **Gdansk** kildinti iš slavų ***guda-** "miškas". Bet E. Hermanas (Nachrichten von der Akademie der Wissenschaften in Goettingen, 1941, 248 t.) su šia nuomone nesutinka ir taria šį vietovardį esant germaniškos kilmės — jį jungia su gotų istoriko Jordanio minimaja **Gothiscandza** iš ***Gutiskandia**, kuri prūsų ar slavų buvusi perdirbta į ***Gudiskana-** ar ***Gudiskania-**; ši lytis vėliau sudariusi pagrindą dabartiniam **Gdanskui**. Bet E. Fraenkelis mano visai kitaip: jo nuomone, šio vietovardžio pagrindu veikiausiai buvęs paimtas prūsų kamienas ***guda:n-**"girėnas" (dvitaškiu žymimas balsio **a** ilgumas) ir prie jo vėliau buvusi pridėta lenkiška priesaga **-isk-**, taigi **Gdansk**, kilęs iš ***Gudaniska-**, esąs sudarytas tuo pat būdu, kaip rusų vietovardžiai **Dvinsk, Minsk, Kursk** ir kt. Bet čia tuojau kyla klausimas: kodėl lenkams reikėjo iš prūsų pasiskolinti kamieną ***guda:n-** ir prie jo vėliau pridėti savo slavišką priesagą? Kodėl šaknis ***gud-** negalėjo būti pažįstama to meto lenkams ir kitiems slavams? Jeigu pajūryje, kiek toliau nuo Dancigo, randame **Gdynia**, sudaryta su slaviška priesaga **-ynia** kaip **Grudynia, pustynia** bei kt., ir A. Brueckneris prie Wartos upės dar minimas **pratum Gdanie** (1504 m.), tai netenka daug abejoti, kad šaknis **gd-** (iš ***gud-**) seniau buvo lenkų plačiau pažįstama. Dėl tos priežasties ***Gudaniska-** lengvai gali būti slaviškos kilmės. Tas faktas, kad prūsų buvo pažįstama **gudde** (t. y. **gudē**) "krūmas" šalia vietovardžių **Lendegudien, Gudynykien** ir kt. ir lietuvių kalboje yra **gudkarklis, gudobelė** "laukinė obelė" ir kt., dar nieko nepasako prieš šią nuomonę: ***guda-** arba **guda:-** (ne ***gudda:-**, kaip E. Fraenkelis 65 psl. klaidingai rašo) gali būti tokios pat baltų ir slavų bendrybės, kaip pvz. **dausa-, dūma-, garda-** ir kt.

Kaip **Gdansko**, kiek abejotina atrodo ir **žmogaus** etimologija. 104 psl. autorius sako, kad pirmoji šio žodžio dalis esanti susijusi su **žemė**, lot. **humus** ir kt., o antroji su **goti** "eiti". Formalinę darybos pusę jis pagrindžia analogija **žmo-gus: goti = at-stus: stoti** ir pirmykštę **žmogaus** reikšmę taria buvus "žeme einantysis, žemėje esantysis". Bet iš tikrųjų neviskas yra taip paprasta ir sklandu. Visų pirma gana įtartina atrodo minėtoji analogija. Sprendžiant iš mūsų žodžių darybos istorijos, senovėje **apstas** ir **atstas** yra veikiausiai buvę ne tik daiktavardžiai, bet ir būdvardžiai, tos pat rūšies, kaip **laukas, -ai** "Feld, field" ir **laukas, -a** "su balta žvaigžde kaktoje", **tyras, -ai** "tyruma" ir **tyras, -a** "neapaugęs medžiais, tuščias, plynas; grynas", **trakas, -ai** "šėlas, siutas" ir **trakas, -a** "patrakęs, pasiutęs", **ūmas, -ai** "prastas kvapas, smarvė" ir **ūmas, -a** "neišdžiūvęs, dar žalias; staigus" ir kt. Plg. dar **laikas, -ai** "Zeit, time", bet **at-laikas, -a** "atliekamas", **nuo-laikas, -a** "atspėjamas, laisvas nuo darbo", **pa-laikas, -a** "senas, nudėvėtas"; sen. liet. **plonas, -ai**, "laitas, padas, grendimas" ir **plonas, -a** "nestoras", sen. graikų **tomos** "pjūvis, nuopjova" ir **tomos** "pjaunąs" ir kt. Būdvardžiai **apstas** ir **atstas** yra dar išlikę mūsų senovinėje raštų ir iš dalies dabartinėje kalboje, pvz.: Dievas anus **apstai** papenėjo (J. Bretkūno postilėje); keliautojas iš **atsto** krašto (Juzumavičių raštų kalboje); ans mane ir **iš atsto** bijo (Gargždai) ir kt. Posakis **iš atsto** yra tos pat rūšies kaip **iš anksto, iš arto, iš tolo** šalia **ankstas** "ankstyvas", **artas** "artimas", **tolas** "tolimas" ir kt. Ilgainiui kaip **ankstas, artas, tolas**, taip pat **bjaurus, pigas, romas, vėlas, baugštas, rūgštas** ir kt. buvo daug kur paversta į **ankstus, artus, tolus, bjaurus, pigus, romus, vėlus, baugštus, rūgštus**, taip tolygiai senesnių būdvardžių **apstas** ir **atstas** vietoje galėjo atsirasti **apstus** ir **atstus**. Šitą kitėjimą dar aiškiai rodo šiokių lyčių istorija ir daryba. Pvz. būdvardį **bjauras** dar sutinkame Mažvydo katekizme, Chilinskio Biblijoje, Giedraičio N. Testamente, Aleknavičiaus Pasakose ir kt., o dabar dar jį vartojamą randame dusetiškių, salakiškių, tverečėnų ir kt. rytiečių šnektose. Žemaičių prieveiksmis **bjaurie** "bjauriame ore, esant bjauriam orui" (pvz.: kur tu eisi **tokie bjaurie**? Veiviržėnai) rodo, kad seniau ir Žemaičiuose buvo vartojamas būdvardis **bjauras**; dėl darybos plg. **bjauras: bjaurie, artas: artie, tolas: tolie** (toliese), taip pat **namas: namie, oras: orie** ir kt. Arba štai vėl dabar daugiausia mes sakome **vėlus**, bet šalia jo tebevartojame senovišką prieveiksmį **vėlai**; pats būdvardis **vėlas** dar sutinkamas senesnių raštų kalboje. Būdvardis **pigas, -a** dar apydažniai vartojamas senoviniuose raštuose; vietomis jis dar tebevartojamas ir ryt. augštaičių tarmėse šalia **bjauras, rūgštas** ir kt., nors čia pat tuojau pasako ir **bjaurus, pigus, vėlus**. Kiek plačiau sutinkama sustingusi niekatrosios giminės lytis **bepiga: bepiga** jam su tokiuo arklu art (Kupiškis); **bepiga** bagotam be pinigų (Anykščiai); **bepiga** augti jaunam berneliui pas senąjį tėvelį (Juškevičiaus dainų kalboje) ir kt.

Iš to, kas čia trumpai pasakyta, jau aišku, kad vėlyvesnis **atstus** visiškai netinka minėtajai analogijai: šalia **stoti: ap-stas, at-stas** jau daug geriau dera **dėti: klo-das, in-das, samdas, už-das** ir kt., nes tiek vienu, tiek kitu atveju priešdėlinės lytys **-sta-, -da-** gali būti dar reikšmiškai jungiamos su ilgomis veiksmažodinėmis šaknimis **sto-, dē-**. Kas kita yra **žmogus**: čia priesaga **-gu-** yra pridėta prie senesnio kamieno **žmo-**, kur savo keliu pirmykštė nykstamojo laipsnio šaknis **žm-** yra išplėsta balsiu **-o-**. Ilgainiui iš šios šaknies buvo susidaryta visa eilė tolimesnių darinių: **žmuo** "žmogus", **žmonės, žmona**, dvisk. **žmune** (Daukšos postilėje) ir kt. Dabartinėje kalboj senesnis **žmuo** beveik visur yra pakeistas vėlyvesnu **žmogumi**; toliau dėl to žr. mano "Lietuvių kalbos žodžių darybą", 296 t.

Kadangi **žmogus** yra vėlyvesnių laikų padaras ir ištisai nėra sutinkamas nei vienoje kitoje ide. kalboje, tad jo darybos lyginamai negalime nei paremti, nei įrodyti. Pačioje lietuvių kalboje jis vargiai gali būti jungtinas su **goti** "eiti". Visų pirma šis veiksmažodis yra gana siaurai vartojamas; tuo tarpu jis tėra paliudytas tik iš vienos kitos ryt. augštaičių (kupiškėnų, skapiškėnų ir kt.) šnektos. Latvių kalboje šio veiksmažodžio šaknis yra vartojama būtojo laiko lytims sudaryti, pvz. **ga:-ju** "ėjau" šalia **iemu** "einu", **iet** "eiti" ir kt. Senų senovėje ta pati šaknis dar buvo vartojama aoristui sudaryti; plg. sen. indų **a-ga:t** "ėjo" šalia dvejybinės esamojo laiko lyties **ji-ga:ti** "jis eina" ir kt., žr. Trautmann, Baltisch-slavisches Woerterbuch, 76 psl. Todėl kaikurie kalbininkai yra linkę manyti, kad **goti** kaip atskiras, savarankiškas žodis yra ne iš senų senovės paveldėtas, bet antriniu keliu išriedėjęs iš pirmykštės aoristinės šaknies. Tik čia tuojau susidaro viena sunkenybė: šalia **goti** tverečėnų tarmėje dar ran-

dame **gvoti**. Tad iš kur šalia **go- ga**lējo atsirasti gretiminė šaknis **gvo-**? Tuo tarpu tai yra dar neišaiškinta.

Iš kitos pusės lietuviai jau nuo senų senovės labai plačiai vartoja veiksmažodį **eiti**, kuris gerai pažįstamas kitoms baltų ir kaimyninėms slavų kalboms. To veiksmažodžio senumą rodo ir didelis bei įvairus tolimesnių darinių būrys, pvz. **eidinti, eiga, at-eiva, per-eiva, eiklus, eila** (lat. **iela** "gatvė"), **eimena** "tėkmė, upelis", **einis** "greitas, eiklus žmogus", **eisena, eislus** "mėgstąs eiti", **eismē** "eiga, ėjimas" ir kt. Taigi lietuviai, susidarydami savo vėlyvesnį **žmogų**, veikiau būtų galėję pasinaudoti ne veiksmažodžiu **goti**, bet **eiti**, kuris senovėj yra buvęs atematinio kamieno (**eimi, eisi, eiti, eime, eite**) ir kurio veikiamasis esamojo laiko dalyvis buvo ***ent-** (vs. vd. ***ęs, enti** "einąs, -anti").

Pagaliau, kaip daugelio kitų priesagų, taip ir priesagos **-gu-** mes apskritai negalime lengvai kildinti iš savarankiško žodžio; pvz. lig šiol dar niekas negalėjo įrodyti, kad žodžio **sūnus** priesaga **-nu-** būtų išriedėjusi iš kokio nors atskiro žodžio. O tuo tarpu neabejotina, kad priesaga **-nu**taip santykiauja su **-na-** (pvz. **berna-s, sap-na-s** ir kt.), kaip **-gu-** su **-ga-**, pvz. **padar-ga-s** "įrankis, padarynė", **sto-ga-s** "ūgis" (šalia **stoti**) ir kt. Toliau šalia išplėstinės priesagos **-aga-** turime ir **-agu-**, pvz. **mandagu-s** "dailus, patogus, taikus; padorus" šalia **mandyti** "mėginti, bandyti. Taigi ir **žmogus** savo priesagos **-gu-** kilme bei reikšme gali nesiskirti nuo **sūnus** ir kitų panašių darinių.

Visai savotiškos darybos yra **girēnas**. Kadangi priesaga **-na-** yra dažnai prijungiama prie įvairių kamienų (plg. **ūka-na-s: ūka-s, kupro-nas: kupra** ir kt.), tai Fraenkelis (65 psl.) mano, kad ir **girēnas** esąs tiesiogiai sudarytas iš **girē**; plg. **lapēnas** "lapės patinas": **lapē, pelēnas** "pelių vanagas": **"pelē** ir kt. Bet jis, man rodos, čai daro tą pačią klaidą, kaip ir H. Pedersenas, La cinquieme declinaison latine, 14, 66 psl. Visų pirma **girē** daugiausia sutinkama žemaičiuose ir pažemaitėje, todėl ji niekuo nesiskiria nuo terminių lyčių **dvasē, valē**, kurios, be abejonės, yra vėliau atsiradusios senesnės **dvasios** ir **valios** vietoje. Kaikuriose žemaičių tarmėse dar ir dabar vs. vietininkas tebesakomas **giriuo** iš **girioje, jaujuo** iš **jaujoje** šalia vs. vd. **jauje** (galūninis **e** yra siauras ir trumpas garsas tarp **e** ir **i**), km. **jaujes**. Tai rodo, kad dar neseniai ir pačių žemaičių buvo gerai pažįstama **giria**, kuri vėliau fonetiškai buvo paversta į **gire**. Kiti lietuviai daugiausia yra išlaikę **girią**. Kilimo šis žodis veikiausiai yra kilęs iš kamieno **giri-** (plg. sen. indų **giri-** "kalnas") ir ilgo kamiengalinio **-a-**, visai panašiai, kaip **marios** iš **mari-a** (plg. gotų **mari-saiws** "jūra", galų vietovardis **Mori-dūnum**, lot. **mare** iš ***mari** ir kt.), taip pat **atakia** "keršta**s**" iš ***at-aki-a : aki-s, Ančia** "upė" iš ***anti-a: anti-s** ir kt. Taigi **girēnas** visų pirma jungtinas su senesne **giria**, ne **girē**; plg. dar: **mošēnas** "vyro sesers vyras": **moša, tetēnas** "tetos vyras": **teta, varnēnas** "jaunas varniukas; špokas": **varna** ir kt. Tačiau **girēnas** ir kiti šios priesagos dariniai buvo pradėti daryti ne iš balsinių, bet iš priebalsinių kamienų. Pvz. šalia **telias** seniau yra buvęs dar priebalsinis kamienas **telēn-**, visai panašiai, kaip kad prūsų šalia **maldian** "kumelys" yra buvęs kamienas **malden-**, iš kurio vėliau su priesaga **-ikis** buvo sudarytas **malden-ikis** "vaikas". Šitas prūsų **malden-** visai sutinka su slavų ***molden-**, iš kurio yra sudarytas rusų **moloden'-kij**, serbų **mlade** (iš **mladę**) ir kt. Priebalsinį kamieną ***telēn-** (***telen-**) dar rodo slavų **telę** (ds. **telę-t-a**), rusų **telen-ok** (taria **telionok**) ir kt. Iš šito priebalsinio kamieno ***telēn-**, pridėjus dar kamiengalį **-a-**, buvo sudarytas baltų ***telēna-** (latvių **telēns** "teliukas") šalia **telias** (lat. **tel'š** iš ***teljas**). Kamienas ***telēn-** taip santykiauja su ***telja-**, kaip ***maldēn-** (***malden-**) su ***maldja-**. Tuo būdu šalia **giria** galėjo būti sudarytas ir **girēnas**, šalia **varna** galėjo atsirasti **varnēnas** "varniukas; špokas" ir kt. Ilgainiui su priesaga **-ēna-** buvo sudaryta ypač daug giminystinių ir vietovinių pavadinimų, pvz. **brolēnas, mošēnas, tetēnas, Babrungēnai, Darbēnai, Kurtuvēnai, Veiviržēnai**, taip pat **kupiškēnas, ragainēnas, tilžēnas**, pavardės **Girēnas, Kalnēnas, Kalvēnas, Ragēnas** ir kt.

Priesagos **-ēna-** darinių perėjimą nuo priebalsinio kamieno į balsinį dar rodo mūsų įvairūs vietovardžiai, pvz. Tverečiaus apskrities kaimas **Bobēnys** šalia vėlyvesnio pakaito **Bobēnai** (plg. **Kēdainys** ir **Kēdainiai**) ir kt. Senovinėje slavų kalboje šios rūšies dariniai daugiskaitoje dar tebebuvo priebalsinio kamieno, pvz. **slovene** "slavai", **samarene** "samariečiai" (skiemenys **ve, re** turėjo slavų jat' iš ilgo ē) šalia ds. vd. **kamene** = **akmenes** ir kt. Dėl to toliau plg. W. Vondrak, Vergl. slav. Grammatik² I 543, Fr. Specht, Zeitschrift fuer vergl. Sprachforschung LIX 242, 251, mano "Lietuvių kalbos žodžių daryba" 238 t.

Ilgainiui, kai priesaga **-ēna-** buvo pradėta plačiau vartoti ir jos darinių skaičius žymiai padidėjo, galėjo būti vienas kitas darinys su šia priesaga vėliau iš analogijos ir kitokiu būdu sudarytas, būtent — primiršus pirmykštę darybą, galėjo būti **priesaga -na-** pradėta dėlioti ir prie **ē-** kamieno žodžių; pvz. **balēnas** "balta mediena, brazdas", **pelēnas** "pelių vanagas", **rykštēnas** "varža" ir kt. gali būti kilę iš ē- kamienų **balē-** (plg. **balē-ti** "baltėti"), **pelē-** (plg. **pelē-jai, pelē-siai, pelē-ti**), **rykštē-**, visai panašiai, kaip pvz. **vilnonas** yra sudarytas iš **vilno-** (vd. **vilna**) su priesaga **-na-**, **ratanas** iš **rata-** ir t. t.

Šitomis savo keliomis platesnėmis kritiškomis pastabomis aš visai nenoriu sumažinti prof. E. Fraenkelio didžiai svarbaus viso leidinio, — ne, aš tuo būdu noriu tik pabrėžti, kad darybiniai arba etimologiniai lietuvių ir kitų baltų kalbų klausimai kartais yra daug painesni, negu iš pradžios atrodo. Tačiau, tai darydamas, aš taip pat turiu pažymėti, kad šis autoriaus darbas yra ne tik puikus, kondensuotas informacinis šaltinis moksliškai su baltų kalbomis susipažinti, bet tuo pat metu jis iškelia aikštėn ir daugybę įdomių baltologinių problemų. Pvz. 219-21 psl. jis linkęs drauge su italų kalbininku Bonfante manyti, kad **Baltijos** jūros pavadinimas esąs iliriškos kilmės — susijęs su **bala, balas** "baltas" ir kt. 29 psl. jis įdomiai mūsų būdvardžių aukščiausio laipsnio priesagą **-iausias** jungia su graikų priesaga **-eus**, kuri būdavo kartais pridedama prie aukščiausio laipsnio priesagos **-istos**, pvz. **aristeus** iš **aristos** "geresnis" ir t. t. Ypač įdomu ir naudinga pasiskaityti tai, ką jis 23—50 psl. rašo apie prūsų kalbą. Šito skyriaus turėtų nepamiršti ypač tie, kurie turi kreivą supratimą apie šią seniausią baltų kalbą. Žodžiu, kiekvienas, kas nepatingės su šiuo veikalu susipažinti, turės nemaža orientacinės ir mokslinės naudos.

Pr. Skardžius

• Profesorių Draugijos naują valdybą sudaro: A. Gylys — pirmininkas, K. Žalkauskas — vicep., P. Jonikas — sekretorius, V. Viliamas — iždininkas, D. Krivickas — valdybos narys.

• Dr. A. Salys, dirbąs Pennsylvanijos Universitete slavistikos ir baltistikos katedroje, pakeltas į asso. profesorius. Tuo pakėlimu prof. Salys gavo nuoaltinę profesūros vietą.

• Prof. Mykolas Biržiška parašė knygą "Tremtinio galvojimai apie tautą".

• Dr. K. Matulaitis su prof. Z. Ivinskiu planuoja leisti Lietuvos istorijos dokumentus, rastus Vatikano ir jėzuitų archyvuose. Prof. Z. Ivinskis ištyrė, kad Florencijoje, Medici archyvuose, yra nemaža medžiagos iš mūsų istorijos.

RELIGINIS GYVENIMAS

IŠ ANAPUS

Hector Stampini savo metu yra parašęs šitokį prasmingą ketureilį, liečaintį didžiuosius mirusiuosius:

"Morte obita, mortem vitarunt
[tempus in omne
Dum stabunt Alpes et mare
[Thybris alet.
Mentibus in nostris vivent, se-
[rique nepotes
Marmore in aeterno nomina
[sancta legent".

"Mirdami jie išvengė mirties visiems amžiams, kol stovės Alpės ir kol Tiberis maitins jūrą (savo vandenimis). Jie gyvens mūsų sielose ir tolimi mūsų anūkai skaitys šventus vardus amžiname marmore". Iš tikro, didieji žmonės mirtimi pasidaro nemirtingi. Mirtis atskleidžia juos, mūsų akims, ir nesykį paslėpta jų būtybė pasidarė šviesi pasauliui. Todėl ir jų prisiminimas yra sykiu mūsų atsigaivinimas šių viršūnių papėdėse. "Aidai" tad stengsis kartas nuo karto priminti savo skaitytojams didžiuosius mirusiuosius, kad tuo būdu jų pavyzdys mus nušviestų aptemusiame mūsų kelyje. Red.

PARYŽIAUS KARDINOLAS — SUHARD

Kas yra skaitęs prancūzų jėzuito H. Lande knygą "Kristus priemiestyje", negalėjo nesuvirpėti šiurpu dėl prancūzų katalikų apsileidimo prieš pirmąjį pasaulinį karą. Anie metai buvo spartaus prancūzų sostinės augimo laikas. Paryžius augo dienomis. Šimtai tūkstančių žmonių statėsi namus, miesto valdyba tiesė gatves ir vedė tramvajų bei traukinių linijas. Susikūrė įvairios zonos, kurios buvo pilna krautuvių, smuklių, įstaigų, landynių. Vieno tiktai dalyko ten trūko: **bažnyčių ir kunigų**. Šie atėjo paskiausiai, kada į šiuos priemiesčius ir užmiesčius jau buvo įkėlę kojas komunizmas, ateizmas, nuodėmės ir abejingumas. Bažnyčias statyti ir parapijas kurti Paryžiaus didžiuliuose priemiesčiuose pradėta tiktai po 1920 metų. Didelių nuopelnų čia turi kard. Verdier. Jis, būdavo, pasikviečia kunigą, paima Paryžiaus planą ir parodo, kurioje vietoje šis kunigas skiriamas klebonu. Kunigas važiuoja tramvajum valandą, pusantros, išlipęs dairosi: jokio bažnyčios bokšto, jokios klebonijos, jokio pažįstamo parapijiečio. Misijų kraštas tikriausia ir tiesiogine šio žodžio prasme. Ir kunigas pradeda kurtis. Jis susiranda kokią pašiūrę, kurioje laiko pamaldas; susiranda pastogę, kurioje įsirengia kleboniją. Pirmieji susidomi vaikai; jie, žinoma, kunigo nėra savo amžiuje matę ir visi nekrikštyti. Kunigas pradeda juos mokyti katekizmo, be abejo, žaisdamas su jais. Paskui ateina motinos, atneša kunigėliui šį tą; galop pasirodo ir tėvai. Šitaip dygo bažnyčia po bažnyčios. Kard. Verdier savo gyvenimo gale jau galėjo suskaityti 150 tokių priemiestinių Paryžiaus parapijų. Kas buvo apleista natūralaus išsivystymo eigoje, reikėjo pavyti ir atkovoti vajaus keliu.

1949 m. geg. 30 dieną miręs Verdier įpėdinis kardinolas S u h a r d tęsė toliau apaštalavimo darbą. Paėmęs į savo rankas tikėjimo vairą šalyje, kuri, besididžiuodama esanti vyriausioji Bažnyčios duktė, virto tikru misijų kraštu, kardinolas Suhard gerai suprato, kaip yra pavojinga manyti ir gyventi taip, tarsi pasaulis jau būtų amžinai Kristui laimėtas. Jis suprato, kad **misijonieriavimas yra amžinas krikščionies uždavinys**, vistiek ar jis gyventų Patagonijoje ar Senos pakrantėse prie Notre Dame. Todėl visos kardinolo Suhard pastangos ir ėjo šia linkme. Paskelbęs, kad Prancūzija yra misijų kraštas, jis ir elgėsi taip, kaip misijose. Misijoms jis auklėjo kunigus, misijoms organizavo Katalikų Akciją, misijoms taikė savo ganytojinius laiškus. Ir jo rūmai ir jo dvasia buvo atdari kiekvienam, kas tik buvo jo reikalingas. Kai telefonu ir laiškais žmonės prašydavosi priimami, jis atsakydavo: "Ateikite, kada tik jums patinka: anksti rytą, šeštadienį popiet ar po vakarienės. Paryžiaus kardinolas savo darbų tvarką pritaikys prie jūsų galimybių". Ir eidavo pas jį visi. Ir visų jis išklausydavo. Jis išklausydavo priekaištų ir pasiūlymų, skundų ir prašymų, rūpesčių ir vilčių. Nė vienas neišeidavo nesujaudintas, nesukrėstas, nepatrauktas. Kardinolas trokšte trokšdavo būti su savo ganomaisiais. Jis nesykį prikaišiodavo kunigams: "Mano kaip arkivyskupo gyvenimas mane atitveria nuo žmonių, nuo tų milijonų kančių, vilčių, nuodėmių ir dorybių. Todėl jūs turite man pagelbėti, mane painformuoti, mane supažindinti. Kaip aš galiu būti miesto sargas ir geras ganytojas, jeigu jūs man nepadėsite pažinti savo avelių. Jūs esate atsakingi už mano vyskupo pareigas, už mano dieceziją. Ar jūs tai žinote?"

Todėl kardinolas ir stengėsi palaikyti santykius su visais. 1948 m. gruodžio mėn., švenčiant kardinolo auksinį kunigystės jubiliejų, prie jo stalo sėdėjo 300 pasauliškių, tarp jų 10 darbininkų, atėjusių tiesiog iš savo darboviečių paskubomis su savo ryšuliukais ir kavinukais. Ir darbininkai nė kiek nesivaržė. Jie linksmi spaudė kardinolui ranką ir šnekučiavo su juo, nes žinojo, kad kardinolas yra jų tėvas. Jam mirus, viena darbininkė senutė atbėgo į namų virtuvę ir sušuko kitiems: "Ar žinote, tėvelis Suhard mirė!". Šiuose žodžiuose telpa visa Paryžiaus kardinolo žmogiškoji charakteristika.

Jo nusistatymas Katalikų Akcijos atžvilgiu buvo nepaprastas. Žinodamas, kad Kat. Akcija yra pasauliškių dalyvavimas hierarchijos apaštalavime, jis reikalavo griežto pasidavimo hierarchijos valiai ir intencijos grynumo. Tačiau kai šie dalykai jam buvo aiškūs, jis davė pasauliškiams visišką veikimo laisvę. "Atsiminkite, sakydavo jis jiems, kad jūs esate gavę savo luomo malonę ir galią spręsti apie savo apaštalavimo būdus. Kol neliečiate Bažnyčios gyvenimo liturginių, dvasinių, kanonių ar dogmatinių įsakymų, jums nėra reikalo manęs klausti ar prašyti leidimo. Argi jūs nesate gavę šv. Dvasią? Kam gi tarnauja jūsų krikštas ir sutvirtinimas?" — Todėl kardinolas nesykį pats skatino Kat. Akcijos darbininkus imtis naujybių, kurti naujų vertybių, o ne tik senąsias atnaujinti ir pamėgdžioti. Garsiajame savo 1947 m. gavėnios laiške kardinolas sako, kad "Kat. Akcija nėra kažkas užbaigta, bet ji visados tampa. Ji yra nuolatos **in via**. Ji nepaliaujamai persvarsto savo **metodus**, palygina savo laimėjimus, žvelgia į ateitį". Ir truputį žemiau: "Mūsų kartai tenka garbė, kad ji suprato, jog nauja žmonijos padėtis reikalauja ir naujų apaštalavimo kelių bei priemonių". Jis metė šūkį neužsiskleisti nuo žmonių, nepasitenkinti tik tuo, kad mes turime tiesą, bet nešti ją bei rodyti ir kitiems. Kardinolas Suhard pirmutinis šį katalikų norą užsidaryti minėtame laiške pavadino "Taboro gundymu", prisimindamas, kaip šv. Petras susižavėjo Kristaus persikeitimu ir pasiūlė pa-

VISUOMENINIS GYVENIMAS

NE VIENAIS DOLERIAIS TAUTA GYVA...

Prisikėlimo dienai skirtasai "Draugo" numeris atnešė ne velykinio džiaugsmo, o liūdną ALTo Vykdomojo Komiteto instrukciją pastovaus mokesčio sistemai įgyvendinti ir vykdyti. Vėliau skaitėme tą pačią instrukciją ir kituose visuose laikraščiuose. Pavadinome šią instrukciją liūdna, nes ji verčia mus vėl dar kartą grįžti prie **Pasaulio Lietuvių Bendruomenės** klausimo. Nemalonu grįžti prie tų pačių klausimų. Bet tokia jau žurnalisto dalia: kelti balsą tol, kol kuris klausimas pagaliau išjudinamas iš mirties taško.

Kaip visi gerai tebepamename, ALTo suvažiavimas, įvykęs pernai metų lapkričio 17—18 d. d. New Yorke, įpareigojo Vykdomąjį Komitetą perorganizuoti šią organizaciją taip, kad ji galėtų vykdyti ir bendruomenines funkcijas. Dvejopu jausmu sutikome šią žinią. Iš vienos pusės, nudžiugome, kad Pasaulio Lietuvių Bendruomenės idėja atrodė galų gale laiminti ir tuos, kurie iš pradžių jai priešinosi. Iš antros pusąs, kėlė rūpesčio, kad šios didelės idėjos vykdymas patenka į tokias rankas, kurios iš pradžių kratėsi nuo jos. Todėl mūsų bendradarbis ir perspėjo šio žurnalo pirmame numeryje: "**Nėra sėkmingesnės priemonės bet kuriai idėjai išduoti, kaip pačiam perimti jos vykdymą, kai matai, jog kitos išeities nebėra**". Galėjo tada šis perspėjimas pasirodyti kaltas perankstyvu skepticizmu. Deja, šiandien jis pasirodo tik skaudžiai teisingas. Minėtame suvažiavime gautąjį įpareigojimą persiorganizuoti į Amerikos Lietuvių Bendruomenę ALTO Vykdomasis Komitetas išsiaiškino tik kaip pavedimą "įgyvendinti pastovaus mokesčio Lietuvos laisvinimo reikalams sistemą, kurios tikslas yra patikrinti Lietuvos išlaisvinimui dirbantiems veiksniams galimai pastovesnes pajamas". Taip skelbia ALTo Vykdomojo Komiteto atsišaukimas, kuriuo skelbiama imnėtoji instrukcija pastovaus mokesčio sistemai įgyvendinti ir vykdyti.

Čia ir pasirodo, kad peranksti buvo džiaugtasi, jog pagaliau ir ALTo vadovaujantieji vyrai suprato Pasaulio Lietuvių Bendruomenės idėją. Deja, tenka konstatuoti: Pasaulio Lietuvių Bendruomenės idėja nėra išsemta ir negali būti išsemiama tik pastovaus mokesčio Lietuvos laisvinimo reikalams sistemos įvedimu. Be abejo, nė vienas nekeliame klausimo, kad visų mūsų pareiga organizuoti Lietuvos laisvinimą ir sudaryti šiai akcijai reikalingą piniginę atramą. **Bet permaža rūpintis tik Lietuvos laisvinimu ir nematyti mūsų pačių tautinio žlugimo.** Pasaulio Lietuvių Bendruomenės idėja apima ir ALTo uždavinius, bet dabartiniai ALTo uždaviniai neišsemia Pasaulio Lietuvių Bendruomenės idėjos. Ligšiolinis ALTas tesirūpino tik politiškai diplomatine akcija Lietuvai laisvinti, nes šiam uždaviniui jis ir buvo suorganizuotas. Bet Pasaulio Lietuvių Bendruomenė šią akciją nori atremti į neišsenkamą jos versmę — mūsų pačių tautinės gyvybės išlaikymą.

Reiškiame visą pagarbą seniesiems išeiviams bei jų vadams už jų rūpestį Lietuvos laisve. Bet negalime nepastebėti, kad pro rūpestį Lietuva buvo užmirštas rūpestis savimi pačiais — gyvos lietuvybės pačiuose išeiviuose išlaikymu. Užtat ir turime skaudžiai konstatuoti, kad, nežiūrint visų organizacinių pastangų, radome čia lietuvybę bemirštančią, nes besibaigiančią su ta karta, kuri dar nepajėgė gimtosios kalbos užmiršti. Galime čia būti perspėti: nesiimkite mūsų teisti, nes ir jūsų pačių laukia tas pats likimas. Turime tačiau atsakyti: sutinkame, kad ir mūsų pačių laukia tas pats likimas. Bet kaip tik užtat, turėdami prieš akis tą pamoką, kuria yra senoji emigracija, norime šiam likimui pasipriešinti, iš čia ir kilusi Pasaulio Lietuvių Bendruomenės idėja, šaukianti visus lietuvius budėti tautinės gyvybės savyje išlaikymui. **Jei bus mumyse gyva tautinė sąmonė, tai savaime rūpinsimės ir Lietuvos laisve. Bet jei patys žūsime savo tautai, tai išblės mūsų rūpestis ir Lietuvos laisve.**

Rūpestis Lietuvos nepriklausomybe ir rūpestis mūsų pačių tautine gyvybe nėra vienas antram priešingi. Tai aišku, kaip saulė. Lygiai nieku būdu nėra priešingybės tarp ALTo pasiimtųjų uždavinių ir PLBės tikslų. Ir tėra nesusipratimas, kad PLBės organizavimas čia turėjo atsidaužti į ALTo opoziciją. Nelaimė tebuvo, kam iš karto ALTas be reikalo įžiūrėjo pavojų, lyg jis būtų norimas paneigti. **ALTo vykdomi uždaviniai nekvestionuojami. Bet lygiai ir ALTas neturi teisės kvestionuoti Pasaulio Lietuvių Bendruomenės, nes jis neapima visų uždavinių, kurie mums šiandien aktualūs.** Juk, ir savojo pastarojoje instrukcijoje ALTo Vykdomasai Komitetas įsakmiai pažymi, kad siūlomasai pastovus mokestis skiriamas Lietuvos laisvinimo reikalams. Betgi lygiai pastovaus mokesčio laukia ir tos visos lietuviškosios veiklos sritys, kurias turėtų apjungti Kultūros Fondas. Šisai mokestis dar iš nieko šiandien nerenkamas. Bet tai ir yra ženklas, kad niekas ligšiol organizuotai ir nesirūpina mūsų tautinės gyvybės išlaikymo akcija. O ši akcija lygiai gyvybinės svarbos, kaip ir ALTo vedamoji diplomatiškai politinė Lietuvos laisvinimo akcija.

Žinoma, galėjo būti ir dabartinis ALTas perorganizuotas į Amerikos Lietuvių Bendruomenę. Pakako tam praplėsti dabartinius ALTo uždavinius ir dabartinę ALTo organizacinę struktūrą. Bet, kaip iš paskutinės jos instrukcijos matyti, dabartinė ALTo vadovybė iki šiai dienai tebėra nesupratusi, ko nori Pasaulio Lietuvių Bendruomenė. Liūdnas būtų supratimas, jei būtų manoma, kad visa PLBės prasmė slypi tik pastovaus mokesčio sistemoje . . .

. . Jeigu viena prasmė kalbamoji

---

sistatyti ant kalno tris palapines, užmirštant visą likusįjį neperkeistą pasaulį. Skaudus, pradžioje minėtas, Paryžiaus priemiesčių pavyzdys rodo, kaip teisingi yra karinolo žodžiai, kad nereikia nuo žengiančio gyvenimo atsiskirti ir užsidaryti, nes greitai galima jo nepasivyti. Prancūzija ir šiandien jo dar nepasiveja, nors pastarieji hierarchai ir deda tiesiog milžiniškų pastangų atitiesti tam atsiraukimui, kuriuo buvo nusidėję jų pirmatakai. Kardinolas Suhard yra viena iš tų asmenybių, kurios bažnytiniam Prancūzijos gyvenimui yra padarę daugiausia įtakos. Visa Suhard gyvenimo bei veikimo programa galima išreikšti jo paties žodžiais, kuriuos jis parašė minėtajame savo laiške: "Pasaulis reikalauja Bažnyčios savo gyvenimui; Bažnyčia reikalauja pasaulio savo augimui ir savo atbaigimui". Palenkti tad pasaulį Bažnyčiai ir Bažnyčią įvesti į pasaulį ir buvo pagrindinis kardinolo Suhard uždavinys.

A. Jasm.

ALTo Vykdomojo Komiteto instrukcija mus ir nuliūdino, tai antra prasme ji, regis, pagaliau įneša senai laukto aiškumo. **Suprantame šią instrukciją kaip ALTo vadovybės atsisakymą nuo reikštos pretenzijos persiorganizuoti į Amerikos Lietuvių Bendruomenę.** Jeigu anksčiau vis nusikalstamai delsėme su PLBēs organizavimu JAV-ėse, dabar yra laikas nieko nebelaukti. Šnairavome anksčiau į vietines pastangas susiorganizuoti į PLBēs skyrius. Dabar jau laikas šias visas vietines pastangas sutelkti draugėn ir tuo būdu pagaliau baigti PLBēs sabotažą.. Didelis vaidmuo dabartinėje padėtyje teko neseniai New Yorke įvykusiame tremtinių suvažiavimui iš rytinių Atlanto pakraščių.

Buvo pagrįstai rūpinamasi, kad PLBē neliktų tik tremtinių organizacija. Netenka šio rūpesčio atsisakyti nē dabar. PLBē turi apjungti visus lietuvius. Bet jei vienur ar kitur atsiras žmonių, kurie nesupras jos prasmės, dėl to dar netenka jos iš viso atsisakyti. Kraštutiniausiu atveju: jeigu čia, JAV-ėse, bendruomeninio ssuiorganizavimo imtųsi ir vieni tik tremtiniai, vistiek jo turi būti imamasi, kol dar nevėlu. Jeigu senosios mūsų išeivijos vadai palaimintai tiki, kad jų organizacinės veiklos metodai yra nepakeičiami, likime jiems dėkingi už visas jų dėtąsias pastangas. **Niekada tačiau dėkingumas neturi likti aklumu.** Gerbdami visas intencijas ir visas pastangas, negalime nematyti, kad tautinės gyvybės išlaikymas svetur reikalauja kitų metodų ir kitos dvasios. Nepakeis dabartinės padėties tik pastovaus mokesčio sistema. Kuri gi organizacija gali būti gyvastinga, jei jos nariai tebus susieti tik šia sistema? Ne ta pagrindinė blogybė buvo, kad nebuvo pastovaus mokesčio sistemos. Pagrindinė blogybē buvo, kad visa akcija buvo nukreipta tik į centrus. Tas suprantama: tai politinei akcijai vesti, kurią veda ALTas ar VLIKas, reikia specialių žmonių ir specialių centrų. Bet vargas, jei visi kiti jaučiasi visa padarę rinkliavinės duoklės atidavimu.

Pastovaus mokesčio sistema bus reikalinga ir PLBei. Ir dar daugiau reikalinga, nes ir pačių mokesčių bus dar daugiau reikalinga. Reikia pinigų VLIKui, reikia jų ALTui. Bet reikės jų ir mūsų kultūrinei akcijai sugyvinti bei organizuoti. Bet pagrindinis dalykas bus ne pačius mokesčius surinkti, o **sutelkti žmones skausmu dėl žūstančios lietuvybės— ir čia, ir tėvų žemėje. Tas, kuriame šis skausmas bus gyvas, nežus. Bet reikia šį skausmą žadinti.**

R. K. Saulius

LIETUVYBĖ IR AMERIKONIZMAS

Clevelando ateitininkų klubo studijų sekcija savo trijuose paskutiniuose posėdžiuose nagrinėjo Juozo Girniaus straipsny "Tautinės moralės pagrindų beieškant" iškeltą visiems lietuviams aktualų klausimą (1950 m. "Aidai" Nr. 2).

Buvo pritarta autoriaus minčiai, kad politinis realizmas, tai yra pažiūra, jog laikas veika mūsų naudai, jog bolševikinė priespauda ilgai netruks ir mes greit grįšime į laisvą Lietuvą, yra pavojingai trapus ir netikras pagrindas tautinei moralei remti. Todėl buvo sutikta su autoriaus siūlymu atremti tautinę moralę į tautinį idealizmą, laikant tokiu idealizmu karštą ir veiklų tikėjimą į lietuvybę, kaip į nepakeičiamą vertybę, ir iš čia einantį nepalaužiamą pasiryžimą ugdyti šios vertybės išviršines apraiškas ir gaivinti jas tų lietuvių tarpe, kur jos jau apgeso. Tiek minėto straipsnio autoriaus, tiek pasitarimo dalyvių nuomone, šitaip pagrįstas tautiškumas ne taip greit galėtų susilaukti nusivylimo, nes čia būtų pasitikėta tik savom pastangom kurti tam tikrą tikrovę, o ne vien tiktai išorinėmis aplinkybėmis, būtent spėjamai susidarysiančia mums palankia politine konsteliacija.

Nagrinėjant toliau kalbamą klausimą, buvo pareikšta susirūpinimo, kad toji lietuvybės vertybē, į kurią norime atsiremti, atlaikytų amerikonizmo nemenką spaudimą. Žemiau paduodamos svarbiausios iškeltos ta proga lietuvybės ir amerikonizmo santykių klausimu mintys.

Iš nusistovējusios tradicijos lietuvybę mes suvokiame kaip tam tikras savitas gyvenimo formas, gyvenimo stilių, kuris yra mums mielas ir kurio grožiui mūsų širdis yra atvira. Bet, norime to ar nenorime, mus kas dieną nepastebimai veikia ir amerikoniškas gyvenimo stilius. Nors tas stilius yra mums pradžioje neįprastas, tačiau mes atidarome jam bent mažą kampelį mūsų širdyje jau vien dėl to, kad turime mokytis anglų kalbos, prie jos priprasti ir su laiku pajusti ir šios kalbos dvasią. Mums prietaringai manant, kad šie du stiliai yra visai priešingos, nesuderinamos, viena kitą išskiriančios gyvenimo formos, visur apie mus kunkuliuojantis amerikonizmas ras vis daugiau vietos mūsų širdyje, kol antroj ar trečioj kartoj visiškai nugalės. Yra tikras dalykas, kad tautinis idealizmas, padėtas tautiškumo pagrindan, apsaugotų mus nuo staigios katastrofos, kuri gresia mums, kai mes savo tautiškumą remiame tik tikėjimu, kad netrukus bolševizmo vergija sugrius. Tačiau nėra tikra, kad nuo lėto nutautimo ir tautinis idealizmas mus apsaugos. Norėdami tą grėsmę pašalinti, turėtumėm visų pirma grąžinti lietuvybei jos pirmykščią prasmę, kad ji būtų mums ne tiktai viena iš daugelio gyvenimo formų, kurios eventualiai gali apgaubti tą ar kitą turinį, bet kad ji spindėtų ir tam tikru pasaulėžiūriniu nusiteikimu, kad ji taptų tokia, kaip ją išgyvendavo mūsų kaimo moterismotina, kuri išsaugojo tą vertybę sunkiais pereitojo šimtmečio priespaudos laikais.

Tad turėtumėm įsisąmoninti, kad lietuvybė mums yra mūsų tautos dvasios apraiška gērio ir grožio srityje, kaip ji atsispindi mūsų tautosakoje, ir kad todėl negalima nematyti lietuvybės aspekto, kuris šią vertybę ir vainikuoja. Į šitokį pagrindą atremtas mūsų tautiškumas ne tik negalėtų būti pavaduotas jokio pasaulėžiūrinio turinio neturinčio amerikonizmo, bet ir būtų pajėgus atsilaikyti prieš besiveržiantį iš Rytų materializmą, kuris, kaip pasaulėžiūrinis turinys, gali būti ideologiškai atremtas tik kito priešingo turinio, bet anaiptol negali būt atremtas nors ir žavia bei gražia, bet jokio pasaulėžiūrinio turinio neturinčia gyvenimo forma.

Smulkiau gretindami lietuvybę ir amerikonizmą, matome, kad abu šie reiškiniai yra išgyvenami kaip žmonių solidarumas visai skirtingose srityse: lietuvybē yra solidarumas, kuris remiasi lietuvių tautos savitomis gērio ir grožio formomis, sudarančiomis tam tikrą tautišką gyvenimo stilių. Amerikonizmas yra solidarumas, atremtas į piliečio ir valstybės santykių išorines formas, kurios patikrina piliečiui jo iniciatyvos ir veiklos laisvę ir kurios sudaro amerikonišką gyvenimo stilių. Trumpai tariant, lietuvybē yra tautinis, o amerikonizmas politinis solidarumas.

Negalima nematyti, kad kalbamiestiliai reiškiasi gyvenimo priešingais nusiteikimais: amerikonizmas yra stipriai nudažytas prakticizmo dvasia ir išdidumu dėl savo didelių šioj srityje laimėjimų, o lietuvybė lieka apgaubta romantiško amžinųjų gērio ir grožio vertybių ilgesio. Tačiau tie priešingi nusiteikimai tik iliustruoja gamtinį ir dvasinį pradą žmogaus prigimtyje, kurioje eina amžina kova už žmogaus žmoniškumą. Todėl tas mūsų emigrantų neišvengiamai pasisavinamas amerikoniškas prakticizmas negali pavaduoti lietuviško amžinųjų vertybių ilgesio, bet, priešingai, jisai to ilgesio turi būti įprasmintas ir virsti keliu, vedančiu į aukščiausią žmogaus tikslą — į jo moralinį tobulėjimą, kitaip tariant, į žmogiškumą. Taigi, nežiūrint prie-

šingų savo nusiteikimų, amerikoniškas ir mūsų tautinis gyvenimo stilius ne tik vienas kito neišskiria, bet, priešingai, gali ir turi sudaryti gražią sintezę lietuvio širdyje.

Čia tenka pastebėti, kad skirtingi gyvenimo stiliai negali sugyventi žmogaus širdyje tik tuo atveju, kai jų turiniai yra vienodi, bet reiškiasi skirtingomis formomis, kaip kad įvairūs tautiniai stiliai, arba kai jų turiniai yra griežtai priešingi, kaip kad Rytų komunizmo ir Vakarų demokratijų politiniai stiliai.

Lietuvybė ir amerikonizmas šiuo atžvilgiu labai gražiai derinasi, nes jų turiniai yra visai skirtingi, bet nei kiek vienas kitam nepriešingi: lietuvybės turinys yra gėris ir grožis, amerikonizmo turinys yra tokie piliečio ir valstybės santykiai, kurie anaiptol neprieštarauja gėrio idealui. Todėl nestebėtina, kad atvykę į USA lietuviai tremtiniai yra nusiteikę, kol jie gyvena Amerikoje, būti visais atžvilgiais nuoširdžiais ir lojaliais USA piliečiais ir patrijotais. Tas patrijotiškumas visai neįpareigoja jų savęs nuskurdinti, išsižadant lietuvybės, kuri, kaip minėjome, negali būti pavaduota pasaulėžiūrinio turinio neturinčio politinio solidarumo, koks yra amerikonizmas. Priešingai, pamilęs savitą gėrio ir grožio apipavidalinimą, lietuvis darosi nepaprastai vertingu USA patrijotu, ypačiai šiuo Vakarų ir Rytų kultūrų grumtynių metu.

Reikia labai apgailestauti, kad senesniosios imigracijos Amerikos lietuviai dažnai neperteikdavo savo vaikams lietuvybės ir juos šiuo atžvilgiu skaudžiai nuskurdindavo vien tiktai dėl prietaringo įsitikinimo, kad lietuvybė ir amerikonizmas yra nesuderinami lietuvio širdyje ir kad lietuvybė be jokios skriaudos lietuviui gali būti pavaduota amerikonizmo.

Diskusijose dalyvavo: Balčiūnas, Barzdukas, kun. Cukuras, Damušis, Graužinienė, Gravrogkas, kun. Širvaitis, Staniškis, Tamulionis, Venclova ir kiti.

Clevelando ateitininkų klubo studijų sekcijos nariai tikisi, kad ir kiti ateitininkų sambūriai taip pat padiskutuos čia iškeltą klausimą ir tuo būdu paruoš dirvą ateinančių metų ateitininkų suvažiavimui pasiekti aiškaus kalbamu klausimu nusistatymo.

Kadangi nuo to, kokia pažiūra amerikonizmo ir lietuvybės santykių klausimu įsigalės mūsų emigrantų tarpe, priklausys lietuvybės Jungtinėse Amerikos Valstybėse likimas, jos išsilaikymas ir gal net naujas pražydimas, ar, priešingai, tolimesnis lėtas, kaip ir iki šiol, jos nykimas, tai yra būtina, kad ir kitos lietuviškos organizacijos neliktų abejingos iškeltam čia klausimui.

Skandinavas

PIRMIEJI ĮSPŪDŽIAI KOLUMBIJON ATVYKUS

Į Kolumbiją emigruojama individualiai. Čia IRO kitaip globoja DP: daug žmoniškiau elgiamasi su išvykstančiais, emigracinė procedūra daug švelnesnė ir pati kelionė nereikalauja aklo paklusnumo ir nėra priverstinų darbų.

Kelionė tęsėsi 18 dienų laivu. Atvykstama dažnausiai į Buenaventūros arba į Barranquillos uostą, iš kur lėktuvais pasiekia savo paskyrimo vietą; Bogotą arba Medeliną. IRO atlydi iki miesto centro ir tuo IRO globa baigiasi. Lietuviai nelieka be globos. Kolumbijoje yra sudarytas lietuvių bendruomenės komitetas. Į centrinį komitetą įeina kun. Nikodemas Saldukas, kun. Tamošiūnas ir Dr. Sirutis. Su kun. Tamošiūno vardu ir globa susiduria gyvenantys Medeline. Dr. Sirutis yra vienas populiariausiųjų lietuvių, gyvenąs Kolumbijoje apie 12 metų, oficialus IRO atstovas Kolumbijoje, įsigijęs vietinių žmonių pagarbos ir pripažinimo. Centrinis komitetas tur savo poskyrius Medeline ir Bogotoje.

Kolumbija priklauso vienai iš 20 Lotynų Amerikos valstybių. Ji užima didelį plotą Pietų Amerikoje, susisiekdama su Venecuela, Brazilija, Panama ir Ekvadoru. Pro Kolumbiją tęsiasi Andų kalnai, kurių dėka Kolumbija turi labai įvairų klimatą. Dideli Kolumbijos plotai yra palikti primityvioms indėnų giminėms. Krašto kalnuotumas apsunkina transportą ir susisiekimą traukiniais bei sunkvežimais. Todėl pagrindinė susisiekimo premonė yra lėktuvas. Industrija silpna, daugiausia prekės importuojamos iš Jungtinių Valstybių ar kitų kraštų. Suprantama, kad dėl to nėra darbo jėgos paklausos fabrikuose ir įmonėse. Apskritai fizinis darbas yra menkai čia apmokamas, darbo jėgos pasiūla labai didelė iš vietinių žmonių tarpo. Užsieniečiui nėra ko galvoti apie eilinį darbą fabrike ar kur kitur. Suprantama, kodėl emigracija yra individuali ir pageidaujami yra tik tam tikrų sričių specialistai: inžinieriai statybininkai, agronomai, žemės ūkio specialistai bei specialiųjų ūkio kultūrų augintojai. Šiaip žmogui su kitomis profesijomis arba be jokių aiškių profesijų įsitaisyti labai sunku. Profesinės sąjungos visai neįsileidžia gydytojų, o jeigu kam ir pavyksta įvažiuoti kitos profesijos vardu, neduodama leidimo praktikai. Aukštąjį mokslą baigę žmonės menkai apmokami, todėl tenka persikrauti darbu.

Atvykusiųjų lietuvių vien į Bogotą ir jos apylinkes priskaitoma apie 200. Kiek mažiau yra atvykusių į Medeliną. Vyko dažniausiai žmonės iš Vokietijos prancūzų okupuotos dalies, kada dar nebuvo galimybės kitur emigruoti. Dabar atvyksta iš įvairių Vokietijos zonų. Pirmieji žingsniai įsikuriant yra labai sunkūs, nes žmonės atsiduria svetimose ir neįprastose jiems sąlygose, nemoka kalbos, nepažįsta vietinių žmonių ir jų gan keistų europiečiui papročių, neturi jokių ryšių ir pažinčių. Čia pagelbon ateina lietuvių komitetas, remdamas savo patarimais, materialine globa paskolų formoje ir pastangomis surasti darbą. Visas savo bėdas žmonės nukreipia dažniausiai pas kun. Salduką, kuris nenuilstamai padeda savo tautiečiams, panaudodamas įtaką ir plačias pažintis vietinių žmonių ir įstaigų tarpe. Lietuvio vardas kolumbiečių tarpe yra populiarus ir turi tam tikrų simpatijų. Net nelietuviai kartais pasivadina "lituano", siekdami populiarumo ir pagarbos. Daug pastangų naujai atvykusiems įsikurti deda lietuvių bendruomenės komiteto pirmininkas Dr. Baronas ir kun. Tamošiūnas. Ilgesnį ar trumpesnį laiką pavargę, lietuviai įsitaiso, žinoma, nevienodai. Yra labai gerai įsikūrusių, kurie tvirtai stovi, bet yra ir menkai uždirbančių ir tik galus su galais vos tesuvedančių. Priklauso nuo specialybės, gabumų, energijos ir gal nenumatytų aplinkybių. Bet niekas be duonos kąsnio nesėdi. Palyginti su lageriniu DP gyvenimu Vokietijoje, lietuviai įsikuria neblogai. Bendras sugyvenimas lietuvių tarpe yra labai geras. Lietuviai yra vieningi, jokių ginčų nei nereikalingų ideaologinių susiskaldymų nėra.

Joks svetimas kraštas neatstos tėvynės. Niekur lietuvis neras tėviškės ramybės ir gimtosios pastogės meilės. Visur yra svetima, neįprasta, keista. Bet lietuviškas nuoširdumas, susiklausymas ir atjauta savųjų tarpe nekartą palengvina sunkią emigranto dalią.

Bogota. **El. V.**

* * *

Kun. Pranciškus M. Juras, Lawrence, Mass., klebonas, už nuopelnus Katalikų Bažnyčiai pakeltas šv. Tėvo rūmų prelatu su Very Reverend titulu.

Naujasis prelatas plačiai yra žinomas kaip nenuilstamas darbuotojas katalikybės ir lietuvybės baruose.

POLITIKA

KAIP VAKARŲ DEMOKRATIJOS PLANAVO SPRĘSTI BALTIJOS RESPUBLIKŲ BYLĄ

Sumner Welles, JAV valstybės pasekretoris 1937-43 m., autorius visos eilės knygų ir straipsnių karo bei pokario tarptautinės politikos klausimais, šiais metais išleidžia naują knygą, pavadintą "Septyni sprendimai, lėmę istoriją". Amerikiečių žurnalas "Foreign Affairs" savo š. m. pirmojo ketvirčio numery duoda gana įdomią ištrauką iš tos būsimos Welles knygos. Šis Welles straipsnis, pavadintas "Du Roosevelto sprendimai — vienas debitinis, kitas kreditinis", atidengia autentiškoj šviesoj, tarp kitko, ir Lietuvos bylos likimo raidą karo metu.

Kodėl JAV dar karo metu nebandė pasiekti susitarimų su sąjunginių tautų nariais pagrindiniais politiniais ir teritoriniais klausimais? Kaip žinia, po karo daugiausia kaltinimų susilaukė kaip tik ši trumparegiška vakarinių sąjungininkų karo meto diplomatija. S. Welles konstatuoja, kad prezidentas Rooseveltas su savo valstybės sekretoriumi Hull buvo oficialiai nusistatę nedaryti jokių susitarimų teritoriniais bei politiniais klausimais iki karo pabaigos. Pavadinęs tai debitiniu Roosevelto sprendimu, autorius atidengia tokio nusistatymo užkulisius ir drauge parodo 1941 m. vasarą paskelbtos Atlanto Čarterio likimą.

Jau pat 1941 m. pabaigoj Vakarų demokratijoms paaiškėjo Sovietų pokariniai siekimai. Kada tų metų gruodžio pradžioj Eden, Britų užsienio reikalų ministeris, rengėsi vykti į Maskvą, Vakarų demokratijų sostinėse buvo neabejojama, kad sovietai iškels ir Baltijos respublikų ateities klausimą. "Aš kalbėdamasis su prezidentu ir sekretoriumi Hull, — rašo Welles, — išreiškiau tvirtą viltį, kad mes turime įsakmiai paprašyti Britų vyriausybę nepadaryti jokio galutinio susitarimo, kurs užangažuotų D. Britaniją remti nuolatinį Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybių panaikinimą. Tokio turinio nota buvo nusiųsta 1941 m. gruodžio 5 d. per JV ambasadorių Londone Winant Britų užs. reikalų sekretoriui Edenui." Toj pat notoj buvo pabrėžta, kad tiek Sovietų, tiek Britų, tiek JAV vyriausybės yra saistomos tų vyriausybių priimto Atlanto Čarterio principų visuose savo pokariniuose sprendimuose. Jokių specifinių susitarimų negali būti prieita iki galutinės taikos konferencijos. — To paties principinio nusistatymo buvo ir tuometinis Britų premjeras W. Churchill. Savo pirmojo vizito metu Washingtone kategoriškai pakartojęs, kad "Baltijos valstybės turi būti suverenios nepriklausomos tautos." 1942 m. sausio 8 d. Churchill pranešęs Edenui: "Priverstinis Baltijos valstybių tautų perleidimas S. Rusijai prieštarautų visiems principams, dėl kurių vedame dabartinį karą, ir kompromituotų mūsų bylą... Jokiu atveju negali būti nustatinėjamos sienos iki taikos konferencijos."

Tuo būdu jau 1942 m. pradžioj JV ir D. Britanijos vyriausybės vieningai sutarė, kad iki taikos konferencijos nedaroma jokių nutarimų dėl pokario politinių bei teritorinių patvarkymų. Rusija laikinai aprimo, ir kada 1942 m. vasarą Molotovas viešėjo Washingtone, jis nebekėlė 1941 m. birželio mėnesio Rusijos sienų pripažinimo klausimo. Pačiame Valstybės Departamente 1942 m. buvo sukurtas patariamasis komitetas pokario užsienio politikai studijuoti. Jo pirmininkas S. Welles sugestijonavęs, kad dar karo metu būtų sudarytas ir tarpsąjunginis organas būsimai pasaulio politinei struktūrai studijuoti, nuomones išsiaiškinti ir išvadas pateikti pokario taikos konferencijai. Ši propozicija buvusi JV aukštosios administracijos atmesta. Prezidento neigiamą nusistatymą tuo klausimu lėmęs noras koncentruoti viską laimėti karui. Nenorėta imtis jokio politinio uždavinio, kurs paraližuotų ar grėstų nutolinti karo pergalę. JV kariuomenės vadovybė nuolatos įspėjusi prezidentą nesukelti ginčų su Rusija bet kuriais politiniais ar teritoriniais pasikalbėjimais. Įsileidus į tokius pasitarimus ir atmetus Rusijos teritorinius reikalavimus, bijota dvejopos Sovietų reakcijos: geriausiu atveju, nustoti Rusijos bendradarbiavimo kare prieš Vokietiją, o blogiausiu — paskatinti Kremlių į derybas su Hitleriu dėl separatinės taikos. Pastaroji galimybė dominavo JV kariuomenės vadovybės galvose. Ji nuolatos pabrėždavusi, kad dar 1941 m. rugsėjo 5 d. Britų vyriausybė gavusi pranešimą iš Maskvos, iš kurio susidaryta įspūdis, jog jau tada Stalinas galvojęs susitarti atskirai su Vokietija.

Patsai valstybės sekretorius Hull buvo nusistatęs neliesti kontroversinių klausimų tol, kol galima. Jis norėjęs atidėti iki taikos konferencijos ir "tokias nepaprastai sunkias problemas kaip Baltijos valstybių ar Lenkijos rytinių sienų klausimą." Prezidentas vengęs prieštarauti tokiam Hull nusistatymui. Pagaliau, Rooseveltas norėjęs išlaikyti amerikiečių tautos vienybę. Ėmus diskutuoti būsimas Lenkijos sienas, Baltijos valstybių ateitį ir kitus rytų Europos pokarinius patvarkymus, bijota sukelti Amerikos tautinių mažumų reakcijas bei ginčus.

Galiausiai, prezidentas Rooseveltas pasitikėjęs savo dideliais derybininko sugebėjimais ir manęs laimėti gerą taiką be apriorinių pokarinių problemų sprendimo parengimų. Jis dėjęs dar didesnių vilčių, kaip velionis Wilsonas, į plebiscitus, kaip visuotinę priemonę išspręsti Europos teritorinius ginčus. Rooseveltas manęs pasiūlyti Stalinui plebiscito keliu išspręsti ir Baltijos valstybių ateitį, kai tam ateis laikas. Prezidentas buvo įsitikinęs, "kad jis gaus Stalino pritarimą padaryti laisvus plebiscitus tarptautinėj priežiūroj visose trijose Baltijos respublikose. Kaip dabar žinoma, Jaltoje prezidentas patyręs, kokių tuščių iliuzijų jis turėjo. Stalinas jam pasakė, kad tai yra klausimas, kurį jis atsisako diskutuoti, nes Baltijos tautos jau nubalsavusios prisijungti prie Sovietų Sąjungos".

Nors Vakarų demokratijos ir buvo padariusios pradinį nusistatymą nediskutuoti pokarinių problemų iki taikos konferencijos, vėliau jos buvo priverstos nutolti nuo to principo. Joms paaiškėjo, kad laiminčios S.

Rusijos apetitai didės, jei nebus imtasi dar karo metu tam tikrų politinių pastangų. Tehehrane (1943) Stalinas nebeinsistavęs kalbėti dėl Rusijos teritorinių siekimų, bet reikšmingai pridėjęs, kad "kai laikas ateis, mes kalbėsime dėl to." 1943 m. padaroma eilė pareiškimų dėl pokarinių problemų. Deklaruojama Austrijos nepriklausomybė ir būsimas Italijos statusas po keturių sąjunginių užs. reikalų ministerių konferencijos Maskvoj. Kairo konferencijoj (Roosevelt, Churchill ir Chiang Kaishek) nusistatoma dėl Korėjos nepriklausomybės ir Mandžūrijos bei Formozos grąžinimo Kinijai. Jaltoje Stalinas išgavo Vakarinių demokratijų sutikimą prijungti Pietų Sachaliną, Kurilų salas ir įsigyti pilną kontrolę Mandžiūrijoj. Jaltoje buvo nustatytos ir Lenkijos ribos bei jos būsimos vyriausybės politinė sudėtis. Vadinas, kai Rusijos pozicija pagerėjo, Vakarų demokratijos buvo išprievartautos daryti tokių nuolaidų, kurių jos 1942 m. pradžioj nemanė daryti, ir kurių pasekmių jos pilnai nenumatė, nes buvo nusistačiusios nediskutuoti pokarinių problemų iki taikos konferencijos.

S. Welles, įvertindamas tokį Roosevelto fatalinį sprendimą, daro šių išvadų:

1942 m. sausio mėn. JV turėjo dvi aiškias alternatyvas. Viena iš jų buvo sukurti oficialią tarptautinę komisiją, kuri pastoviai planuotų pokario taiką. Antroji — ryžtingai atsisakyti diskutuoti bet kurį politinį ar teritorinį klausimą iki taikos konferencijos. Abu keliai turėjo savų pliusų ir minusų. Autoriaus nuomone, pirmojo kelio pliusai žymiai pranešę antrojo minusus. "Nesilaikydami nė vieno, mes patekome tarp dviejų be atramos kėdžių. Didžiulė įtaka, kurią JV turėjo tuojau po Pearl Harbor atakos, nebuvo panaudota. Kai JV bandė kalbėtis dėl politinių patvarkymų, jų įtaka nebuvo lemianti.". Pirmaisiais Vokiečių invazijos mėnesiais Stalinas maldavo Vakarų demokratijas siųsti savas divizijas su nuosava vadovybe kovoti Rusijos žemėj. Vėliau, atmušęs vokiečių atakas su milžiniška JV medžiagų pagelba, Stalinas užėmė vėl tas teritorijas, dėl kurių Vakarų demokratijos manė kalbėtis. Deryboms momentas buvo pražiopsotas. "Tuo pačiu laiku, Rusijos militarinė jėga padidėjo, Amerikos politinė, militarinė ir pramoninė galia paveikti Kremlių atitinkamai sumažėjo. S. Rusija tapo svarbiausia valstybe Europoj ir Azijoj, ir jos ambicijos proporcingai augo". Todėl "Teherano, Jaltos ir Potsdamo susitarimų kritikai painioja santykį tarp priežasties ir išdavos. Taip karčiai puolami susitarimai būtų buvę visai kitokio pobūdžio, jei prezidentas būtų nusprendęs 1942 m. sukurti Jungtinių Tautų Tarybą, įpareigotą surasti politinių ir teritorinių problemų sprendimus prieš karo pabaigą".

J. Pž.

KRONIKA

• Gražina Tulauskaitė parengė eilėraščių rinkinį "Po svetimu dangum". Leidžia "Ventos" leidykla Vokietijoje.

• Rašytojas Juozas Švaistas baigia ruošti spaudai pasakų rinkinį, skirtą jaunimui ir mažiesiems. Medžiagą ėmė iš dr. Jono Basanavičiaus surinktų pasakų.

• Australijoje, Sydnėjuje, "Mūsų Pastogės" spaustuvėje renkama Pulgio Andriušio apysaka "Sudiev, kvietkeli".

• Antanas Škėma baigė dramą— "Paskutinis tardymas". Medžiaga paimta iš bolševikų okupacijos Lietuvoje.

• Vincas Krėvė parašė "Dangaus ir žemės sūnų" antrąją dalį, kuri netrukus bus spausdinama.

• Dail. Mikas Šileikis dalyvavo Chicagoje bendroje All-Illinois Society of the Fine Art parodoje, kuri užsidarė kovo mėn. pabaigoje.

• Australijoje kilnojamoje tremtinių parodoje dalyvavo šie lietuviai dailininkai: Bistrickas, Kalgovas, Rūkštelė, Ratas, Šalkauskas, Šimkūnas ir Vaičaitis. Parodoje buvo ir tautodailės skyrius.

• Išraiškos šokio baletininkės L. Grigaliūnaitė ir A. Valeškaitė Chicagoje atidarė ritminės gimnastikos ir modernaus šokio studiją.

• E. Kardelienė, operos solistė, balandžio 14 d. Montrealyje atskiru koncertu atžymėjo savo 20 metų dainavimą operoje.

• Prof. J. Balys Indianos universitete šiame semestre skaito paskaitas apie Balitijos kraštų tautines kultūras. Jis išleidžia tautosakos darbus, pavadindamas juos "Lobyno" vardu. Viso bus du tomeliai; pirmas — Dvasios ir žmonės, antras — Liaudies magija ir medicina.

• Melbourne, Australijoje, veikia Karaliaus Mindaugo Aukšt. Mokslo Institutas. Jis pravedė visų lietuvių mokslo ir meno pajėgų registraciją ir pradėjo mokslinį bei studijinį darbą. Šiais metais numatyta dėstyti šie dalykai: I. istorijos skyrius: 1. Lietuvos istorija, 2. visuotinė istorija; II. filosofijos pedagogijos skyrius: 1. religija, 2. filosofija, 3. pedagogika, 4. lietuvių kalba, 5. anglų kalba; III. teisės, ekonomijos ir socialinių mokslų skyrius: 1. socialinės ir ekonominės odktrinos, 2. lyginamoji teisė, 3. teisės principai, 4. teisės filosofijos istorija, 5. Australijos konstitucinė teisė, 6. viešoji teisė; IV. meno, muzikos ir literatūros skyrius: 1. menas ir jo istorija, 2. lietuvių literatūra, 3. anglų ir australų literatūra; V. Australijos skyrius: 1. Australijos socialinė apsauga, 2. Australijos komunalinė santvarka, 3. Viktorijos darbo ir ūkio teisė, 4. profesinės unijos, 5. svetimšalių teisė, 6. Australijos ūkis, 7. Australijos istorija, 8. Australijos papročiai. Paskaitos laikomos laisvu laiku, susitarus su klausytojais. Dėstoma lietuvių ir anglų kalba. Išklausius nustatytą kursą ir išlaikius egzaminus, bus duodami atitinkami pažymėjimai. Institutui direktoriauja P. V. Raulinaitis, gen. sekret. D. Bartkevičiūtė.

• Vyskupas V. Padolskis kovo 12 d. paskirtas lietuvių šv. Kazimiero kolegijos rektoriumi Romoje.

• Kun. L. Tulaba už nuopelnus Bažnyčiai ir tautai pakeltas į popiežiaus rūmų prelatus.

• Vatikano radijas lietuvišką programą perduoda keturis kartus per savaitę: pirmadieniais, trečiadieniais, šeštadieniais ir sekmadieniais.

• Į lietuvišką "Voice of Amerika" transliaciją jau reagavo Lietuvos okupantai. Partija įsakė rengti mitingus, nukreiptus prieš Ameriką. Provincijoje kontroliuojami visi radijo priimtuvai ir įjungiami į mazgus, iš kurių duodama tik sovietinė programa. Vilniuje įsakyta konfiskuoti visas radijo dalis ir baterijas taisymo vietose ir privačiose rankose.

• Konsulo A. Polišaičio pastangomis Sao Paulyje nuo 1940 m, leidžiamas informacinis biuletenis, pradžioje lietuvių, o dabar portugalų kalba.

• Lietuvos atstovas Brazilijoje dr. Frikas Meieris išleido dvi informacines knygas portugalų kalba apie Lietuvą: O Baltico (visų trijų Pabaltijo valstybių lėšomis) ir — Lituania Ilustarda, kur patiekiama daug iliustracijų ir informacinės medžiagos. Pastarąją redagavo Brazilijos poetė Rachel Portella-Audenis ir Petras Babickas.

• Vokietijoje dabar leidžiamas vienintelis lietuvių tremtinių laikraštis "Tremtis" turi skaitytojų 21 krašte.

• Šveicarijoje gyveną lietuviai, susiorganizavę į Šveicarijos lietuvių bendruomenę, leidžia informacinį biuletenį "Šveicarijos lietuvių žinios". Red. A. Gerutis.

• Švedijoje Liet. Bendruomenės Taryba buvo susirinkusi pirmajai sesijai Stockholme. Svarstė apyskaitas ir statutą.

• Kovo 11 d. Prancūzijoje mirė didis lietuvių ir Lietuvos draugas Jean Mauclere, kuris visą savo gyvenimą nuo 1925 m. buvo pašventęs Lietuvos reikalams.

"AIDAI" SKIRIA LITERATŪROS PREMIJĄ

Mėnesinis kultūros žurnalas "Aidai", leidžiamas TT. Pranciškonų, pamečiui skirs po vieną $500.00 premiją už premijos komisijos geriausiu pripažintą grožinės literatūros ir mokslo veikalą. šiuo skelbiamos jos taisyklės pirmiesiems metams:

1. 1951 metais pirmą kartą premija bus skiriama už grožinę literatūrą: poeziją, noveles, apysakas, romaną ar dramą.
2. Už premijos komisijos geriausiu pripažintą veikalą skiriama premija nebus skaldoma tarp atskirų autorių.
3. Premijos komisija vertins 1950—1951 m. pasirodžiusius viešumon grožinės literatūros kūrinius ir tais metais parašytus, bet dėl dabartinių sąlygų negalėjusius būti išspausdintais kūrinius tų autorių, kurie juos prisiųs komisijai.
4. Eilėraščių rinkinys, skiriamas premijai, turi sudaryti nemažiau 32—48 puslapių knygą, jeigu ji būtų išspausdinta. Novelių ar apysakų rinkinys turi būti nemažiau kaip 100 puslapių dydžio spausdintos knygos.
5. Paskutinė data kūriniams įteikti 1951 metų gruodžio 1 d. Siųsti šiuo adresu: Ant. Vaičiulaitis, 2087 N. Main Ave., Scranton 8, Pa.
6. Premijuotą kūrinį, jei jis būtų parinktas iš viešumon dar nepasirodžiusių veikalų, autorius sutinka dalinai ar ištisai spausdinti per "Aidus".
7. Premijos sprendėjų komisiją sudaro: Bern. Brazdžionis, J. Girnius, V. Maciūnas, Pr. Naujokaitis, A. Nyka-Niliūnas, Ant. Vaičiulaitis ir leidėjų atstovas T. Dr. L. Andriekus, O.F.M.

SKAITYTOJŲ DĖMESIUI

Administracija gavo žinių, kad į kai kurias Amerikos vietoves AIDAI ilgai keliauja ir skaitytojus gana vėlai pasiekia. Administracija praneša, kad dėl technikinių kliūčių žurnalas yra atspausdinamas kiekvieno mėnesio antroje pusėje. Visiems skaitytojams yra išsiunčiamas tą pačią dieną. žurnalas, kaip ir visi Amerikos spausdiniai, eina antros klasės tarifu ir todėl ilgiau paguli pašto įstaigose, ypač dideliuose miestuose.

Administracija prašo visų skaitytojų, pakeitus gyvenamąją vietą, nieko nelaukus, tuoj pat pranešti naują adresą, pridedant ir senąjį. Dabar dėl netikslių adresų kiekvieno numerio keletas egzempliorių vis grįžta.

ADMINISTRACIJA

Vyriausias Redaktorius — Antanas Vaičiulaitis
Redakcinis Kolektyvas: Dr. J. Aistis-Aleksandravičius, T. Dr. L. Andriekus, O.F.M., Bern. Brazdžionis, J. Girnius, Dr. J. Grinius, T. Dr. B. Grauslys, O.F.M., Dr. K. Pakštas, Dr. A. Kučas, J. Pažemeckas, Dr. A. šapoka, Br. Stočkus, T. J. Vaškys, O.F.M.

Meninė Priežiūra — Telesforas Valius
Leidžia — Tėvai Pranciškonai
Redakcijos Adresas: Ant. Vaičiulaitis, 2087 N. Main Ave., Scranton 8, Pa.
Administracijos Adresas: AIDAI, Kennebunk Port, Maine